

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**THE TIMES GAZETESİNE GÖRE SOVYET TEHDİDİ
KARŞISINDA AVRUPA'YA YÖNELİK
AMERİKAN YARDIMLARI (1947-1952)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nesrin AKKOR

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Enis ŞAHİN

HAZİRAN-2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**THE TIMES GAZETESİNE GÖRE SOVYET TEHDİDİ
KARŞISINDA AVRUPA'YA YÖNELİK
AMERİKAN YARDIMLARI (1947-1952)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nesrin AKKOR

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Bu tez .../.../2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

_____
Jüri Başkanı

Doç. Dr. Enis ŞAHİN

Kabul

Red

Düzeltme

_____
Jüri Üyesi

Doç. Dr. Haluk SELVİ

Kabul

Red

Düzeltme

_____
Jüri Üyesi

Doç. Dr. Engin YILMAZ

Kabul

Red

Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Nesrin AKKOR

27.05.2010

ÖNSÖZ

Uzun süren ve büyük yıkıma sebep olan II. Dünya Savaşı ülkelerin harabeye dönmesine neden olmuş, ülkeleri ekonomik ve politik olarak çöküntüye sürüklemiştir. Dünya gücü olan ve savaştan ağır darbe alan İngiltere ile Fransa gücünü kaybetmiş, Almanya tarih sahnesinden silinme noktasına gelmiş ve dört parçaya ayrılmıştır.

Savaş, dünya konjektörünün değişmesine ve dünya üzerinde iki yeni gücün yükselmesine neden olmuştur. Savaş sırasında aynı kutupta yer alan ve savaş galibi olarak ortaya çıkan güçlerden biri ABD diğeri ise Sovyetler Birliği'ydı. Ancak savaş sonrasında Sovyet politikalarındaki değişiklik ve dünya üzerine salmış olduğu korku ile sıcak denizlere ulaşma emeli Avrupa'nın harekete geçmesine neden olurken o gücü kendinde bulamayan Avrupa kendinden boşalan yere ABD'nin geçmesini sağlamış ve kendisini Sovyet tehlikesinden korumak üzere harekete geçmesi için ABD'yi teşvik etmişti.

Her ne kadar Amerikan kamuoyu ve meclisi ABD'nin bu yeri doldurmasına ve Sovyetlerle karşı karşıya gelmesine neden olacak duruma tepki gösterirken Avrupa'da yaşanan çaresizlikler onları da ikna etmiş ve ABD'nin bu rolü üstlenmesine razı olmuşlardı. Sovyetlerin sıcak denizlere ulaşma ve komünizm etkisi özellikle Alman işgalinden büyük darbe alan ve iç savaş yaşayan Yunanistan'da büyük tehlike arz etmiş aynı tehlike Yunanistan üzerinden Türkiye'ye sıçrama riski göstermişti. Bunun yanında her ne kadar savaşa girmemiş olsa bile Boğazların durumuna ilişkin Sovyetler ile başlayan gerginlik İngiltere ve ABD'nin duruma müdahale etmesine sebep olmuştu. Savaş esnasında yalnız kalan Türkiye ise Sovyet tehdidi karşısında Batı tarafında yer almış ve Sovyet tehlikesini bu şekilde başından savmaya çalışmıştı.

Türkiye ve Yunanistan'ın durumu ABD'nin öncelikle askeri tedbirler almasına neden olurken bu yardımın ortaya çıkmasında İngiltere'nin içinde bulunduğu ekonomik çöküntüden dolayı kuvvetlerini ve askeri yardımını Yunanistan ile Türkiye'den çekmesi de etkili olmuştu. ABD'nin askeri yardım yapmak üzere Başkan Truman'ın adıyla anılan Truman Doktrini ABD yardımlarının ilk kanadını oluşturmuş,

Yunanistan ve Türkiye bu yardımı kabul ederek ABD'nin kanadı altına girmiş, Batı Bloğu yanında yer almıştı.

Ancak yardımlar sadece askeri yardım ile sınırlı kalmamış Avrupa'nın ekonomik olarak kalkındırılması ve komünizm etkisinin daha fazla artıp genişlememesi için yeni bir yardıma ihtiyaç duyulmuştu. Yardım yapılmadan önce hazırlık aşamasında Dışişleri Bakanı Marshall Avrupa'yı ziyaret etmiş ve Avrupa'nın mevcut durumunu görerek bu yardımın yapılması için harekete geçmişti.

Savaştan büyük yara almış tüm Avrupa devletlerini kapsayan ekonomik yardımın uygulanmasında da Sovyet etkisinin ortaya çıkması ekonomik yardımın sadece Batı Avrupa'da yapılmasına neden olmuş bu durum aynı kıta içinde ayrılıklara da sebep olmuştu. Sovyetlerin etkisi ve ekonomik yardımı engelleme girişimleri ile yardım karşısında olduklarını gösteren tepkileri dört yıl sürecek olan ekonomik yardımda zaman zaman sorunlara sebep olurken genel itibariyle yapılan ekonomik yardım Batı Avrupa ve Batı Almanya'nın kalkınmasında etkili olmuştu. Bu yardımlar ABD ve Sovyetler Birliği arasında gerginlik yaşanmasına neden olmuş, bu gerginlikler sonucu başlayan Soğuk Savaş ise ekonomik yardımın dört yıl sonunda tekrar askeri yardıma dönmesine sebep olmuş ancak ekonomik yardımlar ABD tarafından yapılmaya devam etmişti.

Bu yardımlar aynı zamanda Amerikan ekonomisinin de kalkınmasına katkı sağlarken doların kullanım alanlarını genişletmiş ve Amerikan ekonomisini de kalkındırmıştı. Ekonomik olarak ABD ekonomisi de bu yardımlar ile ihracının gelişmiş, savaş sonrası elindeki birikiminin erimesinde etkili olmuştu.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını ve değerli zamanını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Enis Şahin'e, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen eşim Mahmut Akkor'a ve aileme sonsuz teşekkürleri sunmayı bir borç bilirim.

Nesrin AKKOR

27 Mayıs 2010

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: II. DÜNYA SAVAŞI	6
1.1 Savaşın Genel Seyri.....	6
1.2 II. Dünya Savaşı Sonrası Avrupa ve Güç Dengeleri.....	8
1.2.1. Sovyet Tehlikesinin Ortaya Çıkışı.....	9
1.2.1.1. Avrupa’da Sovyet Etkisi ve Tehlikesi.....	10
1.2.1.2. Türkiye’de Sovyet Etkisi ve Türkiye’nin Batıya Yönelişi.....	13
1.2.2. Dünya Siyasetinde İngiltere’nin Yerine ABD’nin Yükselişi.....	20
BÖLÜM 2: II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI AVRUPA’YA YÖNELİK AMERİKAN YARDIMLARI	23
2.1. Truman Doktrini.....	23
2.1.1. Truman Doktrinin Ortaya Çıkışı.....	23
2.1.2. Truman Doktrinin İlan Edilişi ve Tepkiler.....	24
2.1.3. ABD’yi Yardıma İten Nedenler.....	29
2.1.4. Truman Doktrinin İşleyişi.....	30
2.1.5. Truman Doktrini Gereğince İmzalanan Yardım Antlaşmaları.....	33
2.1.6. Truman Doktrinin Sonucu.....	35
2.2. Marshall Planı.....	37
2.2.1. Marshall Planının Ortaya Çıkışı.....	38
2.2.2. Marshall Planı’nın İlan Edilişi.....	39
2.2.3. Marshall Planı’nın Büyük Güçlerce Görüşülmesi.....	46
2.2.4. Paris (Onaltılar) Konferansı.....	51
2.2.5. Marshall Planına İlişkin Raporlar.....	54
2.2.6. Marshall Planı’nın Kabul Edilişi.....	58

2.2.7. O.E.C.D.'nin Kuruluşu	63
2.2.8. Brüksel Paktı	67
2.2.9. E.C.A.'nın Kuruluşu ve İşlevi.....	70
2.2.10. Marshall Planı'nın Avrupa'daki Yankıları.....	74
2.2.11. Türkiye'nin Marshall Planı Dışında Bırakılması Nedenleri.....	79
2.2.12. Türk Politikasında Marshall Yardımına Yönelik Değişimler.....	84
2.2.13. Amerikan Yardımının Sonuçları.....	90
SONUÇ.....	95
KAYNAKLAR.....	97
EKLER.....	106
ÖZGEÇMİŞ.....	240

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Devletler Birliği
ECA	: European Cooperation Administration (İktisadi İşbirliği Teşkilatı)
AGÜ	: Az Gelişmiş Ülkeler
Bkz.	: Bakınız
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
Çev.	: Çeviren
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
YY	: Yüzyıl
OEEC	: Organization European Economic Cooperation (Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı)

Tezin Başlığı: The Times Gazetesine Göre Sovyet Tehdidi Karşısında Avrupa'ya Yönelik Amerikan Yardımları (1947-1952)	
Tezin Yazarı: Nesrin AKKOR	Danışman: Doç. Dr. Enis ŞAHİN
Kabul Tarihi: 15.06.2010	Sayfa Sayısı: V (ön kısım) + 105 (tez) + 134 (ekler)
Anabilim Dalı: Tarih	Bilim Dalı: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
<p>Almanya'nın Polonya'yı işgali ile 1939 yılında başlayan II. Dünya Savaşı, 1945 yılında sona erdiğinde Avrupa Devletleri adeta yerle bir olmuş, I. Dünya Savaşı sonrasındaki görüntüsünü dönmüştü. Avrupa Devletleri'nin bu yıkımı, dünya üzerindeki güç dengelerinin de değişmesine ve iki kutuplu yeni bir dünyanın çıkmasına neden olmuştu. ABD ve Sovyetler Birliği, Avrupa gücünün yerini alırken aynı zamanda yeni bir düzenin de yerleşmesi konusunda farklı çalışmalar yapmaya başlamışlardı. Savaş sırasında aynı kutupta yer alan bu ülkelerin savaş sonrası farklı kutuplara dahil olma nedenleri de uygulamaya çalıştıkları politikadan kaynaklanmıştı.</p> <p>ABD, Sovyetler Birliğini komünist olarak değerlendirirken onların komünist propagandalarını ve yayılmalarını engellemek, Avrupa Devletleri'nin kalkınmalarını sağlamak için 1947 yılında Truman Doktrini ve Marshall Planı ile yardım etmeye başlamışlardı. Avrupa Devletleri de bu yardımı büyük bir memnuniyet ile karşılamışlar ve dört elle sarılmışlardı.</p> <p>Sovyetler Birliği açısından emperyalist olarak değerlendirilen ABD, emperyalist politikasını sürdürmek amacıyla savaştan sonra Truman Doktrini ve Marshall Planı ortaya koymuştu. Bu yardımlar çerçevesinde Sovyetlere göre dünya ikiye bölünmüştü.</p> <p>Ödünç Verme ve Kiralama Yöntemi ile yardım etmeye başlayan ABD, bu yardıma son verdikten sonra Truman Doktrini ve Marshall Planıyla yardımlarına devam etmişti. Gerek askeri gerekse ekonomik yardımlarla komünizm tehlikesin uzaklaştırmaya çalışan ABD aynı zamanda savaş sonrası ekonomisini de kalkındırmayı ve Sovyetlerin tek güç halinde yükselmesini engellemeye çalışmıştı. 1947 yılında başlayan Truman Doktrini ve Marshall Planıyla ilgili olarak Times Gazetesi'nde yer alan haberlerle de yardım paketleri yakından izlenmişti. Bu yardımlar Avrupa'da büyük yankı uyandırmış ve Avrupa Devletleri memnuniyetle karşılamıştı. Yardıma dört elle sarılan Batı Avrupa ülkeleri dışında hem Doğu Avrupa hem de Sovyetler Birliği yardıma karşı çıkmış ve karşı propaganda oluşturmuşlardı. Bu nedenle Times Gazetesi'nde Sovyet etki ve propagandaları yardımları engellemeye çalıştıkları gerekçesiyle olumsuz olarak nitelendirilmişti. 1952 yılına kadar devam eden yardımlar, 1952 yılından sonrada devam edecek ancak farklı isimler ile varlığını sürdürecekti.</p>	
Anahtar Kelimeler: ABD, Sovyetler Birliği, Marshall Planı, Truman Doktrini, Amerikan Yardımı, The Times.	

Title of the Thesis: American Aids in The Face Of The Soviet Threat To Europe According To The Times Newspaper (1947-1952)	
Author: Nesrin AKKOR	Supervior: Assoc. Prof. Dr. Enis ŞAHİN
Date: 15.06.2010	Nu. of pages: V (pre text) + 105 (main body) + 134 (appendices)
Department: History	Subfield: History of Republic of Turkey
<p>II. World War had been started by Germany's occupied Poland in 1939. When it was finished, the European countries were almost totally collapsed and had put the end of First War time back. Collapsing the European countries have caused the changing of big powers on the World and brought out a new bipolar World. USA and Soviet Union took European Powers place and at the same time started new world order endeavour. While the war was kept going on, these countries held a place at the same side but after the war, being in different sides were because of their keeping different policies.</p> <p>While the USA was evaluating the Soviet Union as a Communist, she thwarted to upset Soviet Union's communist propaganda and diffusion. Beginning to recover European countries, USA, had started to aid them by Truman Doctrine and Marshall Plan in 1947. European Countries welcomed this aid and hugged it faithfully.</p> <p>USA had been criticized as an imperialist by Soviet Union and for continuing to carry on imperialist policy, she put the Truman Doctrine and Marshall Plan forward. In accordance with these aids, the World divided into two parts.</p> <p>USA aid has been started by lending and renting process, after this, Truman Doctrine and Marshall Plan put forwarded. By using military and economic aids, USA attempted to estrange communism danger and also develop her economy after war, in addition, she tried to block Soviet Union as an unique power. Concerning with Truman Doctrine which was started 1947, and Marshall Plan were followed closely trough The Times Newspaper's news. These aids were very welcomed by Europe and European States. Except for European countries that hug the aid faithfully, both East Europe and Soviet Union had rejected this assistance and made propaganda against this. Therefore, it was expressed by The Times that Soviet influence and propaganda was trying to block the aids. The aids which were continued until 1952 would go on after the year 1952 and would get some different names.</p>	
Keywords: United States of America, Soviet Union, Marshall Plan, Truman Doctrine, American Aid, The Times.	

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan ve tüm dünyayı etkisi altına alan II. Dünya Savaşı dünya üzerindeki devletler açısından olumsuz sonuçlar ortaya koymuş, dünya konjektöründe ses getirecek yeni bir sistemin oluşmasına neden olmuştu.

Özellikle Almanya savaş sonrasında aldığı yenilgi ile nerdeyse yok olma noktasına gelmiş, İngiltere ve Fransa söz söyleme yetkisini kaybetmişti. Sovyetler ise savaşta verdiği mücadele bir tarafa aldığı galibiyet ile dünyanın yeni gücü olarak ortaya çıkmış aynı zamanda Avrupa'nın korkusu olmuştur. Savunduğu komünizm propagandası karşısında durabilecek güce sahip olmayan Avrupa Devletleri bu korkuyu başlarından savabilmek için ABD'ye başvurmuşlar ve Sovyetler karşısında durabilecek tek güç olarak ABD'yi görmüşlerdir.

Savaştan yenilgi almadan çıkan, ekonomik olarak da güçlü konumda bulunan ABD Avrupa'nın içinde bulunduğu durumdan ve Sovyet tehlikesinden haberdar olduğundan hem Avrupa'yı içine düştüğü kötü durumdan kurtarmak hem de kendi ekonomisini kurtarmak için bu görevi üstlenecek ve Sovyetler Birliği karşısında dünyanın diğer bir gücü olarak ortaya çıkacaktır.

Böylece savaş sırasında aynı kutuplarda yer alan bu iki ülke Sovyetler ve ABD savaş sonrasında farklı kutuplarda yer alacak ve ABD'nin yapmış olduğu yardımlar ile başlayan Soğuk Savaş döneminde aralarındaki gerginlikler sürecektir. ABD yardımları ile yardım alan Batı Avrupa ülkeleri bir tarafa Doğu Avrupa ülkelerinin yardım almasını Sovyetler tarafından engellenecek Doğu Avrupa ülkeleri ile Sovyetler Birliği bir araya gelerek hem ABD yardımı karşıtı propaganda yapacak hem de kendi aralarında savunma politikası oluşturacaklardır. Tabii Sovyet tehlikesi ile karşı karşıya kalan sadece Avrupa olmayacak Sovyet tehlikesi Türkiye'ye kadar ulaşıp Boğazlar üzerinden Avrupa ile ABD açısından da sorun teşkil edecekti. Özellikle ABD'nin askeri yardımı olan Truman Doktrini Yunanistan ve Türkiye üzerindeki komünizm tehlikesini bertaraf etmek ve onları askeri açıdan kalkındırmak, Sovyetlerin yüzyıllardır süren sıcak denizlere inme politikasını engellemek için oluşturulmuştu. Ardından ABD, Doğu Avrupa ülkelerini etkisi altına alan komünizmin Fransa ve İtalya gibi büyük ülkelerdeki oluşumunu engellemek ve İngiltere'nin kalkındırılmasına

yönelik ekonomik yardım yapmak için Marshall Planı'nın uygulanmasına çalışılacaktır.

ABD yardımları Sovyetlerin de benzer bazı tedbirler almasına her an yeni bir savaş çıkacakmış gibi aralarında gerginliğin yaşanmasına neden olacaktır. Tez The Times gazetesi baz alınarak hazırlandı. Gazete İngiltere'nin en önemli gazetelerinden olduğundan yabancı bir kaynağın Amerikan yardımların bakış açısını yansıtması bakımından büyük bir öneme sahiptir. Şöyle ki The Times gazetesi ilk olarak 1785 yılında The Daily Universal adı ile kurulmuş olup amacı o dönemde Amerika Bağımsızlık Savaşı sırasında korsanların eline düşen gemiler yüzünden mahvolan sigortacı John Walter'in durumuna yardımcı olmaktı (Walker, 1999: 39). Gazete üçüncü kuruluş yılı 1788 yılından itibaren ise The Times adı ile yayımlanmaya başlamış olup hala da bu isim ile yayımlanmaya devam etmektedir. The Guardian ve The Daily Telegraph ile birlikte İngiltere'nin en önemli gazeteleri arasına girmiş ve zaman zaman zaman hükümet politikalarında önemli yayın organı olmuştur. Diğer gazetelerden farklı olarak ise yaptığı yayınlar ile İngiltere'yi yansıtmış ve ülkenin yaşadığı durumlara karşı ülke zenginleşirken onunla zenginleşmiş ve fakirleşirken de onunla fakirleşmişti. Ülkesine bağlı olması gazetenin aynı şekilde güç kazanıp kaybetmesine neden olmuştu (Şahin, 2006: 199). Bu nedenle ülkesini bu denli yansıtan bir gazetenin tez yazımında ana kaynak niteliğinde olması ülkenin içinde bulunduğu durumu yansıtması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Tezin Konusu

II. Dünya Savaşı'nın genel seyri ile dünya üzerinde yaratmış olduğu etki ve Avrupa'nın içine düştüğü durumdan bahsedilen birinci bölümde aynı zamanda Sovyet Tehlikesinin ortaya çıkması, Avrupa üzerindeki etkisi, Türkiye'deki Sovyet Tehlikesi ile Türkiye'nin Batı'ya yönelerek yardım almasına sebep olan etkenler bu bölümde verilmiştir.

II. bölümde, ABD'nin Avrupa'yı ayağa kaldırmak için yapmış olduğu yardımlar Truman Doktrini ve Marshall Planı ortaya çıkışı, kabulü, etkileri ve ortaya çıkardığı sonuçları ile ortaya koymaya çalışılmıştır. Bunun yanında yapılan yardımlar gereğince kurulan kuruluşlar ve Türkiye'nin durumu; yardımlarla ilgili olarak duyulan

memnuniyetler ve hoşnutsuzluklar da hem ABD hem de Sovyetler Birliği açısından bu bölümde verilmeye çalışılmıştır.

Tezin nemi

Bu alışmada, II. Dünya Savaşı sonrası oluşan güç dengeleri ve güç dengeleri ile g dengelerinin kurmaya çalıştıkları ortam anlatılmaya çalışılmıştır. Soğuk Savaşın başlangıcı olarak kabul edilen ABD yardımları çerçevesinde Batı Avrupa kalkınması, Doğu Avrupa'nın durumu ve Sovyetlerin etkisi ortaya konmuştur. Truman Doktrini ve onu tamamlayan Marshall Planı ile yapılan maddi yardımlar, bu yardımların Avrupa'da uygulanışı ve yardımların amaçları, Türkiye'nin yeri, önemi belirtilmiştir.

Yardımlar ile Avrupa kalkınması ve Sovyetlerin bu yardımlar karşısında oluşturdukları savunma mekanizmaları, kendi aralarında oluşturdukları birlikler, ABD yardımlarına karşı Doğu Avrupa Kalkınması'nda söz sahibi olmaya çalıştıkları ve Batı Avrupa'yı da ABD'ye karşı karşıt propaganda yaparak kendi taraflarına çekmeye çalışması gibi bilgiler aktarılmaktadır.

Tezin Amacı

Bu çalışmadaki amaç, II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ABD yardımlarının amacı, yardımların arkasında yatan sebepler ve Sovyet Tehlikesinin yarattığı korkuyu ortaya koyabilmektir. Avrupa'nın savaş sonrasında yaşadığı yıkım, Türkiye'nin Sovyet tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı durum, savaşla birlikte yaşadığı yalnızlık, yardım almasına neden olan etkenler ve komünizm tehlikesinin dünya üzerinde etkisi ile ABD yardımlarının oluşmasındaki nedenler verilmiştir. Amacımız yapılan yardımların ne çerçevede olduğu ve Avrupa'ya etkileri ile bu yardımların The Times Gazetesi'nde ne şekilde verilip kendi kaynaklarımızda nasıl yankı bulduğunu anlatabilmektir.

Araştırma Sırasında İzlenen Yöntem ve Sınırlamalar

Araştırmanın ilk bölümünde II. Dünya Savaşı'ndan genel olarak bahsedilmiş, savaş sonrası ortamda ABD yardımlarının çıkış noktası saptanmaya çalışılmıştır. Bunun yanında ülkelerin içine düştükleri durumlar ile dünya güçlerinden bahsedilmiştir.

İkinci Bölümde de Amerikan yardımlarının başlangıcı olan Truman Doktrini'ne genişçe yer verilmiş, ortaya konması, işleyişi, kabulü ve sonuçları burada verilirken aynı sene içinde Avrupa'ya ekonomik olarak yapılacak olan Marshall Planı'nın temellerinin atılması, ortaya çıkışı, kabulü, yankıları, Sovyetlerin ve Doğu Avrupa'nın durumu ile Türkiye'nin Marshall Planına dahil edilmesi anlatılmıştır. Times Gazetesi ile Türkçe kaynakların birbiri ile kaynaştırılarak oluşturulan tezde Times Gazetesi'nden alınan gazete kupürlerinin Türkçe tercümesi yapılarak Türkiye dışında nasıl yankı bulduğu kaynaklarımız ile uyuşan ve uyuşmayan kısımları ile Sovyet etkisinin Avrupa'da nasıl yankı bulduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Kaynaklarda ve gazetelerde yer aldığı şekilde Amerikan yardımları Truman Doktrini ve Marshall Planı verilmeye çalışılmış, yabancı kaynaklardan yararlanılmıştır.

BÖLÜM 1: II. DÜNYA SAVAŞI

1.1. Savaşın Genel Seyri

1 Eylül 1939 sabahı Alman ordularının Polonya'yı işgal etmesiyle dünya ikinci kez büyük bir savaşın içine girdi. Bu büyük savaşta Almanya, İtalya ve Japonya'nın oluşturduğu mihver devletleri ile İngiltere, Fransa, ABD, SSCB ve sınırlı olarak Çin'in oluşturduğu müttefik devletler karşı karşıya geldi. Ancak savaş mihver devletlerinin yenilgisiyle sonuçlanınca savaş sırasında gerçekleştirilen üçlü askeri mihver paktı da sona erdi. Yükselen Nazi tehdidine karşı genel bir mücadele niteliğini kazanan savaşın sonunda Dünya güç dengesi yeniden biçimlendi. Savaş sonunda SSCB ve bazı Doğu Avrupa Ülkeleri yeni topraklar kazanırken Japon ve İtalya İmparatorlukları yıkıldı.

Almanya, savaş ilan etmeksizin 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırdığı zaman İngiltere ve Fransa; Polonya'ya verdikleri garanti gereği 3 Eylül 1939'da Almanya'ya savaş açtı (Uçarol, 2000: 597). Ancak Fransa ve İngiltere 1939 yılında maddi açıdan ve moral açısından Hitler'e karşı koyacak durumda değildi, bunun sonucunda Almanya ve müttefikleri 1940 yılından başlayarak İtalya ve Japonya savaşın ilk üç yılında büyük başarılar kazandılar. Savaş başladığı dönemde Alman saldırısına bir tek İngiltere bombalı saldırıda bulundu, bu dönemde ABD tarafsız kalırken, Rusya herhangi bir taarruzda bulunmadı (McNeil, 1989: 447). Savaşın başlamasıyla birlikte Almanların yoğun saldırısı sonrasında kısa sürede Fransa'nın savaş dışı kalmasıyla İngiltere ve ABD yakınlaştı. ABD, 1941 yılında çıkardığı "Ödünç Verme ve Kiralama" yasasını kabul ederek Rusya ve İngiltere'ye yardım etmeye başladı (Çavdar, 1995: 362).

Uzak Doğu'da savaş ise Japonya'nın 7 Aralık 1941'de Havai'deki Perl Harbor'da bulunan ABD üstlerini bombardıman etmesiyle başladı. 8 Aralık günü de Japonya, resmen İngiltere ve ABD'ye savaş ilan etti. Bu durum ABD'nin de savaşa dahil olmasına neden oldu (Uçarol, 2000: 609).

1942 yılında ABD'nin savaş üretiminde aşırı bir artış oldu. 1942 Kasımında Kuzey Afrika'da ilk İngiliz-Amerikan saldırısı başladı. Ertesi yıl Almanlar ve İtalyanlar buradan çıkarıldı. 1942-1943 yılları arasında da savaş Rusya'da yoğunlaştı. 1942 Kasımıyla 1943 Şubatı arasında Ruslar, Almanları geri püskürttüler. 1943'te yeniden

saldırıya geçen Almanlar karşısında durumu tersine çeviren Ruslar, bu defa saldıran taraf oldu. Almanlar savunmada kalıp yavaş yavaş geri çekilmeye başladılar. 6 Haziran 1944'te İngiliz ve Amerikan birlikleri Normandiya'ya askeri çıkartma yapıp Ren bölgesine ilerlediler. Almanya'nın yenilgiye uğratılmasıyla ilgili planlar yapılmasına rağmen Almanlar direndiler (McNeil, 1989: 448-451).

Sovyetler, 5 Eylül 1944'de Bulgaristan'a savaş ilan ederek Türk sınırına kadar dayandılar. Türk-Sovyet savaşının başlama ihtimali, Bulgaristan'daki Sovyet taraftarı grupların iktidarı ele geçirme çabaları Türkiye'nin Balkanların geleceğinden endişe etmeye başlamasına ve İngiltere ile ABD ilişkilerine önem vermesine neden olmuştu (Yalçın, 2006: 459).

Türkiye, savaşın bittiği 1945 yılına kadar tüm baskılara rağmen savaşa girmemişti (Çavdar, 1995: 370). Ancak 4-11 Şubat 1945'te toplanan Yalta Konferansı'nda Türkiye, Boğazlar ve Birleşmiş Milletler konuları gündeme gelince Stalin, Boğazlarla ilgili olarak Montrö Boğazlar Antlaşması'nın eskimiş olduğu gerekçesiyle değiştirilmesi gerektiğini bildirmişti. ABD, mevcut durumu etkileyecek bir anlaşmaya taraftar olmamakla beraber İngiltere'de bağımsızlık konusunda Türkiye'ye garanti verilmesi gerektiğini belirtmişti. Konferansta, Boğazlar Meselesiyle ilgili Dış İlişkiler Bakanlarının durumu ele alması ve sonuçtan Türkiye'yi haberdar etmesi kararlaştırılmıştı (Yalçın, 2006: 459). Yalta Konferansında savaşa katılmayan devletlerin Birleşmiş Milletlere üye olamayacağına dair karar çıkınca Türkiye; Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmişti (Çavdar, 1995: 365).

1942 yılından itibaren Türkiye'yi müttefikler savaşa sokmak isteseler de bunu başaramamışlardı. Kendi aralarında düzenledikleri Casablanca, Adana (İnönü-Churchill görüşmesi), Quebec, Moskova, I. Kahire, Tahran, II. Kahire konferanslarında bu durumu görüşmüşler ama Türkiye'yi savaşa sokma konusunda başarısız olmuşlardı (Oran, 2003: 450-468). Müttefikler, Türkiye'nin savaşa sokulması konusunda o kadar ısrarcıydılar ki 1943 yılı Tahran Konferansında Stalin "*Gerekirse enselerinden yakalayarak*" Türkleri savaşa sokmak gerektiğini söylemişti (Armaoğlu, 2001: 413). Türkiye'nin savaşa girmemesinin sebebi ise izlemiş olduğu denge politikasının gereği idi (Ayrıntılı bilgi için bkz: Selim Deringil, Denge Oyunu, 2007).

Bu nedenle Türkiye, 1945 yılında Japonya ve Almanya'ya savaş açtığında Sovyetleri kendisine inandıramamıştı (Oran, 2003: 468-470).

29 Nisan 1945'te İtalya ve 7 Mayıs 1945'te Almanya'nın teslim olmasıyla II. Dünya Savaşı'nın Avrupa'daki kısmı son buldu (Çavdar, 1995: 365-366). Savaşın Uzakdoğu'daki kısmına gelince; 1943 ve 1944 yıllarında savaşan devletler bir birine dengeli bir mücadele sürdürürken 1945 yılına gelindiğinde Müttefikler, Japonlara ait hava üstlerini ele geçirdiler. Böylece Pasifik'teki deniz üstünlüğünü ele geçirildi ve gerek havadan gerekse denizden Japon anavatanını oluşturan adalar ve başkent Tokyo bombalanmaya başlandı (Uçarol, 2000: 613-615). ABD'nin 14 Ağustos 1945'te Hiroşima ve Nagazaki'ye attığı atom bombaları, Japonya'nın gücünü kırarak savaştan çekilip yenilgiyi kabul etmesine neden oldu (Çavdar, 1995: 366). Savaş bittiği 1945 yılında özellikle Avrupa, 1918 yılındaki görünümüne geri döndü, ancak bu tarihten sonra yaralarını hızla sararak toparlanma sürecine girdi (McNeil, 1989: 451).

1.2. II. Dünya Savaşı Sonrası Avrupa ve Güç Dengeleri

II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkışını Totaliterlikle Demokrasi arasındaki mücadele olarak da ifade edebiliriz. Bu durum, 23 Haziran 1947 tarihli Ayın Tarihi gazetesinde aşağıdaki şekilde ifade edilmişti:

“Batı demokrasileri ile Bolşeviklik arasında öyle büyük, öyle esaslı bir zihniyet farkı vardı ki bunlar, 4 sene beraberce harp etseler değil, 40 yıl aynı kazanda kaynasalar gene de birbirleriyle kaynaşamazlardı. Nitekim harbin bitmesiyle beraber «Öküz öldü, ortaklık ayrıldı» sözüne tamamıyla uygun olarak Batı demokrasileriyle Bolşevik Rusya ayrıldılar ve birbirlerinden tamamıyla aykırı yollar tuttular. Sovyet Rusya, totaliter ve istilâcı bir devlet olmak yolunda yürümeğe devam etti ve Naziliğin, Faşistliğin, Japon cihangirliğinin şerrülhalefi olarak demokratik devletlerin karşısına dikildi. Böylece Hitler, Sovyet Rusya'yı müttefiklerin cephesine katılmağa mecbur etmekle onlara, kendi yaptığı düşmanlık ve fenalıktan daha büyüğünü yapmış oldu. Beş yıl süren müthiş bir harpten sonra, şimdi dünya, «Eski hamam, eski tas» vaziyetinde gene iki cepheye ayrılmış bulunuyor.” (Ayın Tarihi, 23 Haziran 1947, Cumhuriyet - İstanbul, <http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=524&Yil=1947&Ay=6>).

Bu ortaya çıkan yeni statüye ilişkin olarak İsmail Cem: *“Hürriyet ve Demokrasiden yana olanlar diktatörleri mağlup ettiler. Bu cephenin meşalesi ABD’nin elindedir ve bunu eski Dünya’ya uzatmaktadır. Kendi ekonomisinin yardımını ve işbirliğini vaat etmektedir”* diyordu (Cem, 1998: 347). Bu durumda milletler totaliter ya da demokrasi idarelerinden birini seçmek mecburiyetindedirler (İkdam- Gece Postası, 21 Nisan 1947).

II. Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında Dünya üzerinde büyük devlet sayısı çok iken ve hepsi birbirinden iddialyken hiçbiri bir diğerini kendinden büyük saymıyordu, ancak savaşın sona ermesiyle beraber eski Dünya’nın büyükleri tarihe karıştı (Makal, 2002: 44-45). Sadece iki büyük kaldı: Amerika ve Rusya. Artık birbirlerinin başını yeme sırası onlardaydı (Öymen, 2004: 4). Böylece II. Dünya Savaşı sonunda iki kutuplu bir Dünya sistemi ortaya çıkmış oldu. Bu sistemdeki güç dengesi, etrafındaki devletlerin Dış Siyasetleri üzerinde etkili olmaya bağlıydı (Sönmezoğlu, 2002: 42)

II. Dünya Savaşı sonrasında dünya manzarası önemli ölçüde değişti. Bir taraftan Almanya’nın yenilmesiyle Avrupa’da meydana gelen boşluktan yararlanan Sovyetler, Avrupa’da bir güç haline geldiler ve Avrupa’ya olduğu kadar Türkiye’ye karşı da emperyalist güçlerini açığa vurmaktan çekinmediler (Yalçın, 2006: 460). Diğer taraftan Kapitalizm’in yeniden yükselişe geçmesiyle hegemonya İngiltere’den ABD’ye geçmiş oldu (Başkaya, 2001: 99-108).

İki kutuplu Dünya’nın liderleri ABD ve SSCB, Dünya politikasındaki etkinliklerini arttırmak düşüncesiyle kendi bloklarında yer alan ya da kendileriyle yakın ilişki kurmasını istedikleri ülkelere çeşitli yardımlarda bulunmaya başladılar. Bu yardımlar, askeri, teknik, mali, ticari veya sosyal yardımlar biçiminde ya uluslararası örgütler aracılığıyla ya da doğrudan doğruya ikili yardım anlaşmaları yoluyla ihtiyaç duyulan ülkelere ulaştırıldı (Oran, 2003: 551).

1.2.1. Sovyet Tehlikesinin Ortaya Çıkışı

1945 ve 1947 yılları ordularını terhis etmeyen Sovyetler Birliği’nin Doğu Avrupa ve Balkanlar’daki politikasına devam etmesi, buradaki ülkelere siyasi ve askeri baskı yapması Komünist yönetimin tesisi için iç savaş körüklemesi ya da dolaylı olarak desteklemesi sempatanları aracılığıyla ülke yöneticilerini zayıflatma ve sızma

taktikleriyle ülkeleri çökertmeye çalışması gerek Avrupa gerekse Türkiye üzerinde ciddi bir tehlike oluşturmuştu (Orkunt, 1978: 133).

Sovyet politikasına göre; insanın insanı sömürmesine son verilecek, herkese gerçek eşitlik, beşikten mezara kadar kamusal güvence, parasız konut, parasız eğitim, parasız sağlık imkanları sağlanacaktı. Bu düşünce altında Sovyetler Birliğinde veya Sovyet Bloğundaki ülkeler sadece Komünizm propagandasındaki insanları değil karşı blok yani Komünizm'in yasak olduğu ülkelerde de milyonlarca kişiyi etkileyebiliyordu. Bunun yanında Komünizm propagandasının tamamen yasak olduğu ülkeler de bile daha iyi bir dünya arayışı içindeki insanlar bu fikirden etkilenebiliyordu (Öymen, 2004: 90-91).

1.2.1.1. Avrupa'da Sovyet Etkisi ve Tehlikesi

II. Dünya Savaşının dördüncü yani 1944 yılına gelindiğinde Fransa'nın savaştan almış olduğu yara ve içine düştüğü kötü durum ABD'nin harekete geçmesine neden olacak özellikle Fransa'ya yollanmış olduğu generaller Marshall ve Arnold ile Amiral King'in verdikleri raporlar sonucunda savaş sonrasında hemen barış ortamının sağlanması gerektiğini düşünmeye başlayacaklardı (Ek 1/ The Times, Friday, Jun 23, 1944; pg. 3). Bu barışın sağlanması için de ülkelerin özellikle de İngiltere, Sovyetler, Çin, ABD belki Fransa'nın da dahil olacağı silahsızlanma yoluna gidilmesi gerekmekteydi. Bunun olabilmesi için ise uluslar arası kanunlara ihtiyaç vardı (Ek 2/ The Times, Monday, May 01, 1944; pg. 2). Daha savaş devam ederken ABD savaş sonrası ortamda dış politikasıyla ilgili olarak bu ülkeler ile anlaşmaya hazır olduğunu bildiriyor ardından diğer ülkelerle de anlaşma yapabileceğini açıklıyordu (Ek 3/ The Times, Tuesday, May 30, 1944; pg. 4).

1945 yılının haziran ayında hala Sovyetler, İngiltere ve Amerika arasındaki yakınlaşmanın devam ettiğini ve Amerika'nın dünya gücü olarak dış politikada rol almak istediğini, zorlukların üstesinden gelebileceğini bunun yanında üç gücün bir araya gelerek karşılıklı anlaşma yapılarak barışı sağlamayı tasarladıklarını görüyoruz. Çünkü ABD Avrupa'nın içinde bulunduğu durumun farkında olup Avrupa'nın kalkındırılmasıyla zorlukların üstesinden gelinebileceğini ve nüfusta artış sağlanacağını, sanayi ve ekonominin düzeltilip kendisinin de bu yolla kalkınacağını

düşünüyordu (Ek 4/ The Times, Friday, Jun 15, 1945; pg. 4). ABD ve İngiltere Sovyetlerin de içinde bulunduğu bir üçler ittifakı içine girmek istese de aslında Sovyetlere karşı temkinli olduğunu ve sadece dünya barışının sağlanıp savaşın önüne geçmek için bunu istediklerini gösteren en önemli kanıt hem İngiltere hem de İngiliz Milletler Topluluğu ile Amerika yakın ilişki içinde olmasına rağmen Sovyetler ile böyle bir ilişki içine girmeye gerek olmadığını Avrupa'daki İngiliz politikasının desteklenmesi sonucu tekrar yerini alacağını ancak Sovyetlerin kaybedenlerden biri olacağını ifade etmesinden anlıyoruz (Ek 5/ The Times, Wednesday, May 23, 1945; pg. 5). Hatta ABD Başkanı Roosevelt ile SSCB Başkanı Stalin arasında geçen konuşmalarda da iki ülkenin birbirinden farklı olduğu hatta komünizm ile demokrasinin yan yana yaşadığını belirten soru cevap şeklinde konuşmaları olmuştu (Ek 6/ The Times, Thursday, Jan 23, 1947). Ancak en büyük ayrılık 1946 yılında Paris Konferansı sonrası yaşanmış Molotov yapmış olduğu açıklamalar ile İngiltere ve ABD tarafından kısıtlandığını bu nedenle anlaşma sağlanamadığını belirtmesinden sonra yaşanmıştı. Akdeniz'deki, tekelleri birleşme ve ardından ABD'nin küçük ülkeleri yardım maksadıyla kendi kanadı altına çektiğini belirtmesi ile ülkeler arasında anlaşma sağlanamamasının nedeni de ortaya konmuştu (Ek 7/ The Times, Tuesday, May 28, 1946; pg. 4).

1945 yılıyla birlikte sona eren savaşın ardından başlayan ekonomik çöküntü Avrupa'yı yıkıma sürüklemişti. Ekonomik durgunluk ve politik engellerin üstesinden gelmek için yirmi yıl gibi bir süreye ihtiyaç vardı. Eğer ki savaş sonrası dönemde bu yıkımın üstesinden gelinebilirse bunun sonucunda demokratik hükümetlerin daha sorumlu ve görev bilincinde olmaları gerekecekti. Nasıl ki I. Dünya Savaşı ülkelerde yıkıma neden olmuşsa II. Dünya Savaşı da aynı şekilde dünyanın yıkıma karşı karşıya kalmasına neden olmuştu. Avrupa'daki birçok ülke gibi İngiltere, Fransa, Almanya ve Benelüks ülkeleri (Hollanda, Belçika ve Lüksemburg) ile İtalya savaşta yara almış olan ve kalkınmak için yardıma ihtiyaç duyan ülkelere sadece birkaçıydı. Bu nedenle kalkınmayı kendileri yapamayacakları için bunu yapabilecek bir güce ihtiyaçları vardı. 1945 yılında Avrupa'nın kurtarıcısı olarak ABD'ye ihtiyaç duyulmaktaydı. 1946 yılında ABD Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu ile Avrupa'ya yardım etmişti. Ancak Avrupa gittikçe Sovyetlerin, komünizmin baskısı altına girdiğinden Avrupa'nın daha

fazla yardıma ihtiyaç duyulduğu düşünülüyordu. 1947 yılına gelindiğinde Komünizm Avrupa’da tehdit haline gelmeye başlaması ile özellikle de Doğu Avrupa ülkelerindeki komünist partilerin komünist olmayan rakiplerini hükümetin dışında bırakmaya başlamışlardı. Bu durum sadece Doğu Avrupa ülkeleri değil Komünizmin büyük ölçüde etkili olduğu Batı Avrupa ülkeleri İtalya, Belçika, Almanya ve Fransa’da da tehlike arz etmeye başlamıştı (Schain, 2001: 2-3). Bu ülkelerde gittikçe güçlenen Komünistler ülkelerdeki nakliye, ham maddelerin ülke dışına çıkmasını engelleme ve ihtiyaç duyulan gereçlerin onarılmaması, çiftçilerin zor durumda kalması ile ekonomik zorlukların yaşanmasına neden olmakta, böylece ülkeler kalkınmamakta ve ekonomileri gittikçe zayıflamaktaydı (Milward, 1984: 2).

Ekonomilerinin kötü oluşunda bu ülkelerin Komünist etkisi altına girmesinin de etkisi olduğu söylenebilir. Çünkü kışın sert geçmesi ile İngiltere’deki üretimin savaş öncesine göre oldukça düşmesi ve bu sebeple Yunanistan’dan güçlerini çekmek zorunda kalması ve Yunanistan’ı iç çatışmayla karşı karşıya bırakması, yine Fransa ve İtalya ekonomilerinin sıkı hükümet kontrolünde olması, Almanya’nın durumunun da iç açıcı olmaması gibi bu ülkeler ile bazı benzerlikler taşımaktaydı. Özellikle ABD, Almanya’nın bu durumundan endişe duyuyordu. Çünkü ABD, İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği olmak üzere Almanya dörde bölünmüş durumdaydı ve bu durum ülkenin bir araya gelmesine engel teşkil etmekteydi. Almanya’nın Avrupa’nın merkezi olması için bu durumun aşılması gerekmekteydi. Bu nedenle komünizm etkisine, Sovyet genişlemesine açık olan ülkelerin ABD güvenliği altına alınması zorunluydu (Hogan, 1997: 1-2).

Avrupa’nın doğusuna gelince Yunanistan zor durumda olup Alman işgali sonrası ülkede bir iç savaş yaşanmaktaydı. Savaş sırasında kurulmuş olan kurtuluş birlikleri Yunan komünist partisi, savaş sırasında Yunan hakları da bu birlik tarafından desteklenmişti. Ancak İngiliz birliklerinin Yunanistan’a girip savaş açtığı ana kadar Yunanistan’da terör havası esmemişti. İngiliz birliklerinin karşı hareketinden dolayı bu birlikler Sovyetler Birliği, komünist tarafına kaymış ve emperyalizm karşısında yer almıştı. İngilizlerin burada olma sebebi Yunanistan’ı kendilerine ayırıp, Sovyetler Birliği’ne Bulgaristan, Romanya ve Macaristan’ı bırakmış ve Yugoslavya’yı da yarı yarıya paylaşmış olmalarıydı. Savaş sonrası ortamda Yunanistan’da kurulan

hükümetler güçlü olmayıp İngilizlerle yakın olduklarından kurtuluş birlikleri ile ters düşmüştü. Bundan sonra da Sovyetler tarafından daha da desteklenen bu birlikler ülkede iç karışıklığın nedeni sayılmıştı. İngilizlerin Yunanistan'dan çekildikten sonra iç savaşın sona ermesi ve komünistlerin başa geçmemesi için büyük bir gücün duruma el koyması gerekmektedir (Ataöv, 1969: 102-113).

Avrupa ülkelerinin bu derece güçsüz hale gelmesi ve İngiltere'nin yerini ABD'nin almasıyla artık dünyada söz sahibi olacak yeni bir güç, ABD ortaya çıkacaktı. Ancak ABD dünyanın tek söz sahibi ülkesi konumunda olmayıp II. Dünya Savaşı'ndan galip çıkan taraf olan Sovyetler Birliği de kendisi için Avrupa'nın kötü durumundan iyi sonuçlar çıkaracaktı. Çünkü Avrupa savaştan büyük yara almış durumdayken Sovyetlerin karşısına çıkabilecek güce sahip değildi. Sovyetler Avrupa'nın kötü durumundan yararlanarak yüzyıllardır süren sıcak denizlere ulaşma emelini İran üzerinden Ortadoğu petroleri, Basra Körfezi ile Hint Okyanusu, Türkiye üzerinden Boğazlar, Ege ve Akdeniz yine Yunanistan üzerinden Akdeniz ile gerçekleştirebilirdi (Armaoğlu, 2003: 421-442).

Bu durumun gerçekleşmesinden ve Sovyetlerin sıcak denizlere inerek Ortadoğu'ya ulaşmasından çekinen İngiltere'nin bir şeyler yapması gerekmektedir. Bu işin üstesinden tek başına gelemeyeceği için İngiltere ABD'nin yardımına ihtiyaç duyacaktı. ABD'nin ise var olan durumun farkına varması ve yardım yapması gerekmektedir. Çünkü Yunanistan'ın ele geçirilmesi demek Türkiye'nin de ele geçirilmesi ve bunların komünizm etkisi altına girmesi demek oluyordu. Bu nedenle Sovyetlerin durdurulması için komünist olmayan ülkelere ihtiyaç vardı. Belki de ABD yardımıyla Doğu Avrupa'nın da Batı tarafına geçmesi sağlanabilir, bunun sağlanması ise ABD açısından umut verici bir durumun ortaya çıkmasına katkıda bulunabilirdi (http://www.docstoc.com/docs/6105877/Marshall_Plan, 11 Mart 2010).

ABD açısından Avrupa kadar önem taşıyan ülkelere biri de Türkiye idi ve onun da Sovyet baskısından kurtarılması gerekliydi.

1.2.1.2. Türkiye'de Sovyet Etkisi ve Türkiye'nin Batıya Yönelişi

II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya gücü olarak sahneye çıkan Sovyetler sadece Avrupa açısından değil aynı zamanda Türkiye açısından da büyük tehlike arz ediyor,

dış politikasında yalnız kalan Türkiye bu tehlikeyi bertaraf etmek için çeşitli yollara başvuruyordu. Aslında Türkiye için seçilebilecek en iyi yol Batı tarafında yer alarak onların desteğini sağlamaktı. Ancak Sovyetler ile aralarında sorun yaşamak istemeyen Batılılar öncelikle Türkiye'nin içinde bulunduğu bu durumun çok da farkına varamıyor hatta Türkiye'yi Sovyetler ile baş başa bırakıyordu.

II. Dünya Savaşı sonrasında Batılı güçlerin ABD etrafında ve BM adı altında yapmış olduğu işbirliğini devam ettirmesi neticesinde Türkiye dış politikada yalnız kalmıştı. Daha sonra bu işbirliğine Sovyetlerin eklenmesi ve Sovyetlerin Türkiye üzerindeki emellerini gerçekleştirme politikası Türkiye'yi Batılı güçlerin desteğini alma konusunda sıkıntıya sokmuştu (Gönlübol, 1996: 191).

17 Aralık 1925 tarihinde Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında tarafsızlık ve saldırmazlık anlaşması imzalanmıştı (Soysal, 1990: 640-641). Bu anlaşma, 24 Şubat 1926 tarihinde resmi gazetede ilan edilerek yürürlüğe girmişti. Anlaşma; 1929, 1931 ve 1935 yıllarında yapılan temdit protokolleri ile 7 Kasım 1945 tarihine kadar yürürlükte kaldı (Soysal, 1969: 209)

Sovyetlerin dünya gücü olarak ortaya çıkmasından sonra 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet tarafsızlık ve saldırmazlık anlaşmasının yenilenmesi sırasında Sovyetlerin, Boğazların hem Türkiye hem de kendileri tarafından savunulmasını istemesi ve Türkiye'nin bunu reddetmesi ile iki ülke arasında gerginlik başlamış oldu (Akşin, 2004: 221).

Türkiye, Sovyetlerin 19 Mart 1945 tarihli notasını aldıktan sonra Sovyetlerle anlaşma yollarını aramış ancak Sovyet Dışişleri Bakanı Molotof'un Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'le 7 Haziran 1945 yılında yapmış olduğu görüşmede "*Eğer Türkiye ve Sovyetler arasında bir anlaşma yapılacaksa bunun 16 Mart 1921 anlaşmasının yeniden düzenlenmesi, Boğazların her iki ülke tarafından savunulması ve bunun için Sovyetlere kara ve deniz üslerinin verilmesi*" nin gerektiğini ifade etmesiyle umutları kalmamıştı (Ülman, 1961: 55-56). Bu anlaşmanın kabul edilemeyeceğini Selim Sarper, Molotof'a belirtmiş bu durumun bütün taraf devletleri ilgilendirdiği gerekçesiyle diğer devletlerin de görüşlerinin alınması gerektiğini ifade etmişti (Gönlübol, 1996: 192-193).

İsmet İnönü, Sovyetlerin Boğazlarla ilgili isteklerinin yaşandığı bu dönemi daha sonraki yıllarda değerlendirirken:

“Boğazları birlikte savunacaktık. Yani, Rus kuvvetleri gelip Boğazlara yerleşecekti. Sonra, ortak savunmanın icabı diye bizden her şeyi isteyeceklerdi. Doğu Avrupa'nın ele geçirdikleri ülkelerinde hangi statüye sahiplerse bizde de o statüde bulunacaklardı. Kararımı derhal verdim: ‘Cevabımız Hayır’ olacaktı. Bu kararımı verirken kendimizden başka hiç kimseye güvenmiyordum. Fakat Anglosaksonların da Rusya'nın Akdeniz kapısını tutmasını istemeyeceklerini biliyordum.” ifadesini kullanmıştı (Toker, 1990: 138).

17 Temmuz'da 1945 - 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Almanya'nın başkenti Berlin'in 26 kilometre güneybatısında bulunan Cecilienhof Sarayı'nda düzenlenen Potsdam Konferansına (http://tr.wikipedia.org/wiki/Potsdam_Konferans%C4%B1, 11 Mart 2010) ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği katılmıştı. Konferansın başlamasından üç ay önce ABD Başkanı Roosevelt, 12 Nisan 1945'te öldüğü için Konferansa ABD Başkanı sıfatıyla Başkan Yardımcısı Truman katılmıştı (Ülman, 1961: 60-65). Konferans gündeminin en önemli maddelerinden biri Türk Boğazlarının durumu idi. Konferans sırasında Sovyetler Birliği'nin Boğazlar sorununu yalnız Türkiye ile kendisini ilgilendiren bir görüş olduğunu savunan düşünceden sonra Boğazlardan askeri üs istemesine karşı çıkıldı. İngiliz Başbakanı Churchill, “*Montrö Boğazlar Sözleşmesinin bu devleti (Türkiye) açıkça tehdit etmek anlamına geleceğinden yapılan baskılara karşı olduğunu söylemiş; Truman (ABD Başbakanı) ise bu düşüncüyü desteklerken Türk boğazlarına uluslararası suyolları statüsü verilmesi gereğini ortaya atmıştı.*” (Ekinci, 1997: 282-283). Truman'ın buradaki amacı; Sovyetlerin üs isteklerini engellemeye çalışmaktı ancak Türkiye'de yeni oluşan sistemde Boğazlardaki ulusal egemenlik ve bağımsızlıklarının zedelenmemesi için yeni bir rejimi kabul etmişti. Daha sonra ABD, tutumunu değiştirmişti çünkü bu durumda Boğazların her iki tarafının silahsızlandırılması gerekiyordu, bu da Türkiye'nin bağımsızlığını tehlikeye sokabilirdi. Bu nedenle sadece Boğazlardan geçiş konusunda Karadeniz'e kıyısı olan devletlere geniş yetkiler verme düşüncesi kabul edilmişti (Gönlübol, 1996: 194-199). Boğazlarda üs verilmesi, Sovyetlerin bu bölgeye yerleşmesi anlamına geliyordu. Bunu ne İngiltere ne de ABD kabul edebilirdi, bu

sebeple her üç devletin Boğazlar hakkındaki görüşlerini Türkiye'ye bildirmelerine karar verildi (Armaoğlu, 2001: 416). Bu sebeple, Türkiye'yi ilgilendiren en önemli konu olarak Boğazların statüsünün görüşüldüğü Potsdam Konferansından arzu edilen sonuç alınamamıştı.

Sovyetler Birliği, Boğazlar meselesini Türkiye ile baş başa halletmek ve Boğazlarda üs sahibi olma konularında ısrar edince ABD hükümeti, durumu tekrar gözden geçirmek zorunda kalmıştı. İlk Sovyet notasına karşı ABD Türkiye'nin yanında olduğunu göstermek için Türkiye'yi desteklemişti ancak bu desteğin altında yatan düşünce farklıydı. Çünkü ABD, Sovyetlerin Boğazları ele geçirme durumunda boğazların İngiltere ve ABD'ye kapatılacağı konusunda bir düşünceye sahipti (Ülman, 1961: 83-85).

II. Dünya Savaşı sonrasında son büyük toplantı olan Moskova Konferansı, Aralık 1945'te toplanmıştı. Moskova Konferansında Amerikalılar özellikle de Dış İşleri Bakanı James H. Byrnes ne pahasına olursa olsun hatta İran'daki Sovyet işgalinin devamı ve de Sovyetlerin Türkiye üzerindeki emellerinin gerçekleşmesi pahasına bile son kez uzlaşmayı denedi. İki ülkenin uzlaşmaması ABD yönetimi için büyük bir darbe oldu (Sever, 1997: 36-37). Türkiye'nin gözü Moskova Konferansına çevrilmişti. Çünkü konferansta Türkiye'nin kaderi, söz konusu olup Montrö Boğazlar sözleşmesinin yeniden ele alınma durumu söz konusuydu. ABD bu konuda dört husus bildirmiş olup sözleşmenin bu hususlara göre düzenlenmesini istemişti. Tabii Türkiye'de kendisini garanti altına almak istiyordu. Bu durum Türk- Sovyet ilişkilerinde güvensizliğe neden olmuştu. Moskova Konferansı'ndaki büyük güçler de bu güveni sağlamalıydılar (Ek 8/ The Times, Thursday, Dec 27, 1945; pg. 5). Bundan sonra Byrnes, Boğazların uluslararası sular haline getirme düşüncesinden vazgeçip Türkiye'nin bu konudaki tezini savunmaya başladı (Pektaş, 2003: 160)

Dışişleri Bakanı Hasan Saka, 31 Mart 1945'te kendisini ziyaret eden ABD Büyükelçisi Stainhardt'a Sovyet girişimi hakkındaki Türk görüşünü şöyle özetliyor:

“Sovyet hükümeti Türk-Rus ilişkilerini İngiliz ittifakına rağmen bölgesel olarak görüyor. Boğazların yalnız Karadeniz devletlerini ilgilendirdiğini vurgulamak istiyor. Boğazlar dahil Türk-Rus ilişkilerini ikili görüşmeler ile düzenleyeceğini

İngiltere'ye duyurmak ve böylelikle görüşmeler ile bir oldu bitti yapmak istiyor. Türkiye, Montrö sözleşmesinin değişmesinin çok taraflı görüşmeler ile yapılmasını tercih eder. Sovyetlerden öneriler istedik. Makul değişiklikleri kabul ederiz ancak toprak ve üs vermeyiz. Sovyetlerin bize saldıracağını beklemiyoruz saldırırsa dövüşürüz.” (Bilge, 1992: 268).

ABD, Konferans'tan sonra Boğazlarla ilgili görüşlerini yeniden gözden geçirmiş, 1946 yılı itibariyle Türkiye'nin toprak bütünlüğü ile yakından ilgilenmeye başlamıştı (Gönlübol, 1996: 201). 20 Mart tarihinden itibaren Potsdam Konferansına ve daha sonra Sovyetlerin Boğazlarla ilgili Montrö'nün günün koşullarına uydurulup Japonya'nın sözleşmeden çıkarılmasını ve Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin Boğazlardan geçişiyle ilgili 2 Kasım 1945 tarihli ilk notasından (Bal, 2001: 634-635). 8 Ağustos 1946 tarihine kadar cereyan eden gelişmeler hakkında Türkiye muntazam şekilde İngiltere ve ABD'yi haberdar etmiş ve onların mütalaalarını almıştı (Gürün, 1991: 278). Bunun üzerine ABD ile sıkı temas başlamış ve Türkiye, Ankara ile Washington'da Sovyet notasını reddedeceğini ABD yetkililerine bildirmişti. Hazırlanan cevap metni, 22 Ağustos'ta Türk notası olarak Sovyetlere verilmiş, böylece II. Dünya Savaşı'ndan beri ilk kez bir devlet, Stalin'e “hayır” cevabı vermişti (Toker, 1990: 139). Bu gelişmeler üzerine 1946 Sonbaharında Sovyetler, Türkiye üzerindeki askeri baskısını şiddetlendiriyordu. Tahminlere göre Kafkaslara 190.000, Bulgaristan'a da 90.000 Sovyet askeri yığmıştı. Türk Genelkurmay'ı da olası bir taarruz ihtimaline karşı manevra adı altında yedek kuvvetlerini silah altına çağırmıştı (Gürün, 1991: 308). Bunun nedeni, Türkiye'nin Sovyet teklifini reddettikten sonra Sovyet baskılarının artması olmuştu. Bununla ilgili olarak 22 Haziran 1947 tarihli Tanin gazetesinde Abidin Daver tarafından kaleme alınan makalede;

“Türkiye yabancı devletlerin harp emellerine âlet olmuyorsa, böyle bir âlet mevkiine düşmemek içindir ki, Moskova'dan uzaklaşıyor. Hele Türk halkı ordumuzun hâlâ niçin silâh altında tutulduğu sualini sormaktan çok uzaktır. Bu suali çoktan sormuş ve cevabını bulmuştur. Başımızda Moskov tehdidi bulunduğu içindir ki, bu ordu vazife başındadır. Türkiye'de bunu bilmeyen hiç kimse yoktur. Moskov tehlikesi Türklere en büyük fedakârlıkları seve seve kabul ettirir. Böyle bir tehlike karşısında kimse uykuya dalmak istemez. Bundan dolayıdır ki,

muvafık, muhalif, bütün Türk evlâtları uyanık, hazır, iman ve itimat ile dolu beklemektedirler.”

(Aynı Tarihi, 22 Haziran 1947, Tanin – İstanbul, <http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=524&Yil=1947&Ay=6>).

Sovyetlerle yaşanan bu süreçte Türkiye bazı sıkıntılar yaşadı özellikle ortaya çıkan bu olası savaş durumu, Türkiye'nin ekonomisini kurup geliştirmesine engel olmuştu (Ülman, 1961: 89).

Güçlükler, Sovyetler ile olan ilişkileri imkansız hale getirince Türkiye, Batılı devletlerce desteklenmeye başlamıştı. Özellikle Sovyetlerin Montrö Boğazlar Sözleşmesini değiştirmeye yönelik ısrarı karşısında Türkiye; İngiltere ve ABD'nin desteğini yanında hissetmişti. Şubat 1946'da İngiltere'nin 1939 ittifakının yürürlükte olduğunu ve Türkiye'nin saldırıya uğraması haline İngiltere'nin Türkiye'ye yardım etmekle yükümlü olduğunu bir nota ile Türkiye'ye bildirmişti (Oran, 2003: 508). 19 Ağustos 1946'da Türkiye, Moskova'ya bir nota vererek Sovyet notasının 4. Maddesinde yer alan Boğazlar rejiminin sadece Karadeniz'e kıyası olan devletlerce belirlenmesinin kabul edilemez olduğunu bildirdi. Boğazların ortaklaşa savunulması isteğine de karşı çıkıldı. 22 Ağustos'taki Ankara'nın Moskova'ya bir iki ve üçüncü maddelerinin görüşülebileceğini dört ve beşinci maddelerdeki (Armaoğlu, 2001: 428) isteklerinin hiçbir şekilde tartışılma konusu olmayacağını bildirdi (Oran, 2003: 526).

Sovyetler, 24 Eylül 1946'da ikinci bir nota vererek Boğazlar rejimini düzenleyen Montrö'ye aykırı olarak İtalyan ve Alman gemilerinin savaş sırasında Boğazlardan geçişini uzun uzadıya anlatmış ve son cümlesinde Montrö Konferansı'nın yeniden toplanmasını istemişti (Pektaş, 2003: 160). Ancak bu talep, ABD ve İngiltere tarafından kabul görmemişti çünkü ABD, Sovyetlerin daha fazla genişlemesine imkan vermemek, İran'dan geri çekilmelerini sağlamak, Türkiye'nin Sovyet kontrolü altına girmesini önlemek ve BM ile işbirliği sağlamak için duruma el koymuştu (Bilge, 1992: 332)

9 Ekim’de ABD ve İngiltere, Sovyetlere verdikleri notalarda Potsdam Konferansı kararlarına göre tarafların Türk hükümetine birer nota vererek görüşlerini bildirebileceklerini ve karşılıklı notalarla tartışmaya girilmemesini istediler. Boğazlar konusunda Türklerin tek sorumlu kalması düşüncelerini yinelediler. Bu suretle Boğazlarla ilgili tartışma sona erdi ve bugüne kadar bu konuya dair konferans toplanamadı (Armaoğlu, 2001: 429-430).

Sonuç olarak, SSCB’nin isteklerine ulaşamadığını ve Türkiye’yi Batı Bloğuna ittiğini söyleyebilir başarısız olarak nitelendirebiliriz. Türkiye’de Batı Bloğunda yer alarak SSCB ile olan ilişkilerini daha da kötüye götürmüş ama Batı ile olan ilişkilerinde yükselen bir ivme kazandırmıştı.

Sovyetler Birliği için Yunanistan, Türkiye ve İran’ın çökmesi ile bu ülkelerin birer komünist idareye geçmesi bazı stratejik noktalarda, bölgelerde Sovyet askeri kontrolünün sağlanması, tarihsel bir hedef olan ılık denizlere inmek anlamına gelmekteydi. Bu anlamda Türkiye baskılara en fazla maruz kalan kilit ülke konumunda olmuştu (Orkut, 1978: 135).

Sovyetlerin Türkiye üzerindeki baskısı sonucu ABD’nin tavrı değişmişti (Gönlübol, 1996: 201). ABD’nin Boğazlar konusundaki karşı çıkışı iki ülke arasındaki ilişkilerinin işbirliği içinde olduğu dönemde yaşanmıştı (Ülman, 1961: 75). Bu dönemde Türkiye yalnız kalmıştı (Akşin, 2004: 222). Sovyetler, Batılılar tarafına geçmiş, sadece savaş zamanında değil savaştan sonra da toplantılar iyi havada geçmiş ancak toplantılardan birkaç hafta sonra Sovyetlerin tutumu değişmeye başlamıştı. Türkiye’ye 19 Mart 1945 tarihli verdiği nota bunun bir kanıtı iken Yalta Konferansı’nda Polonya konusunda yayımlanan demece aykırı hareket etmeleri de endişe uyandırmıştı. 1945 Nisan başında ABD Moskova Büyükelçisi Harriman, Washington’a yolladığı raporlarda Sovyetlerin bu davranışlarına dikkati çekmişti (Ülman, 1961: 49-53).

25 Nisan 1946 yılında İngiltere, Fransa, ABD ve Sovyet Dışişleri Bakanları Paris’te bir araya gelerek savaş sonrasında yenilen devletlerden Almanya ve Japonya dışındaki devletlerle imzalanacak olan barış anlaşmalarıyla ilgili olarak Sovyetlerle görüş ayrılığı ortaya çıktığında Sovyetlerle işbirliğini devam ettirmenin zor olduğunu bir kez daha anlamış oldular (Ülman, 1961: 75-77). İki ülke SSCB-ABD arasındaki işbirliği

1947 yılının başından itibaren yavaş yavaş ortadan kalktı ve Amerikan caydırıcılığı esas o zaman başladı. Amerikan kamuoyunda “kıızıl tehlike” korkusu halkın ve yöneticilerin Sovyetlere karşı var olan düşüncelerinde değişikliğe yol açtı (Oran, 2003: 528). Bunun yanında ABD’nin Avrupa’daki yaygın toplumsal hoşnutsuzluk ile Sovyet nüfuzunun genişlemesinden doğan çifte tehlikeyi anlaması (Kennedy, 1991: 422) ABD’nin Türkiye’ye yönelmesini sağladı. ABD, Türkiye’ye destek olduğunu göstermek amacıyla ABD donanmasının en büyük zırhlılarından olan Missouri’niyi Türkiye’ye göndermişti. Aslında bu geminin gelme nedeni savaş sırasında Washington’da ölen Türk Büyükelçisi Münir Ertegün’ün naşını İstanbul’a getirmektir. Bu davranış bir nezaket kuralı olmakla birlikte aynı zamanda Sovyetlere karşı yapılan bir gövde gösterisiydi. Geminin gelişi ABD’nin verdiği bir teminat niteliğinde olup Türkiye’yi rahatlatmıştı (Gönlübol, 1996: 201-202). ABD’nin yaptığı kuru bir jest olarak düşünülmemeli kararlı bir politika olarak görülmeliydi. ABD hükümeti şimdi Türkiye’nin konumunun önemini tam anlamıyla farkındaydı ve gösterdiği ilgi gerçektir (Sever, 1997: 41). ABD’nin bu tavrı Türk-Sovyet ilişkilerine zarar verirken Türkiye’nin ABD’ye yaklaşmasını dolayısıyla Batı Bloğuna girmesini sağlamıştı (Acar, 1999: 77-78).

1.2.2. Dünya Siyasetinde İngiltere’nin Yerine ABD’nin Yükselişi

1946’da Sovyetlerin İran üzerinden Ortadoğu petrolü ve Basra Körfezi ile Hint Okyanusu, Türkiye üzerinden Boğazlar, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz ve yine Yunanistan üzerinden de Doğu Akdeniz’e ulaşmayı amaçlıyordu. Aslında bu üç istikamet İngiltere’nin de 19.yy’da Rusya’ya karşı en hassas noktaları olmuştu. Ancak II. Dünya Savaşı’nın yaptığı tahribat ile İngiltere’nin Sovyetlerin karşısına çıkacak hali yoktu. Bunu yapacak tek güç ABD idi (Armaoğlu, 2002: 441). Çünkü gerek Yunanistan gerekse Türkiye stratejik açıdan önemli bir yere sahiptiler. Bu nedenle bu iki devletin Rus egemenliğine girmemesi için desteklenmesi gerekiyordu, zaten Yunanistan’da iç savaş yaşandığından hükümet düşmek üzereydi. İngiltere artık eski gücüne sahip olmadığından bu görevi ABD’ye devrediyordu (Esenbel, 2000: 52).

Önemli gerçek şuydu ki İngilizler, savaşın zaferle sonuçlanmasını sağlarken kendilerini son derece zorlamışlar altın ve dolar rezervlerini tüketmişler dışa bağımlı

hale gelmeye başlamışlardı (Kennedy, 1991: 429-430). Gerçekten de II. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'nin artık yürütemediği Batı'nın büyük devleti olma fonksiyonlarını ABD devir almaya başlamıştı. Savaş sonrasında uluslararası siyasi koşulları Türkiye'yi dış ilişkilerinde tarafsızlık politikasından koparmış ve ABD yanında yer almaya itmiş bulunuyordu (Tekeli, 2004: 399-402).

İngiliz hükümeti, 21 Şubat 1947'de ABD dışişlerine bir muhtıra vererek Türkiye ve Yunanistan'a savaşın sona ermesinden beri yapılan askeri ve ekonomik İngiliz yardımının 1947 Martından sonra kesileceğini bildirmişti. İngiliz hükümeti, Batı savunması açısından önemli gördüğünden Türkiye'ye mutlaka ekonomik ve askeri yardım yapılması gerektiğini düşünüyordu. ABD'de bu boşluğu doldurmak için çalışmalar yapmış ve Truman doktrinini ortaya koymuştu (Bilge, 1992: 334).

BÖLÜM 2: II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI AVRUPA'YA AMERİKAN YARDIMI

II. Dünya Savaşı, Avrupa'nın hem mağlup hem de galip devletlerini ekonomik olarak büyük bir darboğaza soktu. Bu ağır yıkım yaşanırken savaş sonrası dönemde Dünya'ya yeni bir güç olarak çıkan Sovyetler, Avrupa için büyük bir tehlike oluşturuyordu. Avrupa'nın bu sıkıntılı durumdan kurtulması ve Sovyet tehdidine karşı ayakta kalması, ABD'nin gelecekteki çıkarları için oldukça önemliydi ve bunun gerçekleşmesinde ABD'nin gerek parasal gerekse askeri yardım yapmasına ihtiyaç duyulacaktı. Bu ihtiyaç ve güç dengesinin gereği olarak ABD, Truman Doktrini ile askeri; Marshall Planı ile de ekonomik açıdan Avrupa'nın yeniden kalkınması için üzerine düşeni mümkün olduğunca yapacaktı.

2.1. Truman Doktrini

Savaş sonrası dönemde artık Avrupa'nın sömürgeleri dağılmaya başlamış ve bu dağılan az gelişmiş ülkeler (AGÜ) yardım ve kalkınma amacıyla denetim altına alınmaya başlanmıştı. Türkiye de bu ülkelerden biri olurken aynı yöntem ile sistem içine çekilmişti. Tabii bu ülkelerin sistem içine çekilmesinde Sovyet yayılma ve etkinliğinin azaltılması hedeflenmişti (Kazgan, 2004: 77-78). İşte ABD'nin dış politikasında değişiklik yapmasına ve dışa dönük politika izlenmesine Sovyetlerin hareket ve girişimlerinin dünya çapında ortaya çıkardığı tehlike yol açmıştı (Uçarol, 2000: 669).

İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra ABD tüm gücünü barışın sağlanması için harcadıktan sonra üç seneye yakın bir zaman devam eden gayretlerden bir şey çıkmadığını ve dünya barışını sürüncemede bırakarak milletler arasında anarşinin yerleşmesinde menfaat arayan devletlerin bulunduğunu anlayarak Batı medeniyetini büyük bir felaketten kurtulmak için yeni fedakarlıkta bulunma kararı aldı (Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=524&Yil=1947&Ay=6> "21 Haziran 1947").

2.1.1. Truman Doktrinin Ortaya Çıkışı

1947 yılı başlarında İngiltere'nin Türkiye'ye yapmış olduğu askeri ve ekonomik yardımı kesmeye ve Yunanistan'dan askerlerini çekmeye karar verdiğini bildirdi

(Bağcı, 1990: 7-8). İngiliz birliklerinin çekilmesiyle Yunanistan'da aşırı solcu bir iktidarın başa geçmesi ve Sovyet etki alanının içine Yunanistan'ı da alacak şekilde güneye doğru genişlemesi ABD yöneticileri açısından üzerinde durulması gereken bir konuydu (Sander, 2002: 258). Bunun üzerine George F. Kennan (http://en.wikipedia.org/wiki/George_F._Kennan, 11 Mart 2010) 1947 baharında yaptığı öneride İngiltere'nin çekilmesiyle Yakın ve Ortadoğu'da da oluşacak boşluğu ve buradaki İngiliz sorumluluğunu almayı teklif etti (Bağcı, 1990: 8-9). Bu durumda Türkiye, stratejik açıdan Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki en önemli faktör olup Türkiye üzerinden Sovyetler hem Akdeniz'e hem de Ortadoğu'ya ulaşabilir, İran ve Yunanistan tehlikeye girebilirdi (Küçük, 2007: 219). Bu nedenle Türkiye Ortadoğu'yu koruyan kale durumundaydı (İkdam- Gece Postası, 5 Mart 1948).

Alman işgaline uğramış Yunanistan'da iç savaşın var olması (Ataöv, 1969: 102-116) ABD'yi yardım yapmaya iten bir etkendi çünkü Yunanistan'ın Komünist bir yönetim altına girmesi Türkiye'yi de çevreleyecek Komünist tehlikesi içine düşürebilirdi (Esenbel, 2000: 53). Böyle bir durum Yunanistan'ın sadece Doğu komşularını etkilemez aynı zamanda İtalya üzerinden Komünist baskının artmasına yol açabilirdi. Bu durum İtalya'nın hem doğusunda Yugoslavya ve Yunanistan ile sarılmasına hem de Batı Avrupa'nın güçlü İtalyan komünist partisinin etkisini daha da arttırabilirdi. İtalya'nın kuzeybatısında yer alan Fransa ise Batı'nın ikinci büyük Komünist partisine sahipti (Sander, 1979: 15). Bu, o ülkelerde bile hem de tamamen demokratik usullerle komünist iktidarın kurulabileceğini akla getiriyordu (Öymen, 2004: 92). Bu durum İngiltere'nin yerini alan ABD'yi Avrupa'nın geleceği hakkında bir şeyler yapmaya itecekti.

1946-1947 yıllarında Yunanistan ve Türkiye üzerindeki Sovyetlerin baskısının artması Truman Doktrininin oluşmasındaki en büyük nedendi (Esenbel, 2000: 53). Böylece 1947 yılını izleyen dönem, Amerikan politikasında Komünizm'e karşı açılan savaş dönemi olmuş ve temelinde de Truman Doktrini oturtulmuştu (Sander, 2002: 257).

2.1.2. Truman Doktrininin İlan Edilişi ve Tepkiler

Truman Doktrini, ABD Başkanı Truman'ın 4 Mart 1947 tarihinde Türkiye ve Yunanistan'a yapmış olduğu askeri yardımın adıdır (Tekeli, 2004: 402). Doktrin,

Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmiş olsa bile ilanının önemli nedeni Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin savunulması değildi. Doktrinin gerçek nedeni; Batı Avrupa'nın geleceğiydi (Sander, 1979b: 11). ABD'nin savaş sonrasındaki amacı; SSCB'ye Avrupa'nın Doğusunu kaptırdığı bir ortamda Batısını kaptırmamaktı. Batı Avrupa enkaz halinde olduğu için doğrulması zaman alacaktı. Yunanistan ve Türkiye'deki Sovyet tehditleri, ABD'nin bu girişimini acil hale getirmiş ve aynı zamanda da kolaylaştırmıştı (Oran, 2003: 483-484).

Truman Doktrinine giden bu yolda raporları ile duruma katkıda bulunan ABD Dışişleri Bakan müsteşarı Acheson, Sovyetlerin şuan ki baskısı rejimini Monro Doktrini'ne (http://tr.wikipedia.org/wiki/Monroe_Doktrini, 11 Mart 2010) benzetir. Doktrinin esasına göre, Asya ve Avrupa'daki herhangi bir devlet siyasi sistemini ABD dünyasına yaymaya giriştiği andan itibaren, ABD'nin barış ve güvenliği için tehlike başlamış sayılırdı. Bu nedenle barış ve güvenliğin sağlanması için Sovyetlerin çevrelenmesi gerekiyordu (Kocabaş, 2009: 461).

Truman, 1947 yılının başından itibaren yalnız Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardım yapmakla kalmıyor aynı zamanda ABD dış politikasına yeni bir unsur "Sovyetler Birliğini Çevreleme Politikası" nı getirmiş oluyordu. Bu politika, Sovyet askeri tehdidi ya da Komünist bir devlet tarafından yardım yapmayı önleme şeklinde özetlenebilirdi (Sander, 2002: 258).

Başkan Truman, Türkiye ve Yunanistan'ın bağımsızlığının bağımsız bir dünya için önemli olduğunu vurgulamasının ardından 400.000.000 dolarlık yardım için kongreye başvurmuştu (Ülman, 1961: 95). Ardından hükümet üyeleri ve kongre liderlerini toplayarak konunun istişaresini yapmış ve sonunda ABD dış politikasının dönüm noktası olan (Esenbel, 2000: 54) 12 Mart 1947 yılında Kongre'de kendi adı ile anılacak olan ünlü mesajını okumuştı: "*Amerikan dış politikasının kendilerini boyunduruk altına almak için silahlı azınlıklar tarafından harcanan çabalar (Yunanistan kastediliyor) ve dış baskılara karşı koymaya çalışan ulusları (Türkiye) desteklemek amacına yönelmesi gerektiği kanısındayım.*" (Sander, 1979: 21). Yine konuşmasında şöyle devam ediyordu:

“ABD ve Sovyet yaşam biçimlerinden biri çoğunluğunun iradesine dayanmaktır ve özgür kurumlar temsili hükümet, serbest seçimler ile kişisel özgürlük, konuşma ve din özgürlüğü ve politik baskılardan bağımsızlık konularında verilen güvencelerle diğerinden ayrılmaktadır. İkinci yaşam biçimi azınlığın çoğunluğa zorla kabul ettirdiği iradeye dayanır. Terör ve baskıyla, basın denetimiyle, uydurma seçimlerle ve kişisel özgürlüklerin bastırılmasıyla ayakta kalır. Amaç baskı rejimini kabul ettirmeye çalışan baskıcı rejime karşı özgür insanları korumaktır” (Kennedy, 1991: 436).

Kısacası Truman, Kongre’de ABD’nin tutumunu ve alınması planlanan önlemleri açıkladı. Başkan Truman’ın ABD Kongresi’nde okunan mesajı ve bu mesaj çerçevesinde alınan önlemlerle verilen askeri yardım “Truman Doktrini” olarak anılmaktadır (http://www.turkcebilgi.com/truman_doktrini/ansiklopedi, 11 Mart 2010).

Mesajın okunmasından birkaç gün sonra 18 Mart 1947’de Senato ve Temsilciler Meclisi’ne sunulan kanun teklifiyle Başkan; Türkiye ve Yunanistan’a iki devlet ordularını eğitecek askeri uzmanlar yollamak yetkisinin verilmesi, yardım edebilmek için de 400.000.000 dolarlık bir tahsisat ayrılmasını istemişti (Ülman, 1961: 96). Ancak gerek Cumhuriyetçiler gerekse Demokratlar askeri uzman gönderilmesine sıcak bakmamıştı. Bunun nedeni ise muharebe birliklerinin Yakındoğu ve Akdeniz’de kurulacak olduğu düşüncesi idi (Ek 9/ The Times, Thursday, March 27, 1947 , pg. 4).

Kanun teklifi Kongre’de tartışıldı. Çünkü yapılacak yardım ABD’nin Monroo Doktrini’ne karşıydı ve ABD bu yardımı yaparak politikasında değişiklik yapması gerekecekti. Bunun farkında olan Yönetim Yunanistan ve Türkiye için geçici krediler verilmesini ve bu yönde düzenlemeler yapılmasını istiyordu ancak 31 Mart tarihinden itibaren herhangi bir karar ya da onayın olmayacağı yönünde bir görüş hakimdi. Yardım komünizme karşı olacağı ve barışı destekleyen niteliğe sahip olduğundan kabul edilme olasılığı da taşımaktaydı (Ek 10/ The Times, Thursday, March 27, 1947; pg. 5).

Başkan Truman, ABD Dışişleri Bakanı General Marshall ve Müsteşarı Acheson, Senato Dış ilişkiler Komitesi Başkanı Vandenberg başta olmak üzere lider durumundaki kongre üyelerini ikna etmek için Beyaz Saray’da bir toplantı düzenledi; ancak toplantı gizliydi (Öymen, 2004: 98). Kongre üyeleri, Yunanistan ve Türkiye’nin

demokratik rejimlerle yönetilmediğini, savaşın hemen ardından gereksiz yere dışarıya para aktarılmaması görüşünü savunarak bu teklife karşı çıkmışlardı (Oran, 2003: 531). Konuşma sırasında söz alan Marshall, Yunanistan ve Türkiye'ye yardım etmenin stratejik önemini anlatmaya çalışmışsa da inandırıcı bulunmamış aynı zamanda kuru ve sıkıcı bulunmuştu. Durumu Marshall'ın yardımcısı Dean Acheson kurtarmıştı. Konuşmasında Komünizm tehlikesinin giderek büyüdüğünü, gidiş böyle devam ederse Sovyetlerin yakın gelecekte tüm dünyada mutlak üstünlük kuracağını söyledi. ABD ve Sovyetler arasındaki mücadeleyi ABD'nin kazanması için şu ilkelerin benimsenmesini istedi:

1. *Amerika, Sovyet saldırganlığı veya kendi içlerindeki komünizmin baskısı karşısındaki tüm ülkeleri güçlendirmelidir.*
2. *Bununla sadece o ülkeleri değil onlardan da önemli olarak Amerika'yı savunmuş olacaktır.*
3. *Amerika'yı savunmakta, sadece Amerikan topraklarını değil, evrensel insan hak ve hürriyetlerini savunmaktır. Çünkü onların koruyuculuğunu en başta Amerika yapmaktadır.*

Bu öneriler Beyaz Saray'daki havayı değiştirdi (Öymen, 2004: 98-101). Hatta Cumhuriyetçilerden Vandenberg kanun tasarısının kabul edilerek yürürlüğe girmesini istemişti. Çünkü ona göre bu kanun tasarısıyla ABD, dünya üzerindeki barış ve adaletin temsili olmaya devam edecekti (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 22 Nisan 1947, Washington). Hatta Vandenberg bu konuda "*Türkiye ve Yunanistan'ın istiklalleri dünya barışı için elzemdir*" (Akşam, 13 Mart 1947). Bunun yanında Vandenberg'e göre savaştan kaçınmanın tek yolu "Truman Doktrini" idi. Bu sebeple kanunun kabul edilerek yürürlüğe girmesi yolunda ısrarcı olacaktı (Ek 11/ The Times, Wednesday, May 7, 1947; pg. 5) Türkiye ve Yunanistan'a Yardım Kanunu 22 Nisan 1947 tarihinde Senato'da 23'e karşı 67, Temsilciler Meclisi'nde de 107'ye karşı 287 oyla kabul edilmişti (Orkunt, 1978: 139). Yardımın kabul edilmesi ile ilgili olarak Başkan Truman "programın zaruri ve uygun olduğuyla ilgili hemfikir" olduğunu belirtti ve acele olarak yasalaşması için Dışişleri Senato Komisyonu'ndan geçmişti (Ek 12/ The Times, Tuesday, April 22, 1947; pg. 4). Tüm olumsuzluklara rağmen yardımın kabul görmüş olması büyük şaşkınlık yaratmıştı (İkdam- Gece Postası, 29 Nisan

1947). Çünkü yardım saat 4’de ezici bir çoğunluk ile kabul görmüştü (İkdam-Gece Postası, 22 Nisan 1947).

Truman, isteklerine uygun olarak hazırlanan “Yunanistan ve Türkiye’ye Yardım Kanunu” kongre tarafından kabul edildikten sonra 22 Mayıs 1947’de Başkan tarafından onaylanarak yürürlüğe girmişti (Sander, 1979: 21). Türkiye ve Yunanistan’a yardım için ABD’ye yetki veren bu kanun, barışın kurulmasında önemli bir gelişmeydi. Bu kanunun, her iki meclis tarafından çoğunlukla kabul edilmesinin, ABD’nin barış ve barışı mümkün kılacak şartları yaratma konusundaki azminin deliliydi. Bu şartlar arasında da milletlerin asayiş ve bağımsızlıklarını muhafaza etmek ekonomik açıdan varlıklarını sağlama güçleri vardı (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 10 Mayıs 1947, Kansas City). ABD Truman Doktrini ile yönetim politikalarını serbestleştirmiş, bu serbestleştirme dünya meselelerinde ABD’nin baskın konumunu ortaya çıkarmıştı. Bu durum ABD’nin dış politikasını etkileyecek ancak zararlı etkilere yol açmayacaktı (Ek 13/ The Times, Monday, June 23, 1947; pg. 5).

Türkiye, yardımı memnuniyetle karşılarken, Sovyetler, bu yardımın dünya barışını tehdit ettiği gerekçesiyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine başvurmuş ancak bir sonuç alamamıştı (Gürün, 1991: 308). Zaten hem Sovyet hem de Yugoslav delegeleri Güvenlik Konseyi’nde de Yunanistan ve Türkiye’ye yapılacak yardımlara şiddetli şekilde de karşı çıkmışlardı (İkdam-Gece Postası, 8 Nisan 1947).

Truman doktrininin açıklanmasıyla Sovyet basınında da karşı politika başlatıldı (Oran, 2003: 506). Radyo ve televizyonda Türkiye’nin ABD kontrolüne girdiği yolunda ısrarlı ve hiç de nazik olmayan bir propaganda yapılıyordu (Gürün, 1991: 308). Öyle ki, Sovyet gazetesi Pravda; “*Türkiye’nin Truman Doktrini ile askeri açıdan bağımsızlığını kaybettiğini hatta Türkiye’nin ABD sömürgesi haline geldiğini*” bile iddia ediyordu (Bilge, 1992: 334). Bu durumu iddia eden başka bir gazete de Moskova’nın İzvestiya gazetesiydi. Bu durum Aydın Tarihi’nde 9 Ocak 1948 tarihli Tasvir İstanbul’da yayımlanmıştı (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 9 Ocak 1948). Samet Ağaoğlu, “*Amerikan Yardımı uzuyor. Aleyhimize yayın da var. Bu arada Ruslar Türklere yardım yapılmasına resmen itiraz ederek bizi Almanlara yardım ile suçladılar*”

(Ağaoğlu, 1993: 59-60) ifadesini kullanarak doktrinin durumunu ve Sovyet tavrını ortaya koymuştu.

Truman doktrinine karşı ABD içindeki eleştirilerin başında savaşta Türkiye'nin müttefiklerin yanında yer almaması vardı (Küçük, 2007: 238). Hatta Türkiye'ye yardım edilmesini önlemek amacıyla ABD'de en çok tekrarlanan söz, Türkiye'nin bilfiil harbe girmemiş olmasıydı (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 21 Nisan 1947, Akşam, İstanbul).

ABD basınındaki eleştiriler ise doktrinin Birleşmiş Millet Teşkilatı'nı dikkate almamış olması, yardımın bu teşkilat aracılığı ile ya da teşkilatı haberdar ederek yapması gerektiğindendi. Eğer bu yapılmazsa Birleşmiş Milletler (BM)'in otorite ve prestiji kırılmış olacaktı. Yine doktrin, Sovyetlerle ABD'yi karşı karşıya getirebilirdi. Ayrıca doktrin Ortadoğu'ya karışılması, bölgedeki iç işlerine müdahale anlamına gelecekti. Bu durum BM ve ABD dış politika geleneğine aykırıydı ve yardım ABD'ye pahalıya mal olacaktı (Ülman, 1961: 95-104). Hatta BM üyesi Sovyet delegesi Andrei Gromkyo, Güvenlik Konseyinde Türkiye ve Yunanistan'a ABD yardımının BM'i zayıflattığını ve otoritesini kırdığını şiddetli bir şekilde dile getirmiş ve ABD'yi tenkit etmişti (İkdam-Gece Postası, 5 Nisan 1947).

Washington; Kongre ve kamuoyu muhalefetine karşı Dünya liderliğini kabul ettirmek için Sovyet ve Komünizm tehlikesini bir gerekçe olarak kullanmıştı (Bostanoğlu, 1999: 243).

Truman doktrini Acheson, Clayton ve Henderson gibilerinin çabalarıyla ortaya çıkmıştı. Yunanistan'ın önemi bile Türkiye'den geliyordu ancak savaşa girmediği halde Türkiye'ye yardım etmek resmen Sovyetlere savaş davetiyesi göndermekti. 1947'de de bu durumu ABD halkı kolaylıkla kabul etmezdi çünkü Türkiye'de Yunanistan'a benzer içsel politik kargaşanın sona erdirilmesi gibi bir durum yoktu. Kabul etmemesinin başka bir nedeni de yardımların ardı arkasının kesilmeyeceği düşüncesiydi (Küçük, 2007: 234-236).

2.1.3. ABD'yi Yardıma İten Nedenler

Türkiye, Truman Doktrininden önce Sovyet tehdidine karşı kendisini koruyabilecek durumda değildi. Nüfus yetersizliğinin yanı sıra ekonomik ve endüstriyel kaynaklardan da yoksundu. Ekonomik yardıma ihtiyacı vardı. Modern silah ve malzemeyi kendisi elde edemeyeceğinden bu durum askeri yardıma da ihtiyacı olduğu anlamına geliyordu. Askeri açıdan Türkiye'yi İngiltere destekliyordu, bu nedenle eğer desteklenmeyecek konuma gelirse ABD, İngiltere'ye yardım edecek o da bu yardımı Türkiye'ye iletirdi. Böylelikle ABD, hem İngiltere'nin yükünü almış hem de direkt olarak Türkiye'ye yardımda bulunmamış olacaktı (Küçük, 2007: 219). Çünkü ABD'nin direkt olarak Türkiye'ye silah verme yetkisi yoktu (Toker, 1971: 119).

Yunanlıların 1947 yılı için mali açıdan 250.000.000 dolara ihtiyacı vardı. Türkiye'nin ihtiyacı tam olarak hesaplanmamış olsa da ordunun yeni malzeme ve silahlarla donatılması gerekiyordu (Esenbel, 2000: 52). Sonuçta Yunanistan'ın durumu acil idi ve derhal yasanın çıkarılması gerekiyordu (Sever 1997: 48). Eğer gerekli yardım yapılmazsa Yunanistan kaybedilecek, Türkiye de komünizm tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktı. Barış zamanı Türkiye'nin çökmesi demek Yakındoğu'nun Sovyet egemenliğine girmesi demekti, bunun olması halinde ABD, bu bölgedeki savunma kabiliyetini kaybetmiş olacaktı (Esenbel, 2000: 52-53). Bu nedenle İngilizler, Türkiye'ye para yardımında bulunmak yerine Türkiye'yi top ve makineli tüfeklerle donatmış beş yüz av uçağı vermişti (İkdam-Gece Postası, 9 Nisan 1947).

Baskın Oran'a göre; Türkiye'nin Truman doktrinine dahil edilmesinin farklı nedenleri vardı: Türkiye; Avrupa, Asya ve Afrika arasındaki kara, hava ve deniz yollarının denetiminin sağlanabileceği bir konumdaydı. Eğer SSCB, Türkiye'yi ve boğazları ele geçirirse Irak ve İran yoluyla petrol bakımından zengin Yakındoğu'ya girebilir, üç kıtanın ticaret yollarını denetimi altına alabilirdi. Bu nedenle Truman doktrini kısa vadede Yunanistan ve Türkiye'yi Sovyet tehdidine karşı askeri ve ekonomik açıdan güçlendirmek, uzun vadede ise Sovyet genişlemesini Dünya'nın neresinde olursa olsun engellemektir. Doktrin diğer bir amacı, Amerikan ekonomik ve siyasi anlayışının yani kapitalizmin ve siyasi liberalizmin yayılmasını sağlamaktır (Oran, 2003: 531).

1947-1949 döneminde Truman doktrininde yer alan askeri malzeme yardımı da dahil toplam yardım miktarı 152.500.000 dolardı. Bu paranın 147.500.000 doları kara, deniz ve hava kuvvetlerinin modernizasyonu için kullanılırken geri kalan 5.000.000 dolar yol yapım çalışmalarına harcandı. 1951 yılına gelindiğinde yardım 400.000.000 dolara ulaştı. Bu dönemde Türkiye'ye yapılan askeri yardım malzemelerini çoğunluğu savaş artığı olmakla beraber en azından Türkiye'nin elinde bulunanlardan daha modern olma özelliği taşıyordu (Oran, 2003: 535).

Türkiye'nin Truman doktrininden yararlanma amacı ise ekonomik ve askeri problemlerini çözmektir (Bağcı, 1990: 10-11). Çünkü Türkiye'nin, iktisadi gücü Sovyetlere karşı büyük bir orduyu uzun zaman silah altında tutmaya yetecek kadar değildi (Ülman 1961: 92). Bu nedenle ülkenin iki şeye ihtiyacı vardır; üretkenliği arttırmak için mali destek ve askeri kuvvetlerinin daha az personel ile aynı etkinlikte olmasının sağlanması amacıyla yönelik dış yardımdır (Sever, 1997: 47-48).

Sonuç olarak II. Dünya Savaşı yılları Türkiye'nin modern bir savaş açısından ne denli hazırlıksız olduğunu silah, teçhizat bakımlarından büyük yetersizliklerini göstermişti. Savaştan sonra Sovyet tehdidi sürerken yardıma daha şiddetli şekilde ihtiyaç duyulmaya başlanmıştı. Güvenlik endişesi ve ekonomik yardım 1945 yılından sonra hız kazanan Batılılaşma çabalarıyla birleşince 1947-1952 döneminde Türk Dış Politikasını etkilemişti.

2.1.4. Truman Doktrinini İşleyişi

Temsilciler Meclisi, Amerika'nın gelecek on iki ay zarfında yabancı memleketlere yardım programı için 1.353.024.900 dolar tahsis eden kanunu hiç tartışma yapmadan kabul etmişti. Bu tasarıda, bundan önce kabul edilmiş şu programların ifasına ilişkin derpiş olunan tahsisatlar şunlardır: Yunanistan ve Türkiye'ye yardım için 400.000.000 dolar, harpten zarar gören memleketlere yardım için 332.000.000 dolar, ABD'nin Milletlerarası Mülteciler Teşkilâtına iştiraki için 71.000.000 dolar, işgal altındaki memleketlerin idare ve yaralarına ilişkin (Almanya, Japonya ve Kore'ye) 550.000.000 dolardı (Ayın Tarihi, 21 Temmuz'da 1947 "Washington").

Program, Yunanistan ile Haziran, Türkiye ile Temmuz'da imzalanan ikili anlaşmalarla başlatıldı. Yardım alan ve veren ülkeler Yunanistan'daki ekonomik kalkınmayı

sağlamak, Türkiye’de ise kuvvetlerini güçlendirmek için harekete geçmeyi kabul etmişti. Bunu gerçekleştirmek için daha Mayıs ayı içinde yirmi bir Amerikan subayı ile iki iktisatçı Türkiye’ye geldi (Sander 1979: 23). Heyetin gelişi Türkiye’deki bazı çevrelerde eleştiriye neden oldu. Gelen otuz kişilik heyet için Samet Ağaoğlu “*Heyet sefîre yardım edecek. Amerikan sefîri artık ikinci bir Başbakan haline gelebilir*”(Ağaoğlu, 1993: 71) diyerek aslında korkusunu açıkça ortaya koyuyordu. Çünkü heyetin ziyareti bu çevrelere Osmanlı İmparatorluğu’nun gerileme döneminde yabancılara verilen ekonomik ayrıcalıkları hatırlatmıştı. Kapitülasyonlar olarak bilinen bu ayrıcalıklar Türkiye’de olumsuz çağrışımlara yol açıyor ve imparatorluğun çöküşündeki ana sebeplerden biri olarak görülüyordu. Ancak bu fikre rağmen ABD, Türk kamuoyunu heyet fikri konusunda ikna etmişti (Sever 1997: 50-51). ABD Heyeti, Türkiye’nin ekonomik durumunu orduda insan gücünü azaltarak modernleştirmek yoluyla geliştirebileceğini tavsiye ettiğinden Truman Doktrini dâhilinde Türkiye’deki faaliyet daha çok yol yapım ve bakımı, kargo ulaşımının geliştirilmesi, silahlı kuvvetlerin eğitilmeleri ve silahlandırılmaları ile hava alanlarının onarılması alanlarında olmuştu (Sander, 1979: 23-24).

23 Mayıs 1947 tarihinde ABD’den yardım için Türkiye’ye Dışişleri, Harbiye ve Donanma Bakanlıkları’nın temsilcilerinden kurulan General Lunsford Oliver Başkanlığında bir ABD Heyeti Ankara’ya gelip yardım için çalışmalara başlamıştı (Akşam, 24 Mayıs 1947). Ne kadar yardım gönderilmesi konusunda rapor hazırlamıştı. Rapora göre, bir yandan Türkiye’nin savunma gücünü çoğaltmak diğer yandan da ekonomik durumunu kuvvetlendirmek için asker sayısının azaltılıp modern silahların arttırılması tavsiye edilmişti. Bu iyileştirme ile Türkiye, üç yıl içinde kendini savunacak duruma gelecekti (Gönlübol, 1996: 216-217).

Gönderilen yardım heyeti, yasa tasarısı oluşturmuştu. Bu yasa tasarısına göre;

Yasanın iki hükmü vardı: Bunlardan ilki verilen silah araç ve gereçlerinin ABD Başkanının izni ve bilgisi olmadan amaç dışı kullanılmaması, diğeri ABD askeri yardımlarının amaçlarına uygun kullanılıp kullanılmayacağını denetlemek idi (Gevgili 1987: 57-58).

Yardımanın yapılmasından sonraki en önemli konusu ise yapılan yardımların doğru şekilde kullanılıp kullanılmadığı konusunun denetlenmesi olmuştur. Bunun için de ABD'den başkan ve temsilciler gönderilecekti. Bu grup da doktrinin işleyişi hakkında bilgi verecekti. Her ne kadar bu durum çok sıkıntı yaratacak gibi görünmese de daha sonra 1964 Kıbrıs Harekatı'nda silahların kullanımının engellenilmesi şeklinde Türkiye'nin karşısına çıkacaktı (Gönlübol, 1996: 218).

Daha sonra tasarı komitede görüşülürken bir değişiklik yapılmıştı. Değişiklikte, Güvenlik Konseyi ya da Genel Kurul Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardımların kesilmesini isterse ya da Türk veya Yunan Hükümetleri artık yardım yapılmasını istemediklerini bildirirlerse ABD Başkanı kanun amaçlarının gereği gibi gerçekleşmediğine, gerçekleşme imkanının kalmadığına karar verirse bu ülkelere yapılan yardıma son verilecekti. Bu değişikliğe de "Vandenberg Değişikliği" denilmişti (Ülman 1961: 105).

Aynı şekilde yardım Yunanistan'da da büyük yankı görmüş ve basında günün konusu haline gelmişti. Ancak yapılacak yardım şartının oldukça ağır olduğunu Atina'dan Anadolu Ajansının özel muhabiri bildirmiş; 2. ve 4. maddeler ile ABD'nin Yunanistan'ın iç işlerine kadar müdahale edeceğini açıkça ortaya koymuştu. Muhabir diğer maddelerden de bahsetmiş ancak bu iki maddenin daha fazla önem arz ettiğini belirtmişti (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 25 Haziran 1947, Atina).

400.000.000 dolarlık yardımın 337.000.000 doları harcanmış ve bunun 268.000.000 doları Yunanistan'a 69.000.000 doları ise Türkiye'ye gitmişti. Paranın Yunanistan'da %59'u Türkiye'de %100'ü askeri amaçlarla kullanılmıştı (Sander, 1979: 23). Türkiye bu meblağ kadar malzeme almıştı. Ancak malzeme stoklardan sağlandığı için düşük fiyat gösterimi ile bu miktarın çok üstünde malzeme alımı olmuştu (Esenbel, 2000: 58-59).

Yardım hem Yunanistan'a hem de Türkiye'ye yapılmıştı ancak 400.000.000 dolarlık yardımın 300.000.000 dolarını Yunanistan, 100.000.000 dolarını Türkiye almıştı (Armaoğlu, 2001, 441). Bunun nedeni özellikle yardım yapılacağı sırada hem Yunanistan'da iç savaşın sürmesi ve Yunanistan'ın Türkiye'ye nispeten savaşın yıkımına daha çok maruz kalmış olması hem de söz konusu iki ülke arasında

Yunanistan lehine bir denge kurma amacıydı (<http://www.tarihvebugun.org/2010/03/truman-doktrini.html>). Türkiye'nin II. Dünya Savaşına katılmamış olması ve savaş sonunda 250.000.000 dolarlık altın ve döviz rezervine sahip olması (Akşin, 1995: 315) yardımın büyük bölümünün Yunanistan'a aktarılmasında etkili olmuştu.

2.1.5. Truman Doktrini Gereğince İmzalanan Yardım Antlaşmaları

Truman doktrininin hem Yunanistan hem de Türkiye ile imzalanan anlaşma sonucu yürürlüğe girmişti.

Yunanlılar ile yapılan anlaşma metni 20 Haziran 1947 tarihinde imzalanmış olup on üç maddelik bir metinden oluşuyordu. Metinde, Amerikan yardımının hangi şartlar altında idare edileceğini tespit eden ve buna bağlı olan diğer şartlar da açıklanmaktaydı (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 20 Haziran 1947, Washington). Ancak Yunanistan'da iç savaş olduğundan ülkede bu yardımın yapılmasından hoşlanmayan ve yardım yapılmasını istemeyen taraflar özellikle Yunanistan'ın ABD yardımını kabul etmesinden sonra doğu sınırlarında çetecilik faaliyetlerine başlamış ve yardımı baltalama hareketlerine girişmişti. Bu karşıt hareketlerin başında da komünistler olduğu düşüncesi vardı (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 19 Haziran 1947, Ulus, Ankara). Aslında bu düşüncenin nedeni, Yunanistan'da Alman işgaline karşı kurtuluş örgütü adı verilen bir birliğin kurulması ve bunların daha sonra komünistler ile işbirliği içinde olmasındandı (Ataöv, 1969: 102-104).

Yunanistan'da bunlar olurken Türk cephesinde de, 12 Temmuz 1947 tarihinde ABD ve Türkiye arasındaki yardım anlaşması, Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile ABD Ankara Büyükelçisi Edwin C. Wilson tarafından imzalanmıştı (Sander, 1979: 25-26). Anlaşma, BM nezdinde de tescil edilecekti (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 28 Temmuz 1947, Ankara). ABD Heyeti durumu Türk uzmanları ile müzakere ettikten sonra ülkeden ayrılmıştı (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 18 Temmuz'da 1947, Ankara). Ancak anlaşma imzalanmadan önce Türkiye yardımıyla ilgili olarak garanti istemiş ve bu garanti sağlanmazsa da dış yardım almayacağını ABD'ye bildirmişti. (Esenbel, 2000: 56-57). Çünkü bu yardım Türkiye'ye Osmanlı döneminde yapılmış

olan kapitülasyonları çağrıştırıyordu (Sever 1997: 50-51). Ama ABD Türkiye'yi ikna etmeyi başarmıştı.

Ancak ilginç olan yardım anlaşmasının 12 Temmuz 1947 tarihli Cumhurbaşkanlığı bildirisıyla (http://tr.wikipedia.org/wiki/12_Temmuz'da_Beyannamesi, 11 Mart 2010) aynı günde imzalanmış olmasıydı. İnönü, beyanname ile “askeri diktatör” değil, “milli lider” şahsiyeti kazacağına inanıp bunu ABD'nin görmesini ümit ediyordu (Toker, 1990: 192). Çünkü ABD kamuoyunun, Türkiye'nin demokratik bir yönelime gittiği yolunda ikna edilmesi gerekiyordu. Daha Truman Doktrini ABD Kongresi'nde görüşülürken bile ABD temsilcilerinde bazıları Türkiye aleyhinde olup Türkiye'yi diktatörlük ile suçluyordu. Basın özgürlüğü, üzerinde durulması gereken konulardandı. Nedeni ise böyle bir özgürlüğün olduğuna inanılmamasıydı. ABD basını, Türkiye gibi bir ülkeye yardım yapmanın doğru olup olmayacağını tartışıyor ve rejimin liberalleşmesini istiyordu. Zaten ABD yardımı despotizme karşıydı, demokrasiyi savunuyordu. Halbuki Türkiye'de demokrasi yoktu (Toker, 1990: 192).

Belki de bu düşünceler İnönü'nün çok partili demokrasi denemesinden vazgeçmesini önleyen en önemli etkendi (Schick, 1998:117-118).

Genel olarak baktığımızda Türkiye bu yardımdan hoşnuttu. Çünkü ABD desteği yardım anlaşması ile kesin olarak sağlanmış ve askeri yardım işlemeye başlamıştı (Orkunt, 1978: 139).

İsmet İnönü Truman Doktrini ile ilgili olarak; *“Birleşik ABD'nin cihan barışının devam ve teyidi uğrunda kendine düşen büyük rolü tamamıyla benimsediğini gösteren parlak ve ümitlerle dolu bir işaret...”* (Gevgili, 1987: 59) beyanatında bulunmuştu.

Dışişleri Bakanı Hasan Saka anlaşmanın T.B.M.M.'de onaylanması dolayısıyla yaptığı konuşmada anlaşmanın niteliğini açıklamıştı (Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 27 Eylül 1947, Ankara). Anlaşma, Türkiye'nin ABD'den aldığı yardımdan ne şekilde yararlanacağını ana hükümlerini kapsamaktaydı. Ancak ne yardım miktarı ne uygulaması ne de ne kadar süreceği belirtilmemiş ilgili makamlarca saptanmak üzere daha sonraya bırakılmıştı.

Program gereğince 1947 Kasım'ından itibaren ABD'deki çeşitli yerlere Türk subay ve astsubayları gönderilmiş, bu süreç devam derken Türk ordusunun teşkilatlanması, yeni silahlarla donatılması ve bunların eğitimi birkaç yıl sürmüştü (Orkunt, 1978: 139). Hatta bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti orduları Genelkurmay Başkanı Orgeneral Salih Omurtak ile birlikte yüksek rütbeli deniz, hava ve kara kurmaylarından oluşan heyet ABD'ye gitmiş, ziyarette bulunmuştu (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 8 Ekim 1947, İstanbul).

Aksi ortaya çıkmadıkça yürürlükte kalacak ve tek taraflı yardım sürmeye devam edecekti. Bu nedenlerden dolayı 12 Temmuz'da 1947 tarihli anlaşma bundan sonra yapılacak her anlaşmaya atıfta bulunan genel ve temel anlaşma niteliğini kazanmıştı (Sander, 1979: 27).

2.1.6. Truman Doktrinin Sonucu

1946 yılı Cumhuriyet Türkiye'si'nde hem siyasi hem de iktisadi açıdan dönüm noktası olmuştu. Çünkü Türkiye'de siyasi açıdan çok partili hayata geçilmiş iktisadi açıdan da devletçi politika terk edilerek Türkiye liberal politikaya yönelmişti. Ülke içinde meydana gelen değişiklikler dış etkenlere yansımış ve kapitalist sistemin lideri ABD ile aynı tarafta olduğu savaş bitmeden kesinleşmişti (Boratav, 1990: 73-77).

ABD, İthalat ve İhracat Bankası vasıtasıyla geniş krediler açmış ve Avrupa kalkınmasına büyük katkıda bulunmuştu (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 29 Temmuz'da 1947). Bunu bilen Türkiye II. Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomisini düzeltmek için 1945 yılında ilk olarak İthalat ve İhracat Bankasından 300.000.000 dolarlık yardım istemiş ancak banka ABD'nin hiçbir devlete bu kadar yüksek kredi vermeyeceğini belirtmişti. Ancak Sovyet baskısının artması ile Türkiye çeşitli yollarla sesini duyurmaya çalışmıştı (Ülman, 1961: 89-94). Bu durum, ABD ile Sovyet ilişkilerine de yansımıştı.

Hatta Türkiye'nin zor durumda olduğunu ve Sovyet baskısını bilen ABD, 7 Mayıs 1946 tarihinde Türkiye ile kendi arasında anlaşma imzalamıştı. Bu anlaşmaya göre de savaş sırasında Ödünç Verme ve Kiralama sistemi ile Türkiye'ye vermiş olduğu 95.000.000 dolarlık silah borcunun sadece 45.000.000 dolarını alarak Türkiye'nin borcunu silmişti (Ülman 1961: 95). Tabii bunun amacı aslında Türkiye'nin kendi

yanlarında savaşa girmesiydi (Toker, 1971: 118). Ancak yapılan yardımlar yeterli olmamış ve yardımlarına devam etmek için Truman Doktrini'ne de ihtiyaç duymuştu.

Truman Doktrini bir yandan yeryüzünün iki bloğa ayrıldığını ve Sovyet-Amerikan mücadelesinin başladığını ilan edip 1990 yılına kadar artıp azalan tempolarla sürecektir olan Soğuk Savaş'ın ilk adımlarını oluştururken öte yandan Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki bölünmeyi de daha kesin çizileriyle ortaya koymuştu. Özellikle doktrin ilanından sonra Balkanlardaki komünist devletlerin arasında başlamış olan ittifak görüşmeleri hızlanmış, Türkiye ve Yunanistan'a karşı Balkanlardaki ittifak şebekesi tamamlanmıştı (Sander, 2002: 259)

Truman Doktrini gerçekten ABD için dönüm noktası olmuştu. ABD, Avrupa'nın içine düştüğü durumun farkındaydı. Bu nedenle tedbir alması gerekmektedir (Esenbel, 2000: 60). Dışişleri Bakanlığı müsteşarı Acheson'a göre; ABD, ülkelerin ekonomik olarak içine düştüğü durumu biliyordu. Bu nedenle Yunanistan ve Türkiye'nin korunması üzerinde bir savunma hattı oluşturularak Avrupa ve Asya'nın korunması gerekmektedir. Bu korunma da ABD kaynakları ile sağlanabilirdi. Bu nedenle Truman Doktrini özgür ulusların saldırı tehdidine karşı yapılması için üzerine düşen görevi yerine getirecekti (Ek 14/ The Times, Monday, May 19, 1947; pg. 5).

Truman Doktrinini kabulü ile başlayan yardım kesinlikle ideolojik ya da siyasi açıdan bir savaş niteliği taşıyamıyordu. Önyargı ve ayrımcılık yapılmaksızın yardıma yönelik olan Truman Doktrini ülkelerin kalkınma ve ilerlemesine yönelikti (Ek 15/ The Times, Thursday, June 12, 1947; pg.5).

ABD mevcut durumun farkında olduğu için Ortadoğu ve Güneydoğu Avrupa'daki statüyü koruma kararını almış, bu nedenle Truman Doktrinini ilan etmişti. ABD başkanı Truman "Türkiye'nin milli bütünlüğünün Ortadoğu nizamı için şart" olduğunu belirtmiş ve bu ifade Sovyet tehdidi yüzünden uykuları kaçan İnönü'ye uykularını iade etmişti. Kremlin "Sovyetler yalnız Türkiye'ye askeri harekatta bulunulabilirdi. Oysa şimdi ABD, Türkiye ve Yunanistan'a askeri ve ekonomik yardım yapmaya hazırlanıyordu" diyordu (Toker, 1990: 173-174). Böylece 1947 yılında ilan edilen Truman Doktrin ile Yunanistan ve Türkiye ABD şemsiyesi altına alınmış oluyordu (Telli, 1998: 33).

ABD, Truman Doktrini için “blok siyaseti” derken Türkler, bu anlaşmayı “sıkı ortak bir çalışma” olarak gördüler (Bağcı, 1990: 12). Truman Doktrini, Türkiye’nin güçlü Batı bloğu içinde yer almasını sağlarken imzalanan anlaşma da bloğun içinde bulunduğu gösteren en büyük kanıt oluyordu.

Ancak yapılan bu yardım ABD yardımının askeri ayağı oluyordu. Amaç, Batı Avrupa’nın savaş yıkımından kurtarılması ve savaş öncesi durumuna geri getirilmesi idi. Bu nedenle de sıra ekonomik yardım olan “Marshall Planı”na gelmişti.

2.2. Marshall Planı

Truman Doktrini, Sovyetlerin güneye inmesini ve komünist düzenin yayılmasını engellemek için özellikle Yunanistan ve Türkiye’ye yapılan askeri yardımın adıdır. Ancak görülen odur ki Yunanistan ve Türkiye’ye yapılan yardım Sovyetlerin yayılmasını engelleyebilecek türden değildi; o nedenle Avrupa’nın genelini kapsayacak özellikle de henüz tam anlamıyla Sovyet etkisi altına girmemiş olan Batı Avrupa’yı kalkındırmak gerekecekti. Tabii bu düşünce daha kapsamlı ve yüklü miktarda yardım yapılmasını gerektiriyordu. İşte bu sebeple Marshall Planı, Truman Doktrini gereği tüm Batı Avrupa’ya uygulanan ekonomik plandı (Öymen, 2004: 103).

Truman Doktrini bağımsız toplumların saldırganlığa karşı korunmasını sağlayan ancak ardında ekonomik kalkınmanın olmadığı, Marshall Planı ise askeri yardım olmadan ekonomik kalkınma sağlayacak olan bir programdı. İngiltere’nin ekonomik durumundan dolayı kuvvetlerini Yunanistan ve İtalya’dan çekecek olduğunu bildirmesi üzerine İngiltere’nin ekonomik olarak kalkındırılmadan ABD’nin Truman Doktrininin daha fazla sürdürülecek olması ABD’ye ağır sorumluluklar yüklemekteydi (Ek 16/ The Times, Monday, September 8, 1947; pg.5).

Truman Doktrini adı altında yapılan yardımla ABD “Sorumlu Dünya Devleti” rolünü üstlenmiş ve bu rolle sonrasında kendi başını ağrıtabilecek okların hedefi durumuna gelmişti. Çünkü ABD’nin yardımları bitmeyecek Truman Doktrini’ni Marshall Planı, Marshall Planını da NATO takip edecekti. Bu yardımlar ile Sovyetler karşısında da “hür dünya bloğu kurulacaktı” (Toker, 1971: 119-120).

2.2.1. Marshall Planının Ortaya Çıkışı

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve Sovyetlerin yolları ayrılmış, adeta yeni bir savaşın eşiğine gelmişlerdi. Sovyetlerin Balkanlar'da ve Avrupa'da sağladığı hakimiyeti kurmaya çalışması dünya barışı açısından yeni tehlikelerin kapısını aralamaktaydı (Pektaş, 2003: 171).

İki büyük dünya savaşı Avrupa'yı harabeye çevirmişti; Avrupa üstünlüğünü ABD ve SSCB'ye bırakmak zorunda kalmıştı. Savaş sonrasında bu durum Avrupa'da kaos yaratınca komünistler dolayısıyla SSCB yükselişe geçmişti. ABD, Avrupa'yı maddi ve manevi anlamda güçlendirmeliydi (Oran, 2003: 538).

Savaş bittiği halde Avrupa'da hala ekonomik kalkınma sağlanamamış, savaş ülkeleri fakirleştirmişti. Üretim %20-%25 seviyesinde olup üretilenlerin toplanması yetersizdi. Hububat hayvanlara yedirilmekte, köylü eskisi gibi şehirlere sevkiyatta bulunamamaktaydı. Tüketim maddelerine büyük ihtiyaç duyulmamaktaydı. Bunun sağlanamaması durumunda Avrupa'da ihtilaller çıkabilirdi. Avrupa'nın acil yardıma ihtiyacı vardı (Orkunt, 1978: 136). Zira kömür, ekmeçlik buğday ve gemi en fazla ihtiyaç duyulan ana maddelerdi. Avrupa'nın bu şekilde darboğazda oluşu elbette komünizmin işine geliyordu çünkü bu sayede daha kolay yayılma imkanı elde edebiliyordu. Sovyetler, Avrupa üzerinde özellikle Fransa ve İtalya'yı seçmişti çünkü burada komünistler güçlü konumdaydı ve Sovyetlerin amacı yandaşlarının devlet yönetimine geçmelerini sağlamaktı (Ekinci, 1997: 331).

İngiltere'de ise 1945 yılında İşçi Partisi hükümeti kurduğunda mali açıdan ekonomik kriz ile yüz yüze gelmişti. Ticaretin açık vermesi, sanayinin zayıflaması ve denizaşırı bölgelerindeki büyük kuruluşlar yüzünden kesilmiş olan Ödünç Verme ve Kiralama uygulamasının yerini tutacak yeni bir ABD yardımına gereksinimi vardı. Bu sırada İşçi Partisi, Hindistan'dan çekilip Filistin'deki kargaşadan kaçıp Türkiye ve Yunanistan'a verdiği güvencelerden sıyrılmaya ve savaş yıkımından kurtulmaya ihtiyaç duyuyordu (Kennedy, 1991: 429-435).

Bu nedenle ABD, 30 Haziran 1945 yılından 1946 yılının sonuna kadar elliden fazla ülkeye 15.000.000.000 dolar yardım yapmıştı. Bu yardımın yarısı İngiltere ve Fransa'ya giderken diğer yarısı da kuzey ve batı ülkelerine gitmişti. Ancak ekonomik

anlamda bir sonuç alınamamıştı. Buna neden olan etken ise verilen paranın yatırım yerine borç ödeme ve ithalatta kullanılmasıydı. Bu yardımdan bir sonuç çıkmayınca da yeni çareler arama yoluna gidilmişti (Ekinci, 1997: 331). ABD'nin askeri ve mali yardımlarının gayesi zor durumda bulunan Avrupa'nın yeniden kalkınmasını sağlamak olan Marshall Planı da bu çerçevede ortaya çıkmıştı (Bulaç, 2001: 13)

Avrupa devletlerinde yaygın olan hoşnutsuzluk ve Sovyet genişlemesinden doğan çifte tehlikeyi ABD'nin geç fark etmesi Marshall Planının oluşturulmasında itici güç olmuş, özgür bir dünyada sanayinin yeniden esaslı bir gelişim göstermesi için gerekli paranın serbest bırakılmasına imkan sağlamıştı. Ancak bu dönemde ABD'nin ekonomik genişlemesi dünyanın her yerinde yapılan askeri üstler ve güvenlik anlaşmalarıyla bir arada gerçekleşiyordu. ABD nüfuzunun işleminin neredeyse imkansız olduğu tek alan 1945 yılında Sovyetlerin denetimi altında bulunan bölgelerdi (Kennedy, 1991: 422-427).

Özellikle savaştan sonra büyük yara alan Almanya ve Japonya'nın kalkındırılması – ABD, II. Dünya savaşıyla hem Japonya'ya girmiş hem de Almanya'ya yerleşmişti (Türkkaya, 1969: 121) - ve Sovyetlerin buldukları yerde tutulması gerekiyordu. Bu bölgelerin Orta Avrupa'ya dahil edilerek Batı sınırı içinde tutulması Sovyet ilerleyişinin durdurulması anlamına geliyordu (Kennedy, 1991: 437).

Marshall Yardımı Truman Doktrini'nin bir uzantısı olarak Batı Avrupa'yı Sovyet tehdidinden kurtarıp Batı Bloğu kurmayı amaçlıyordu (Kocabaş, 2009: 463). Bunun yanında Marshall Planı Batı Avrupa'yı ayağa kaldırıp dünya ticaretine kazandırmak, yardım alan ülkelerin ekonomilerini denetlemek (ki bu sebepten hem Sovyetler hem de Doğu Avrupa yardımı reddetmişti), ABD ekonomisini canlandırmak ve mallarına pazar sağlama amaçlarına hizmet ederken Marshall Yardımı bu üç amacı başarıyla yerine getirecekti (Oran, 2003: 485-486).

2.2.2. Marshall Planı'nın İlan Edilişi

General Marshall, 1947 ilkbaharında Moskova Konferansı sırasında Avrupa'yı ziyaret etmiş, Avrupa'nın tahribatı karşısında sarsılmıştı. Bu nedenle de Washington'a döndüğünde Avrupa için bir ekonomik iyileştirme programı hakkında çalışmalara başlanmasını istemişti (Sever, 1997: 53). Bir şey yapılmalı ancak boş teferruat

içermemeliydi. Avrupa'ya yardım yapılmaksızın toparlanması ve Batı Avrupa'nın komünizm tehlikesinden kurtarılması mümkün değildi. Çünkü savaş öncesi dünyanın büyük güçlerinden olan İngiltere ve Fransa savaştan kayıpla çıkmışlardı (Küçük, 2007: 252-254). Buna ek olarak, iyileştirme programı Almanya'yı Avrupa'nın ekonomik ve siyasi sistemiyle bir kez daha uzlaştırmak için fırsat da yaratacaktı. Ayrıca program uygulanırsa, ticari engelin olmadığı Avrupa, ABD ihracat pazarlarını genişletecek ve sonuç olarak da ABD'nin ekonomik çıkarlarına hizmet edecekti (Sever, 1997: 54). Başkan Truman da yardım planını onayladığını açıkladı (Akşam, 27 Haziran 1947).

Bu nedenle Erdinç Tokgöz Marshall Planı için "*Boğulmakta olan Avrupa'ya atılan bir can simididir*" demişti (Tokgöz, 1999: 110).

Marshall Planı ilk olarak kimin aklına gelmişti bilinmiyordu ama Acheson'un Truman Doktrini'nin oluşturulduğunu açıklamadan önce Marshall Planı hakkında çalışılmasını istiyordu. Bununla ilgili çalışma da 5 Mart 1947 tarihinde yapılmıştı (Küçük, 2007: 255-257). Planı, Marshall'ın emri ile Kennan ve Siyaset Planlama Grubu hazırlamıştı. Kennan, Truman Doktrini ve Marshall Planı için "*madalyonun iki yüzü*" terimini kullanırken bu terimin hem Sovyet ve müttefiklerinin etkinliğini arttırmadan onları Avrupa yenilenmesine katılmaya yönlendirmek hem de Avrupa'yı kaldırmak anlamına geldiğini ve iki amaca hizmet ettiğini belirtmek istemişti (Bostanoğlu, 1999: 248).

Truman Doktrini ile kendinde dış ülkelere siyasi müdahalede bulunma hakkının bulunduğunu deklare eden Marshall Planı ile de çok yönlü bir dünya ticaret sistemi oluşturmayı amaçlamıştı. Plan, ABD'nin dünya ekonomisinin gidişinden duyduğu endişeye bir tepki niteliğindeydi (Bostanoğlu, 1999: 274).

5 Haziran 1947 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı George C. Marshall, Harvard Üniversitesi açılışında yaptığı konuşmada, Avrupa'nın savaş sonrası kalkınmasının, ABD dış politikasının temel prensiplerinden biri olduğundan bahsetmiş ve Avrupa'nın ekonomisini bir bütün olarak değerlendirip Avrupa ülkelerinin ABD yardımına olan ihtiyaçlarını ibraz etmişti (Orkunt, 1978: 142). Ayrıca, yapılacak yardımın kıtlık, fakirlik, ümitsizlik ve anarşi ile mücadele etme amacını taşıdığını, ABD'nin savaş sonrası müttefiklerini yıkım içinde bırakmayacağı da belirtilmişti (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 27 Haziran 1947, Ankara).

Marshall'ın 30 Haziran 1947 tarihli 20. Kongre Tutanaklarında yer alan konuşması şu şekildedir:

“Baylar dünyadaki durumun ne kadar ciddi olduğunu söylememe gerek yok. Tüm zeki insanlar bu durumun farkındadırlar. Ben tek sorun olduğunu düşünüyorum bu sorunda gerçeklerin kitle kamuoyuna basın ya da radyo tarafından sunulan tahminler ile sokaktaki insanların kafasını karıştırarak net bir durum değerlendirmesinin yapılamamasından kaynaklanan karmaşıklığın büyük olmasındandır. Ayrıca, halkımız dünyanın sorunlu alanlarına uzak olması itibariyle sorunları kavramakta zorlanıyor ve sonuç olarak uzun süredir acı çeken halkın tepkisi ve hükümetlerindeki bu tepkilerin etkisi dünyada barışı sağlamak için harcadığımız çabalar ile bağlantılıdır.

Avrupa kalkınması için gereksinimler göz önüne alındığında yaşamın fiziksel zararı, kentlerin görünür imhası, fabrika, maden ve demiryolu zararı doğru olarak tahmin edildi ama bariz son aylardaki bu görünür yıkım muhtemelen Avrupa ekonomisinin tüm yapısının büyümesinden daha az ciddidir. Son 10 yılın koşulları için son derece anormal olarak yükselmiştir. Ulusal ekonominin tüm bakış açılarını savaştan koruyan hararetli bir çaba sarmıştır. Sistem bakıma muhtaç hale gelmiş ya da tamamen kullanılmamaktadır. Keyfi ve yıkıcı Nazi yönetimi altında, hemen hemen her türlü kurumsal teşebbüs Alman savaş politikasına yönelik oldu. Uzun süredir ticari ilişkiler, özel kurumlar, bankalar, sigorta şirketleri ve nakliye şirketleri sermayenin kaybedilmemesi için kamulaştırıldığından ya da kolayca yıkıldığından ortadan kayboldu. Bu nedenle birçok ülkede yerel para birimine duyulan güven şiddetle sarsılmıştır. Bu durum savaş boyunca Avrupa'nın iş yapısının bozulmasıyla tamamlandı. Kalkınma bu ciddi engellerle ertelendi, iki yıl sonra Almanya ve Avusturya ile var olan düşmanlığın sona ermesi için barış anlaşmasının yapılması konusunda mutabık olunamamıştır. Ama bu zor sorunların daha hızlı çözümü için Avrupa'nın ekonomik yapısının kalkındırılmasının çok daha uzun bir zaman ve öngörülmuş olandan daha büyük bir çaba gerektirdiği oldukça açıktır.

Sorunun hem ilginç hem de ciddi olan bir aşaması vardır. Çiftçi yaşamın diğer gereklerini kent sakini ile değişimi için her zaman gıda maddeleri üretmektedir. İş bölümü modern uygarlığın temelidir. Günümüzde iş bölümünün bozulma tehdidi söz konusudur. Kasaba ve şehir endüstrisi çiftçi ile değişim için yeterli mal ve

gıda üretmiyor. Hammadde ve yakıt sıkıntısı bulunmaktadır. Makine eksik ya da yıpranmıştır. Çiftçi ya da köylü de satın almak istediği zaman satılık mal bulamamaktadır. Sadece para için kullanılmaz çiftlik ürünlerini üretmek çiftçi için kârsız işlem gibi görünüyor. Bu nedenle, otlatma gibi birçok alanda bu tarım alanlarını kullanıyor. Çiftçi daha çok değerli gıdaları stok yaparak tahıl üretiminde bulunuyor bunu da kendisi ve ailesi için gerekli olan teçhizatları ya da giyim için yapıyor da olabilir. Bu arada da şehirlerdeki insanlar gıda ve yakıt sıkıntısı içindedir. Bu yüzden hükümetler ihtiyaçlarını yurt dışından karşılamak için yabancı para ve kredi kullanmak zorunda kalıyorlar. Kalkınmak için acilen dış satıma ihtiyaç vardır. Bu çok ciddi bir durum hızlı gelişmek için dünyanın daha fazla beklememesi gerekmektedir. Modern işbölümü sistemi değişim üzerine olan ürünleri dayanır ki üretim kırılma tehlikesindedir.

İşin gerçeği, Avrupa'nın gelecek üç ya da dört yıl için yabancı gıda ve diğer temel ürünleri - başta Amerika'dan - şu anda fazla olan ödeme gücü için yardımcı olunmalı ya da bu ülkeler ekonomik, sosyal ve politik bozulma ile yüz yüze gelmelidir.

Çare, Avrupa halkının ve tüm Avrupa'nın kendi ülkelerinde ekonomik geleceğindeki güveni sağlamak ve kısır döngüyü ortadan kaldırmaktır. Üretici ve çiftçi geniş alanları kullanabilmeli ve ürünlerinin değişimi için istekli olmalı, ürünlerin değerini koruması için para söz konusu olmamalıdır.

Dünya üzerindeki moral bozucu etkisi bir kenara olanakları geniş ve halkın umutsuzluklarının sonucu olarak ortaya çıkan ABD ekonomisinin sonuçları herkese açık olmalıdır. ABD'nin dünyanın normal hayatına dönmesi için yardım yapması mantıklıdır ama yardım olmaksızın ekonomi, sağlık ve siyasi istikrar ile barışın sağlanması söz konusu değildir. Dünyadaki ekonomik, sağlık, hangi olmadan hiçbir siyasi istikrar olabilir ve hiçbir emin barış. Politikamız herhangi bir ülke veya doktrin ama karşı değil ama açlık, yoksulluk, ümitsizlik ve kaos karşı yönlendirilmiştir. Bunun amacı dünyada çalışan ekonominin canlandırılması böylece siyasi ve sosyal koşulların ortaya çıkmasına izin verecek özgür kurumların ortaya çıkmasını sağlamaktır. Bu yardıma inanıyorum ama çeşitli krizlerin gelişmesi gibi parça parça kaynaklar üzerine kurulmuş olmamalıdır. Herhangi bir yardımı bunu gelecekte bir Hükümet de verebilir ancak sadece vermek yerine hafifletici bir çare de sağlamalıdır. Hiçbir devletle bu kurtarma

işlerinde bizim gibi yardımcı olmak için tam işbirliğinde bulunamayacağına eminim. Bunun yanında hükümetler, siyasi partiler ve gruplar insan sefaletini sürekli kıldığı takdirde ABD muhalefeti ile karşılaşacaktır.

Zaten açıktır ki, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti devam etmeden önce çabalarını daha çok durumu hafifletmek ve Avrupa dünyasının kalkınma yolundaki başlangıcına yardımcı olmak için Avrupa ülkeleri arasında bir anlaşma yapılarak durumun şartları ve kısmen bu ülkelerdeki her türlü eylem için Hükümetin bunu üstlenebilmesi gerekmektedir. Avrupa'ya kendi ayakları üzerinde durması için tek taraflı bir ekonomik program hazırlayarak yerleştirmek için tasarlanmış olmak bu Hükümete ne uygun ne de etkili olurdu. Bu Avrupalıların işidir. Bu girişim, sanırım, Avrupa'dan gelmelidir. Bu ülkenin rolü Avrupa programının hazırlanmasında dostça bir yardımın oluşmasını sağlamak bizim bunu yapabilmemiz için de pratik olmalıdır. Program ortak olmalıdır, tüm Avrupa ülkeleri kabul etmese bile bir kısmı tarafından kabul görmelidir.

Amerika Birleşik Devletleri adına başarılı bir eylemin parçası olabilmek için durumla ilgili olarak Amerikan halkının anlayışına başvurulacaktır. Siyasi tutku ve önyargı olmamalıdır. Öngörü ile halkımız adına geniş sorumluluklar ile yüz yüze gelip tarihte açıkça bir yer alacak ve zorlukların üstesinden geleceğiz” (Bülbül, 2006: 147-149).

Bu konuşma açıkça bir saldırı havası taşıyor, sadece ABD'nin bu girişimini engellemeye çalışacak olan hükümetler, siyasal partiler ya da grupların Amerikan tepkisi ile karşılaşacağını belirtiyordu (Türkkaya, 1969: 124). Aslında burada Sovyetlerin komünist partilerine bir ihtar olduğu da açıkça görülebiliyordu.

“*Avrupa'nın kalkındırılması*” sloganıyla başlatılan Marshall Planı'nın – resmen açıklanan amacı başka olsa da - uygulamadaki somut hedefi belli olup komünistlerin iktidara gelme ihtimalinin yüksek olduğu ülkelerde o ihtimali önlemektir (Öymen, 2004: 108).

Marshall'ın Harvard konuşmasıyla ilgili olarak “*Marshall Planının, SSCB ve ona bağlı ülkelerinden kesin bir teminat almadan yapılacağına inanmanın bir rüya görmekten başka bir şey olmadığı*”nı Nazım Boray Ulus Gazetesi'ndeki makalesinde belirtmişti (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 20 Haziran 1947, Ulus, Ankara).

Marshall Yardımının ilk habercisi olan bu konuşma Birleşmiş Milletlerin yine bir kenara itildiğini göstermekteydi. Yardımla ilgili olarak ABD'nin önerisi ile kurulmuş olan ve Sovyetlerin de buna dahil olduğu Avrupa Birleşmiş Milletler Ekonomi Komisyonu denenmemiştir bile. Zaten yardımın Doğu ülkelerine taşırılıp taşırılmayacağı da kesin değildi (Türkkaya, 1969: 124).

ABD bölgesel sınırları olmayan bir doktrinin hazırlanması ile ABD “*özgür halkların kendi kurumlarını korumalarına yardım etme mantığı*” içeriyordu. Avrupa kıtasını tekrar ayağa kaldırmak ve kendi ayakları üzerinde durmalarını sağlamak için hazırlanmış olan geniş kapsamlı bu plan önceleri komünist olsun olmasın tüm Avrupa ülkelerine sunulmuş bir öneriydi (Kennedy, 1991: 438-439). Amaç, plana katılmayı kabul edecek devletler arasında uluslararası işbirliği örgütü kurmaktır (Öymen, 2004: 103).

İsmail Soysal'da, 5 Haziran 1947 tarihiyle ilgili olarak;

“Yardımın devlete ya da doktrinine karşı değil, fakirlik, açlık, karışıklığa karşı olduğunu yardımın geçici değil tedavi şeklinde yapılması gerektiğini ve Avrupa'nın kalkınması için planın bizzat Avrupalılar tarafından hazırlanmasının daha iyi olacağını bu plana istinasız bütün Avrupa Devletlerinin (yani SSCB ve ona bağlı olanların dahil) katılmasını temenni ettiklerini ve ABD'nin gereken mali yardımı yapacağını” belirtmişti (Soysal, 1997: 43).

Başkan Truman, Marshall Planından bahsederken “*Eğer ki yabancı ülkelerde kendilerini altı ay içinde yurtiçi ekonomilerine ihracat etkileri için gerekli bir değerlendirme yapan planı varsa ABD onları bu yolda yeniden yapılanmaları için daha fazla yardıma hazır olduğunu*” belirtti (Ek 17/ The Times, Tuesday, July 22, 1947; pg. 4).

ABD, Avrupa'nın yeniden imarından en fazla yararlanacak ülkelerin başında geliyordu. Bu durumu Dışişleri Bakanı müsteşarı Dean Acheson;

“ABD'nin üretimiyle dünyanın diğer bölgelerindeki üretim arasında çok büyük bir bağ vardır. ABD'nin kendi çıkarları açısından diğer zor durumdaki ülkelere yardım etmesi gerekmektedir. Dünyada istikrar sağlanmadan ve bazı yabancı ülkeler kendi kendine ekonomik olarak yeterli hale gelmeden ABD için uzun

sürekli bir barış ve refah söz konusu olamaz. Acilen çözülmesi gereken sorun 16.000.000.000 dolarlık ihracat ile 8.000.000.000 dolarlık ithalat arasındaki farkı kapatmaktır. ABD acilen ithalatını ve Avrupa ülkelerindeki üretimini arttırmalı, Avrupalıların gelir düzeyinin artmasına yardımcı olmalıdır” demişti (Oran, 2003: 538).

ABD'nin yapmak istediği yardımın dengeli ve yararlı bir biçimde savaştan büyük yararlar almış Avrupa ülkeleri arasında kullanılmasıydı. Ancak Avrupa'nın etkisini kaybetmesi, komünizmi bir devlet ideolojisi halinde savunan Sovyetlerin savaş şartlarından yararlanarak Doğu Avrupa'yı kontrolü altına alması sonucu Batı Avrupa'da birlik fikrinin doğmasına neden olmuştu (Bulaç, 2001: 13-14).

1947 yılından itibaren komünist rejim altında bulunan Doğu Avrupa ülkeleri Moskova'dan yönetilen bir blok haline gelmesi de Batı tarafından hoş karşılanmamıştı. Hatta İngiliz Devlet Başkanı Churchill, bu Sovyetler ve uyduları için “Demir Perde”¹ (Öymen, 2004: 93-94) deyimini kullanmış olması bir tesadüf değildi. Deyim kullanılmaya başlandıktan sonra ABD-SSCB gerginliklerinde daha sık kullanılır hale gelecekti (Uçarol, 2000: 666).

Yardım önce İngiltere ve Fransa ardından da diğer Avrupa ülkelerinde memnuniyetle karşılanmıştı (Oran, 2003: 539). Hatta Kanada bile Marshall tekliflerini kayıtsız şartsız destekleyeceğini bildirmişti (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 18 Eylül 1947, Lake Success).

Marshall Planının Amerikan kamuoyunda da yarattığı etkide önemliydi. Çünkü Truman Doktrine karşı halk, Sovyetleri karşısına almamak için tepki göstermişse de Marshall Planı için aynı tepki söz konusu değildi. Askeri hükümler içeren Truman Doktrininin

---

¹ 1946 yılında Churchill Truman'ın davetlisi olarak Amerika'ya davet edilmişti. Onun için program düzenlenmişti. Churchill Truman tarafından doğduğu şehir olan Missouri'de Fulton kentine götürülmüştü. Churchill, şehrin kolejindeki törende dünya olaylarına değinen bir konuşma yapmış ve bu konuşmasında da Demir Perde deyimini, “Avrupa kıtasına, Baltık Denizi'ndeki Stettin'den Adriyatik'teki Trieste'ye kadar Demirperde çekilmiştir”, diye kullanmıştır. Daha sonra da bu deyim ABD'nin komünizme karşı propaganda sloganlarından biri haline gelmiştir.

aksine Avrupa halkının açlık ve sınırlı yaşamına karşı yapılacak yardımı içeren Marshall Planı, ABD halkının onayını almıştı (Ek 18/ The Times, Monday, July 7, 1947; pg.4).

Marshall Yardımı'nı cazip kılan en büyük özelliği, verdiği kredilerin düşük faizli ve ortalama on beş yılı ödemesiz olarak kırk dört yıl gibi uzun vadeli olmasıydı. Bu nedenle Marshall Planı cazip geliyordu (Oran, 2003: 485). Marshall Planı'nın bu cazibesi ve Latin Amerika ülkelerinin zor durumda bulunması onların da plan içinde yer alma isteklerine neden olmuştu. Ancak Marshall Planı Avrupa ülkeleri içindi, bu nedenle Latin ülkelerine uygulanamazdı. Bu durumda Marshall Planı'nın uygulanmayacak olması tabii Güney Amerika ülkeleri için hoş bir durum değildi (Ek 19/ The Times, Friday, August 15, 1947; pg. 3).

2.2.3 Marshall Planı'nın Büyük Güçlerce Görüşülmesi

1947 yılından itibaren bağış ve hibeler yoluyla dünyada kendini yenileyebilme şeklinde işleyen bir kapitalist ticaret sistemi oluşturulmaya çalışılmıştı. Bu sistemle ülkeler, ABD'nin artık değerini tüketebilecek kaynaklara sahip olacaktı. Nakit yoğunluğunun aşılabilmesi için Avrupa'ya bağış yoluyla dolar ihraç edilmişti. Ancak bu politika uluslararası örgütler yoluyla değil Avrupa'nın iç politikasını kalıcı olarak etkileyecek ve biçimlendirecek bir yöntem gerçekleştirmişlerdi. SSCB ve uyduları da buna dahildi (Bostanoğlu, 1999: 247). Çünkü bu yardıma katılacak olan herkes umut vaat ediyordu. Bu durumdan memnun olmayanlar varsa grup içinde yer almasalar bile teklif götürülecekti. Sonradan gelmek isteyenler olursa da onlara kapılar açık bırakılacaktı (Ek 20/ The Times, Friday, June 20, 1947; pg.4).

Gerçekten de Marshall önerisi ülkelerin ekonomilerini geliştirmek, doların alım gücünü arttırması için son derece önemliydi. Bunun anlamı ortak bir ekonomi üzerinde ortak bir kurtuluşa teşvik etmektir. Marshall Planı dünyanın üçüncü gücü durumundaki küçük ülkeler grubu ve onların denizaşırı sömürgeleri için düşünülen bir çözüm yoluydu. Acil bir şeyler yapılmalıydı çünkü kriz kısa zamanda zirve yapabiliyordu. Fransız Dışişleri Bakanı Bidault ve İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin, Marshall'ın Harvard'da yapmış olduğu konuşmadan yola çıkarak Avrupa Kalkınması konusunda bağlantı kurmuşlardı. Gerek İngiltere gerekse Fransa bu tekliften memnuniyet

duymakta ve derhal harekete geçme konusunda hemfikirdiler. Ardından da İngiliz, Fransız Dışişleri Bakanları Sovyetler ile bir araya gelerek 23 Haziran'ın başladığı hafta itibariyle problemlerini çözmeyi teklif etmişlerdi (Ek 21/ The Times, Friday, June 20, 1947; pg. 4).

Daha toplantı başlamadan İngiliz Dışişleri Bakanı Bevin, Fransız Cumhurbaşkanı Ramadier ve Dışişleri Bakanı M. Bidault ile görüşmek için Paris'e gidecekti. Bevin toplantı konusunda ümitliydi çünkü Marshall önerisinin çoğu Avrupa'ya yardım yapma hareketini yayma ve taraf toplama içindi. Fransa Hükümeti, Avrupa'nın ekonomik kalkınmasında yer alabilme konusunda önem verdiğini belirttiğinden Bevin öncelikle bunun için Fransa ile temasa geçmeyi uygun bulmuştu. Zaten gerek Fransa gerekse diğer ülkeler proje ile ilgili tüm olasılıkları incelerken en az İngiltere kadar istekli olduklarını göstermişlerdi. Aslında korkulan Sovyet hükümetinin mükemmel bir Avrupa yaratılma düşüncesini değiştirip değiştirmeyeceğiydi. Benelüks ülkeleri Hollanda, Belçika ve Lüksemburg kendi aralarında kurmuş oldukları gümrük birliği ile nasıl bir arada iseler Marshall önerisini de aynı birliktelikte düşünüyorlardı. Ancak proje hala belirsiz ve ABD bunu böyle tutmak istiyordu. Amaç Avrupa ithalini sağlamak için dolara ihtiyaç duyulmasındandı. Ortak bir kalkınma ve dolar dağıtımının yapılması için ortak bir plan yapılmalıydı. Aslında bu durumun altında yatan sebep ABD'nin kendi topraklarında ihracına devam edebilmesi için ekonomik durgunluğun önlenmesi gerektiğiydi. Avrupa'da ithal edebilmesi için ABD yardım ve kredisine ihtiyacı vardı. Tabii ABD bu yardımı yapacaktı ama verdiği kredilerin kalkınma için kullanıldığından emin olmak ve garantinin sağlanmasını istiyordu. Bevin'e göre ABD açık fikirlilikle olaya yaklaşıyor ve hiçbir ülke yardım dışında bırakılmıyordu. Burada amaç Sovyet cevabına göre diğer Avrupa ülkelerinin grupta yer alıp almayacağı idi (Ek 22/ The Times, Monday, June 16, 1947; pg. 4).

Marshall Planı ile ilgili ayrıntılar İngiltere, Fransa ve Sovyet Dışişleri Bakanlarına iletildi (Esenbel, 2000: 61). Görünüşe göre, Sovyetler bu teklife cevap vereceklerdi ama verecekleri cevap ile Marshall Planı'nı kınamaları da söz konusu olabilirdi. Çünkü alınan ilk izlenimlerde dolar diplomasisi ile ABD gücü elinde tutmaya çalışacak ya da Avrupa'yı yakalandığı hastalıktan kurtaracaktı. İngiliz ve Fransız çalışmalarına bakılırsa onlar da kendi çıkarları için çalışıyorlar ve Avrupa'dan başka bir devleti

davet etmiyorlardı. Varşova'daki Slav Konferansları'nda da aynı düşünce söz konusuydu. Onlara göre, ABD tekliflerinde sömürü söz konusuydu. Yapılan daveti de henüz kimse kabul etmiş değildi (Ek 23/ The Times, Friday, June 20, 1947; pg. 4, Issue 50792).

Moskova'dan gelen ilk tepkide caydırma söz konusuydu. Davetten sonra Moskova basını olaya şüphe ile bakmış ve işbirliğinde isteksiz bir tutum sergilemişti. Onlara göre Marshall Planı Truman Doktrini'nin bir dönüşümü olup Truman Doktrini'nin devamı niteliğindekiydi (Ek 24/ The Times, Friday, June 20 1947; pg. 5).

İlginç olan konferans başlamadan önce Polonya basınından İngiliz Dışişleri Bakanı Bevin'e yapılan saldırıydı. Bevin'in Marshall Planı konusunda taraflı davrandığını düşünen Polonya Basını onun ABD tarafından önerilen yardımda yarar sağlayacağını düşüncesine sahip olduğundan Avrupa ülkelerini bu plana katılma konusundaki ikna çalışmalarından şüphe duymuştu. Çünkü Bevin acele olarak bir araya gelinmesini ve yardımın kabul edilmesini istiyordu. Bevin'in suçlanmasında ise bu hareketi ile Avrupa'yı bölmek arzusunda olduğunun düşünülmesiydi. Ayrıca Bevin'in Alman endüstrisini kalkındırmak için diğer ülkelerin bir araya gelerek kalkınma için işbirliğini önermesi Polonya'da ayrı bir tepkiye neden olmuştu. Çünkü Polonya'nın bugünkü duruma gelmesindeki en büyük etkendi Almanya. İşte bundan dolayı Bevin'in gayreti şüphe götürüyor ve Avrupa'nın ikiye bölünmek istendiğini gösteriyordu. Tabii Polonya için bu durum da Sovyetler ile birlik olmak istediğinin göstergesiydi (Ek 25/ The Times, Monday, June 23, 1947; pg. 4).

SSCB'nin Paris toplantısına katılmasının nedeni; Marshall Planına Sovyetler ve uydularının dahil edilmiş olmasıydı (Armaoğlu, 2002: 444). Sovyetlerin bu toplantıya katılmayı kabul etmesi memnuniyetle karşılanmıştı. Konferansın başarılı olacağı ve bu konferans ile ABD-SSCB arasında ortaya çıkan birçok yanlış anlamının üstesinden gelineceğine inanılıyordu. Çünkü SSCB daveti kabul etmeyip ret etseydi dünya ikiye ayrılacaktı (Ek 26/ The Times, Wednesday, June 25, 1947; pg. 4). Aslında SSCB göre, Batılılar SSCB'nin bir araya gelme teklifini ret edeceğini düşünüyordu. Çünkü SSCB'nin ret etmiş olması onu haksız bir konuma, devletler arasındaki müzakereleri kopma noktasına getirecekti. Ancak SSCB'nin Paris'teki varlığı hem bağımsız partileri

hem de Avrupa'yı tüm gücüyle destekleyip ABD ile eşit şartlarda tartışmasını sağlayacaktı (Ek 27/ The Times, Wednesday, June 25, 1947; pg. 4).

Bevin, Bidault ve Molotof 27 Haziran 1947 tarihinde Paris'te bir araya gelerek planın uygulanabilirliğini konuşmuşlardı (Oran,2003: 539). Fransa için görüşme ayrı bir önem taşıyordu çünkü ABD yardımı ile Fransa'nın çehresi değişebilirdi. Ancak olumsuz bir sonuç Fransa için tehlikeye de neden olabilirdi. Çünkü Fransız politikasının temelindeki çatlak müttefiklerini kaybetmesi sonucunu ortaya çıkarabilirdi. Özellikle ülke içindeki doğu-batı taraflılığı Fransa'yı zor durumda bırakabilirdi (Ek 28/ The Times, Friday, June 27, 1947; pg. 4, Issue 50798). Toplantıda üç Dışişleri Bakanları Molotof, Bevin ve Bidault konferanstaki konuşmalarının gizli kalmasını kararlaştırmış; üç Bakan, Marshall teklifinin derhal derin bir incelemesine koyulmağa karar vermişlerdi. Bu itibarla bu ilk toplantı bir çalışma toplantısı olmuş ve hiç değilse üç oturumlar esnasındaki konuşmalarını tamamen gizli tutmağa karar verdiklerine bakılırsa Amerikan teklifini en ince noktalarına kadar incelemeye başladıkları anlaşılmaktaydı (Aynı Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr/> 27 Haziran 1947: Paris).

Molotof'un daveti kabul ederek Paris'e gelmiş olması ABD Büyükelçisi Douglas'ı ümitlendirmişti. Douglas'a göre, Avrupa'da kalkınmanın sağlanabilmesi için ABD'den yardım alınması ve geniş bir kalkınma sağlanması için sorumluluğun alınması gerekiyordu. Sovyetlerin de bu sorumluluğu alması için harcanacak küçük bir çaba görüşmelerin olumlu sonuç vermesini sağlayabilirdi (Ek 29/ The Times, Friday, June 27, 1947; pg. 4).

Times gazetesi Paris Görüşmeleri'nde Üç Büyük Gücün Marshall Planı yüzünden bölündüğü haberini verirken Molotof Marshall Planı yüzünden Avrupa devletlerinin birleşmiş olmasından dolayı tepki vermişti. Çünkü Sovyetlere göre ABD yardımı alınırca bu yardım ulusal egemenliği ihlal edecekti. Paris'te tekrar tekrar bir araya gelmiş, gerek Fransız Dışişleri Bakanı Bidault gerekse İngiliz Dışişleri Bakanı Bevin tarafından anlatılan Marshall Yardımı, öncelikle Avrupa'nın yardıma ihtiyacı olan ülkelerini belirleyecekti ve bu deneme amaçlı olup amaç ülkelerin üretimlerinin birbirlerine kolayca ve bağımsız olarak değiş tokuş yapabilecekti. Molotof'a göre, bu

durum ulusal egemenlik alanlarını ihlal etme anlamı taşıdığından kabul edilemezdi. Özellikle Almanların kalkındırılması için oluşturulan yardım konusunda çeşitli ülkelerde ısrarcıydı (Ek 30/ The Times, Monday, June 30, 1947; pg. 4).

Konuyla ilgili olarak ortaya konan Avrupa'nın kalkınması için hazırlanacak olan plandan Almanya'nın da yararlanma hakkı bulunduğu bildirilmişti. Almanya'nın ekonomi birliği ile SSCB'ye iki teklif sunulmuştu. Bunlardan ilki, SSCB'nin İngiltere ve Fransa'ya katılması ki buna göre SSCB tamirat taleplerinde değişiklik yapmalıydı. Diğer teklif ise SSCB bunu ret edecek olursa Almanya'nın kalkındırılarak ekonomi kalesi haline getirilmesiydi (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr/> 28 Haziran1947, Londra). Fransızlar artık Batı Güçleri ile Almanya için ortak bir politika düşünüyorlardı. Ancak bunun gerçekleşmesi için verilen teklifin doğuya göre daha önemli olması gerekiyordu. Paris'teki genel hava Fransa'nın Batı'ya emanet edildiği ve Batı Almanya yerleşkesi hakkındaki müzakerelerin yakında başlayacak olmasıydı (Ek 31/ The Times, Wednesday, December 17, 1947; pg. 4).

Paris'teki toplantıda İngiliz ve Fransızlar, Sovyetler ile aynı görüşlerde uzlaşamayacaklarını anladıklarından ortak bir sonuca varamamışlardı. Molotof, Marshall Yardımı ile ABD'nin küçük devletlerin iç işlerine karışacağını ve Büyük Devletlerin onlar üzerinde hakimiyet kurmaları anlamına geldiğini, böyle bir yardım yerine küçük devletlerin ihtiyaçlarını tespit eden komite kurmalarını ve Almanya'nın dışarıda tutulmasını, yardımın Alman işgalinden zarar görmüş ülkelere yapılmasını istediğinden görüş birliğinde buluşamamışlardı (Soysal, 1997: 44).

Molotof, Marshall Planı tasarısını kabul etmeyerek 2 Temmuz 1947 tarihinde Paris'ten ayrıldı. Dışişleri Bakanları Paris Konferansı'nın başarısızlığı tartışırken ortak plan konusunda henüz bir karar varılamamış olması bu düşüncenin temelinden uzaklaşılması anlamına gelmiyor, kısa zamanda planın tamamlanmasında ümit vaat ediyordu. Konferansın başarısızlığı konusunda Sosyal Demokratlar Sovyetlerin konferansı baltadıklarını, Sosyalist Birlik Partisi ise Batılı Güçlerin Avrupa'nın politik çerçevesini değiştirmeye çalıştıklarını ve bu düşüncenin de konferans öncesi oluşturulduğunu düşünüyorlardı (Ek 32/ The Times, Friday, July 4, 1947; pg. 4).

Molotof'un Paris'ten ayrıldıktan sonra Avrupa önerilerini kabul etmemesi hakkında nasıl rapor hazırladığı bilinmemekte idi. Ancak kongre öncesi yardımın amacı ve bu Kongre'nin amaçlarının ne olduğunu düşünmüş olabilirdi. Aslında Molotof ABD dolarları ile Avrupa'nın kalkınmasında ABD'nin söz sahibi olmasını istemiyordu. Çünkü ülkeler yardımı kabul ederlerse ABD etkisi altına girilebilirdi. Anlaşmaya varılamamış olması Paris Görüşmelerini başarısızlık olarak nitelendirmişti (Ek 33/ The Times, Saturday, July, 5, 1947; pg. 5).

Paris Konferansı'nın dağılmasından sonra Avrupa'nın ikiye bölüneceği konusunda düşünce vardı ki görüşmenin başarıya ulaştırılmamış olması pişmanlık yaratabilirdi. Bunun yanında zaten Sovyetlerin plana dahil edilmesini istemeyen ABD halkı Sovyetlerin artık Marshall Planına karşı herhangi bir tepkide bulunmasından daha az endişe ediyor ve Sovyetlerin görüşmeleri terk etmesinden sonra plana daha da olumlu karşılıyordu. Bu nedenle geriye sadece yardım edilecek miktarın belirlenmesi kalyordu (Ek 34/ The Times, Monday, July 7, 1947; pg. 9, Issue 50806).

Bundan sonra harekete geçen İngiltere ve Fransa, Sovyet yanlısı hükümetlerin de içinde bulunduğu Doğu Avrupa ülkelerini İspanya hariç planın ayrıntılarını görüşmek üzere ABD'nin istediği bir yerde Avrupa Kalkınma Planı hazırlamak üzere Paris'e davet etti (Oran, 2003: 539). Bunun yanında Franco İspanyası Marshall Planı kapsamına hiç alınmamıştı çünkü İspanya'nın Batı Avrupa'dan ayrı bir politika içinde yer alması gerekiyordu. Sosyalist partilerin varlığı ve onların gittikçe güçlü hale gelmesi Avrupa Birliği için sorun teşkil edebilirdi (Ek 35/ The Times, Saturday, February 28, 1948; pg. 4).

2.2.4. Paris (Onaltılar) Konferansı

Yukarıda da belirttiğimiz gibi İngiltere ve Fransa tüm Avrupa devletlerini 12 Temmuz 1947 yılında Paris'te toplanmak üzere çağırılmışlardı. Bu çağrıya İngiltere ve Fransa'dan başka Türkiye, Yunanistan, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İsveç, Norveç, Danimarka, İzlanda, İrlanda, Avusturya, Portekiz ve İsviçre olumlu cevap vermişlerdi. Batı Almanya, toplantıda Amerika-İngiltere-Fransa tarafından temsil edecekti. Doğu Avrupa Devletleri ise Sovyetlerden dolayı bu toplantıya katılıp katılmama konusunda tereddüt etmişlerdi (Soysal,1997: 44).

Marshall Planına cevap veren on altı devlet Fransa, Hollanda ve Alman saldırganlığına yönelik acı hatıraları olan Yunanistan gibi ülkeleri kapsamaktaydı. Tüm Avrupa'nın yararına olması için Marshall Planına Alman kaynaklarının da ilave edilmesi konusunda hem fikirdiler. Ancak Sovyetler Almanya'nın savunulmasında rol almak istedikleri için sorun yaratabilir dahası Doğu Avrupa ülkelerinin bile plana dahil olması konusunda seçme hakkını bırakmayabilirdi (Ek 36/ The Times, Wednesday, December 17, 1947; pg. 4; Issue 50946).

Marshall Planı ile ilgili olarak toplanacak konferansa davet edilen Doğu Avrupa ülkelerinden sadece Çekoslovakya çağrışı prensip itibariyle kabul ettiğini açıkladı, diğerleri susmayı tercih etti (Türkkaya, 1969: 128). Çünkü Çekoslovakya henüz tam olarak Sovyet bloğuna girmediğinden ortada sayılmaktaydı. Çekoslovakya ABD yardımını kabul ederse Batı Bloğuna da yaklaşabilir ya da Sovyet yayılcılığını durdurma mücadelesinde de ABD avantaj sağlayabilirdi. Çekoslovakya ise içinde bulunduğu gıda sıkıntısı nedeniyle yardımı almak istiyordu. Ancak toplantıya katılacağını bildiren Çekoslovakya'nın başbakanı ve bağımsız Dışişleri Bakanı Stalin tarafından Moskova'ya çağırılmış ve azarlanmıştı. Toplantıya katılmalarının Sovyetlere karşı düşmanlık sayılacağından önlem alacaklarını belirten Stalin açıkça tehdit etti. Bundan sonra da Çekoslovakya toplantıya katılmayacağını bildirdi (Öymen, 2004: 104-105).

Çekoslovak Kabinesinin ilk aldığı karar, komünist milletvekilleri de dahil olmak üzere oybirliği ile alınmıştı. İkinci olarak alınan katılmama kararı da neredeyse oybirliğiyle çıkmış sayılırdı. Dışişleri Bakanı Jan Masaryk'in o dönemde Moskova'ya gidişi Batı basınında "hizaya getirme" girişimi olarak adlandırılrsa da bir ay önce tasarlanan bir ticaret anlaşmasının görüşleriyle ilgili görünüyordu (Türkkaya, 1969: 134).

Polonya ise Alman işgalinden en fazla etkilenen ülke olarak yardım içinde yer almayı düşünüyordu çünkü içinde bulunduğu durum itibariyle yardıma ihtiyaç duyduğunu belirtiyor, Avrupa Ekonomik Komisyonu ile uluslararası statüde yer almak istiyordu. Ancak Polonya, Sovyet tavrını bilmediğinden işbirliği planı hazırlama konusunda endişe duyuyordu (Ek 37/ The Times, Saturday, June 21, 1947; pg. 4). Bu endişe de Polonya'nın daveti kabul edip etmeme konusunda kesin bir cevap vermesini

engellemişti. Banka, tarım ile yiyecek ve barınma konularına gereksinim duyduğunu, Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon Yönetimi yardımı da sona ermiş olduğundan bu yardım Polonya için gerekliydi. Hatta planın içeriği konusunda çalışmalarda bulunmuş ama aynı zamanda yardım ile ilgili olarak Sovyetlere de başvurmuştu (Ek 38/ The Times, Friday, July 4, 1947; pg. 4, Issue 50804). Ancak Sovyet Polonya'nın Marshall Planı içinde yer almayı ret etmesine neden olmuştu çünkü Polonya'nın bu davranışının anlamı, Batı ile ilişkilerini dondurmak ya da ilişkilerine ara vermek değildi. Zaten Paris'teki on altı ülkenin normalde on ikisi ile anlaşmalıydı (Ek 39/ The Times, Thursday, August 7, 1947; pg. 3). Bu yüzden yardıma bu kadar çok ihtiyacı varken reddetmesi de ayrı bir tartışma konusu olmuştu.

Finlandiya'ya gelince onlar Sovyetleri kızdırmaktan korkmuş, bu nedenle yardım konusuna cevap vermemişti. S.S.C.B, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Yugoslavya, Bulgaristan, Arnavutluk ve Finlandiya olmak üzere Doğu Bloğu'na dahil dokuz ülke toplantıya katılmamıştı (Soysal, 1997: 44).

Bunun yanında İtalya ile Yugoslavya arasında anlaşmazlık konusu olan ve Birleşmiş Milletlerin himayesine verilen Trieste bölgesi de Almanya gibi Onaltılar'a ek olarak toplantı da yer alacaktı (Öymen, 2004: 106). Çünkü Trieste gelecek için Doğu Avrupa ülkelerine satış ürünlerinin sunulmasında kullanılacak bir ambar niteliği taşımaktaydı (Ek 40/ The Times, Monday, February 14, 1949; pg. 3). Bunun yanında Trieste Avrupa'nın yeni petrol rafinerisi olacak, bunun için de fon Marshall Planı altında ECA yönetiminden sağlanacaktı. Daha yüksek oktanlı petrol elde edilip İtalya'nın ihtiyacı karşılanacaktı. Ayrıca Trieste gemi yapımı için de kullanılacak alan haline getirilip tersaneler kurulacak bunun için de fon ECA'dan temin edilecekti (Ek 41/ The Times, Tuesday, July 3, 1951; pg. 3). Gemi yapımı için ayrılan 96.000 dolarlık sermayeye 1/3 oranında İtalyan Hükümeti'nin katkısı olmuştu. Marshall Planı bu üretim ile hafifletilmişti ancak Marshall Planı sona erdikten sonra fonun nereden sağlanacağı ve gemi yapımına nasıl devam edileceği konusunda kaygı hakimdi. Çünkü yeni inşaat programı ve planlar olmaksızın üretim yapılamaz rekabet sağlanamazdı (Ek 42/ The Times, Tuesday, October 30, 1951; pg.3). Bu amaçla Trieste'nin kalkındırılması için 37.500.000 dolar finansman edilmesine ve kişi başına düşen gelirin arttırılmasına,

yaşam kalitesinin yükseltilmesine çalışılacaktı (Ek 43/ The Times, Monday, December 10, 1951; pg. 3).

Davet edilmesine karşın Çekoslovakya'nın toplantıya iştirak etmemesiyle ABD'nin çağrıda bulunduğu ülkelerden on yedisi değil, on altısı toplantıya katılmış oldu. Toplantıya on altı ülkenin katılmış olması toplantının aynı zamanda Onaltılar Konferansı olarak adlandırılmasına da neden olmuştu. 12 Temmuz'da 1947 tarihinde gerçekleştirilen toplantıya katılan ülkelerin ekonomik ihtiyaçları büyük olduğu için Paris toplantısı beklenenden uzun sürecekti (Öymen, 2004: 106). Fransa Dışişleri Bakanlığı binası "Quai d'Orsay" de bir araya gelen Avusturya, Danimarka, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve Fransa temsilcileri Avrupa'nın acil ihtiyaçlarını belirlemek ve karşılamak için ABD'nin istediği biçimde rapor hazırlayacaktı (Oran, 2003: 539).

2.2.5. Marshall Planına İlişkin Raporlar

(ECA) İktisadi İşbirliği'nin temelini atıldığı 12 Temmuz 1947 tarihli toplantıda toplantıya katılan Onaltılar teknik komiteler kurmuş ve bu teknik komiteler dört alt gruba ayrılarak Gıda ve Tarım, Demir-Çelik, Ulaştırma-Akaryakıt ve Enerji Komiteleri adını almıştı (Soysal, 1997: 44).

Bunun yanında da ABD, Dışişlikiler Komite Meclisi ve Özel Komite Meclisi olmak üzere iki komite oluşturulmuştu. Bu komiteler Avrupa'nın çeşitli yerlerinde araştırma yapmak üzere Avrupa'ya gidecek ve Avrupa'da ziyaretlerde bulunacaktı. Ziyaretler ise Dışişlikiler Komite Meclisi adı verilen komite tarafından yapılacaktı. Özel Meclis Komitesi de ekonomik bağlantıları araştırarak ve her iki komite 27 Ağustos 1947 tarihinde bir araya gelecekti. Dışişleri Komitesi yirmi beş üyeden meydana gelirken bunlar Frankfurt'a gidecek, Avrupa problemleri için çalışan beşer kişilik alt gruplar halini alacaktı. Özel Komite'nin üye sayısı on dokuz olup bunların on sekizi Avrupa'da ziyaretçiydi. Özel Kurulun Yöneticisi, New Jersey temsilcisi Charles Eaton idi ve aynı zamanda kendisi Meclisin Dışişlikiler Komitesi yöneticisiydi. Avrupa'daki grup ise Christian Herter tarafından yönetiliyordu. Oluşturulan komite Avrupa ve Uzakdoğu için bilgiler sağlayacak ve Marshall Planı'nda yer alacak kurallara hazırlık

yapacaktı. Ancak Özel Komite Uzakdoğu'ya gitmeyecek ama acentelerin atanması konusunda rapor oluşturacaktı. Bu durum tüm Avrupa devletleri için de geçerli olacaktı. Dışişleri Komitesi birkaç gün Londra'da kaldıktan sonra Frankfurt'a geçti. Burada beş alt grup oluşturuldu ki bunlardan üçü bölgeseldi ve bunlardan ilki Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg, ikincisi Almanya ve Avusturya, üçüncüsü İtalya, Trieste ve Yunanistan ile anlaşma yapacaktı. Dördüncüsü Avrupa tarımı için çalışıyor, beşincisi ise finans alt komitesi olup Londra'ya geçtikten sonra orada çalışacaktı. Komitenin tamamı 3 Ekim'de Londra'da olacak, 9 Ekim'de ise ABD'ye geri dönecekti (Ek 44/ The Times, Thursday, July 31, 1947; pg. 3).

Washington'a geri döndükten sonra ise Başkana raporlar sunulacak ve yardım kanunlaşmadan önce tüm bilgiler bir araya getirilecekti. Avrupa'daki Herter komitesi daha sonra Dış Yardım Özel Kurulu adını aldı. Gelecek ay boyunca yapılacak çok fazla çalışma olacak ve yoğun bir dönem geçirilecekti (Ek 45/ The Times, Tuesday, September 2, 1947; pg. 4).

ABD yardım planıyla ilgili olarak yurtdışına gönderilen uzmanların amacı devletlerin var olan isteklerini azaltmak ve oluşturulacak bütçe ile ABD'nin bu yardımı yapabileceğini inandırılmasıydı. Onaltılar bu durumun üstesinden hep birlikte gelinebileceğini düşünüyordu. Bunun için bu devletlerin dört yıl boyunca ihraç yapabilecekleri göz önünde tutulmuştu. Batı'nın ambar olan Doğu Avrupa'nın ise savaş öncesi haline dönüp dönemeyeceği muammadaydı. Özellikle bunun için Batı Almanya'dan yararlanılacaksa ABD-İngiliz-Fransız bölgesinin bu amaçla daha fazla ithalata ihtiyaç duyabileceği de göz önünde bulundurulmalıydı (Ek 46/ The Times, Monday, September 8, 1947; pg. 4).

Onaltılar Konferansı'nın tüm komite ve alt komiteleri sekiz hafta boyunca çalışmışlar, Avrupa Devletleri'nin ihtiyaçlarını gösteren raporlar hazırlamışlardı (Ülman, 1961: 117). Sekiz hafta boyunca zamana karşı çalışan Onaltılar konferansının tüm komite ve alt komiteleri hazırladıkları raporu 22 Eylül 1947 yılında ABD'ye göndermişlerdi (Orkunt, 1978: 142). Ancak rapor Washington'da endişe yaratmıştır çünkü raporda karşılıklı yardım önerileri kadar ülkelerin içinde bulunduğu durumu da gösteriyordu. Paris'te Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı William L. Clayton ve diğer gözlemciler

raporlarla ilgili olarak on bir saatlik bir görüşme yaptı ve raporda ertelemeye gitti. Ertelemenin nedeni hazırlanan raporların alışveriş listesi şeklinde olmasıydı. Ayrıca ülkelerin buldukları isteklerinin bir ya da iki yıl gibi kısa zamanda gerçekleştirilme imkanı yoktu. Raporların tekrar hazırlanmasından endişe duyuluyordu bu nedenle kesin sonuçlar için görüşmede ertelemeye karar verildi (Ek 47/ The Times, Saturday, September 13, 1947; pg. 4).

Avrupa'nın kendi kendine yetebilmesi için raporlardaki gereksiz detaylar terk edilmeli ve ihtiyaçları kesin olarak belirlenmeliydi. Aynı zamanda raporlardaki belirsizlik Avrupa'nın birleştirilmesi planında boşluğa neden olmuştu. Bu boşluğun giderilmesi için de zamana ihtiyaç vardı (Ek 48/ The Times, Wednesday, September 24, 1947; pg.4).

Raporların hazırlanmasının ardından komite ABD'ye döndü ancak 5 Kasım'a kadar rapor üzerindeki çalışmalar devam edecekti. Komite içinde karışık düşünceler söz konusuydu. Plan hızlı uygulanmalıydı çünkü Avrupa'nın buna ihtiyacı vardı ve bu yardımdan hoşnut kalacağı da açıktı. Yine plandan umudunu yitirmeyen komite üyeleri de vardı. Tabii Almanya'nın durumu önem arz ediyordu. Çünkü ağır bir yenilgi almıştı. Bu nedenle ABD bir yolu seçmek zorundaydı. ABD ya Avrupa'dan elini ayağını çekecek ve komünizm hızlı yayılacaktı ya da yapacak yardım miktarının kesintiye uğratarak bütçenin hemen belirlenmesini sağlayacaktı (Ek 49/ The Times, Friday, October 10, 1947; pg. 4).

Ardından ABD Senatosu Bütçe Tahsisat Kurulu başkanı Senatör Styles Bridges ile diğer Senatörler Avrupa gezisine çıkmış ve Paris'te dış yardım ile ilgili olarak buna karşı çıkanlara ABD'nin yardım düşüncesinin başladığını, yardıma destek verdiğini belirtti. Bridges Fransa'da diğer komite üyesi Green İngiltere'de ülkelerin durumları ile ilgili tahkikat yapmış ve şuan ki mevcut hükümetlerin güçlendirilmesi gerektiğini üzerinde durulmuştu çünkü sadece güçlü hükümetler Avrupa'daki komünizme karşı durabilirdi (Ek 50/ The Times, Saturday, October 18, 1947; pg. 4).

İlerleme resmi düzeyde olduğu gibi teknik düzeyde de sağlanmıştı. Teknik çalışmalar konusunda ülkelerde farklılık söz konusu olsa da bu durum çok sıkıntı yaratmamıştı. Bunun yanında zaman oldukça daralmıştı ve kesin olarak 1 Kasım'da rapor

hazırlanacak ve artık bundan geri dönüş olmayacak, rapora sonuç gözüyle bakılacaktı. Raporda yer alan sıkıntı çeliğin az olmasıydı. Bu durumda yapılacak olanlar çelik ihracının desteklenmesi ve Avrupa'ya yarı çelik ihraç edilerek bu sıkıntının giderilmesi idi (Ek 51/ The Times, Saturday, October 18, 1947; pg. 4, Issue 50895).

Sovyetler, ABD'nin Marshall Yardımı ile sadece Avrupa'yı kurtarmayacağını ancak sonucun başarısız olması halinde ABD'de düşüş yaşanacağını bildirdi. Bu düşüş sadece bir devletin eksilmesi neden olabilirdi. Bu nedenle hazırlanan raporlar üzerinde tekrar düşünme yoluna gidilmiş ve raporların kesin olarak ne zaman sunulacağı belirtilmemişti. Bu durum ise ABD çelişkisinden kaynaklanıyordu. Bu yüzden Batı Avrupa ABD'ye bağlanmamalı ve hayır demeyi öğrenmeliydi çünkü Sovyetlerin hem tarım ihracı hem de endüstrisi büyük çapta artmıştı. Özellikle İngiltere ve diğer batı ülkeleri ABD bağlanmak ve bu bağımlılıktan pişman olmak istemiyorlarsa taraflarını seçmeleri idi (Ek 52/ The Times, Monday, October 20, 1947; pg. 7).

14 Kasım tarihine gelindiğinde ABD program önerisi Dışişleri Bakanı Marshall tarafından onaylandı. Ülkeler artık onaylanan bu program ile ülkeler ABD yardımını alacaklardı. Marshall Planı ile hedeflenen ülkelerin kendi kendilerine yetmeleri ve ortak bir yardım sağlamak idi. Kendi kendine yetme ve ortak yardım konusunda ABD yeni bir fon oluşturacak ve ülkelerin bu fon içinde yer alması için net kredilerin sağlanması ve karşılıklı ticaretin sağlanması yeterli olacaktı. Bu duruma alternatif olarak Marshall Planı ile ülkelere nakit para sağlanacaktı (Ek 53/ The Times, Tuesday, December 2, 1947; pg. 5).

Ancak paranın sağlanması dışında önemli olan bir diğer konu da yardımın ülkelere mümkün olduğunca adaletli davranılması, daha da önemlisi kendi kendine yetebilmesiydi. Özel yatırımlar yardım alan ülkelere teşvik edilmeli ve ABD iş yatırımlarının önü açılmalıydı. Çünkü nakit para sağlanmaksızın istikrar ve değişim sağlanamazdı. ABD konuyla ilgili olarak bu gibi sorunların önünü kapadığını düşünüyordu (Ek 54/ The Times, Monday, December 22, 1947; pg. 8).

İngiliz, Fransız ve İtalyan komite yöneticileri problemleri yeniden değerlendirerek Avrupa Birliğinin Marshall Planı adı altındaki çalışmalarını bitirmişler ve organizasyona yön vermek için oranları incelemişlerdi. Pratik bir organizasyon

kurulması teklif edilmiş ve Avrupa Kalkınması içinde yer almak isteyen ülkelere açık kapı bırakılması kararlaştırılmıştı (Ek 55/ The Times, Monday, January 26, 1948; pg.3).

Bunun yanında Sosyalistler de boş durmamış, 21-22 Mart tarihlerinde yapacak oldukları toplantıya Avrupalı Sosyalistler davet edilmiş hatta Almanya da bu kapsama alınmış sadece İrlanda, Portekiz ve Türkiye davet dışında bırakılmıştı çünkü bu ülkelerdeki Sosyalist Partilerin usulü toplantıya uygun değildi (Ek 56/ The Times, Thursday, January 29, 1948; pg. 4). Planın detayları ile ilgili bilgiler daha sonra öğrenilmiş olup Fransız Sosyalist Partisi destekleyici olarak hareket etmesi kararlaştırılmıştı. Özellikle Almanya'nın çağırılmış olması Doğu ve Batı partileri arasında bağlantı kurarak Uluslararası Sosyalist Konferansın bağımsız olarak yapılabilmesiydi. Marshall Planı'nın bunun için avantaj yaratığına inanan bazı Sosyalist partiler için konferans büyük öneme sahipti (Ek 57/ The Times, Monday, January 12, 1948; pg. 4).

Rapor, ABD'de Harriman Komitesi tarafından tetkik edilmiş ve nihayet Avrupa Kalkınma Programı adı altında Başkan Truman'ın mesaj ile birlikte kanun tasarısı olarak Kongre'ye gönderilmişti (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 23 Şubat 1948, Ankara). Komite raporunda, bir Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı kurulmasına ait esasları tespit etmiş ve 1948-1951 dönemi için dört yıllık bir plan hazırlayıp planın gerçekleşmesi içinde 22.500.000.000 dolarlık bir yardıma ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdi. ABD'nin sağlaması beklenen bu yardımın on altı Avrupa Devleti ve onlara bağlı yerler ile Batı Almanya'daki üç işgal bölgesine dağılışı hakkında ayrı ayrı rakam ileri sürülmemiş; ancak daha ziyade savaştan zarar görmüş ülkelere İngiltere başta olmak üzere Fransa ve Batı Almanya'nın büyük miktarda yardım sağlayacağı anlaşılmıştı (Soysal, 1997: 46).

2.2.6. Marshall Planı'nın Kabul Edilişi

ABD Hükümeti, raporu incelemiş ve dört yıl için Avrupa Kalkınma Programı (E.R.P.) adı verilen bir program hazırlamıştı. Başkan Truman'ın 1951 yılı dahil dört yıl için Kongre'den 17.000.000.000 dolar talep etmişti. Ancak bu tutarın hepsi ilk yıl

sağlanmayacak, dönemlere ayrılacaktı. Bu amaçla da yardımın ilk on beş aylık süresinde 6.800.000.000 dolarlık bir tahsisat öngörülmişti (Orkunt, 1978: 142).

Bu nedenle ABD, yardımın ilk yılını tespit etmiş, sıra tespit edilen yardımın müzakere edilmesine gelmişti. Marshall Planı üzerindeki müzakere 1 Mart'ta başlayacaktı. Senatör Taft'a göre yardım mart sonuna hazırlanmış olacaktı. Tahmini olarak 9.333.000 dolar olarak maliyeti olacağı tahmin ediliyordu (Ek 58/ The Times, Saturday, February 7, 1948; pg. 4). Buna rağmen gelecek seneler için yapılacak yardımlar konusunda yine Kongre'nin kararına ihtiyaç duyulacaktı (Soysal, 1997: 50).

Yardım 1 Nisan 1948 tarihinde yürürlüğe girecek olsa da yardımın bu tarihten daha önce yürürlüğe girmesi için çalışmalar yapılmıştı. Özellikle Senatör Taft, yardımın yılbaşından önce yürürlüğe gireceği konusunda Vandenberg ile anlaşmaya varması Komite'de büyük bir muhalefet ile karşılaşılacağını düşünüyordu. Yardım için birçok rakam konuşulurken düşünülen en fazla 8.000.000 dolardı. Ancak malzemelerin temini için gerekli miktar olarak 6.000.000 dolardan daha fazlası gerekiyordu. Bu rakamların aksine ise düşünülen 2.000.000 dolardı ve en azından peşindi. Bunun yanında yardımın herkesin kendi para biriminde yapılması da düşünülen konulardandı. Her ne kadar bu konular üzerine düşünceler yoğunlaşsa da Senatör Taft gibi Kongre'deki diğer üyeler yardımın yılbaşından önce yürürlüğe girmesinde hem fikir değildi. Senatör'ün bu konuyla ilgili olarak erken hamle yaptığı düşünülürken elbette Taft'ın etkisi yadsınamaz ve şu an ona karşı çıkanlar ileride ona katılacak olanlardı (Ek 59/ The Times, Wednesday, October 29, 1947; pg. 4).

Cumhuriyetçi Ayan üyesi Vandenberg, hem Truman Doktrini hem de Marshall Planını desteklemiş, *“ABD'nin önde gelen demokrat ve cumhuriyetçi şahsiyetlerinden meydana gelen bir kurul oluşturulmasını, sadece ABD'nin yardımı ile dünyanın ekonomik ve sosyal yıkılışını önleyeceğini”* söylemiştir (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 4 Haziran 1947, Washington). Vandenberg, ABD'nin güvenliğiyle ekonomik ve sosyal yapısının Avrupa'ya yardım programının amaçlarına sıkı bir şekilde bağlı bulunduğunu belirttikten sonra Marshall Planı çerçevesinde Onaltıların büyük bir cesaretle birleştiğini ve Marshall Planının Batı Avrupa için olup Doğu Avrupa ülkelerinin aleyhinde olmadığını, Doğu-Batı arasında gerginliğin

azaltılması için ABD'nin elinden gelen çabayı sarf edeceğini belirtmiştir (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 1 Mart 1948, Washington).

Aydın üyesi Vandenberg, Marshall Planı'nın sadece ilk yılki bölümünün yasalaşması yolunda yapılan teklife karşı çıkmış ve yardımın on altı ülkenin ABD'ye karşı olan taahhütlerini yerine getirdikleri takdirde dört yıl üç aylık kalkınma programı döneminde sorunsuz bir şekilde yardım göreceklere emin olmaları gerektiğini belirtmişti (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 3 Mart 1947). Vandenberg sadece yardımdan 1 milyon dolar indirilmesini istemişti (İkdam-Gece Postası, 20 Eylül 1948).

Kongre'de 17 Şubat 1948 tarihli toplantıda 6.800.000.000 dolarlık yardımda bir kesintiye daha gidilmiş ve toplam miktar 5.300.000.000 dolar olmuştur. Bu on beş ay için saptanmıştı (Öymen, 2004: 106). Önce Temsilciler Meclisi Dışişleri Komisyonu daha sonra da Aydın Meclisi program için 5.300.000.000 dolar krediyi kabul etmişti. (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 19 Mart 1948, Washington).

Senatör Vandenberg 15 Mart öncesindeki oylamadan ümitliydi. Kongrede sağlanan ilerlemeden hoşnut olmayan beş senatör bulunmakta ve bunlar muhalefet yapmaktaydı. Ancak iyileşme dönemi başlamış ve hızlı bir ilerlemenin sağlanması için muhalefete son verilmesi gerekmektedir. Tüm bunlara rağmen ise kararın 1 Nisan itibaren yürürlüğe girmesi bekleniyordu (Ek 60/ The Times, Monday, March 8, 1948; pg. 4).

Avrupa yardımıyla ilgili olan Marshall Planı 1 Nisan 1948 tarihinde Meclis tarafından uygun bulunarak 24 oya karşı 329 oyla kabul edildi. Bütçe fonu 5.300.000.000 dolar olup Türkiye ve Yunanistan'a 275.000.000 dolar, Çin'e 150.000.000 dolar askeri yardımı; yine Çin'e 420.000.000 dolar ekonomik yardım ile Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu'na 60.000.000 dolar yardımı içeriyordu. Senato Avrupa Kalkınma Planı ile Çin, Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardım ile Çin ekonomik fonunu ayrı kabul etmiş olsa da Başkan Truman'ın imzası ile son olarak bunları da birleştirmek istiyordu. (Ek 61/ The Times, Thursday, April 1, 1948; pg. 4). Böylece Truman Doktrini ABD'nin bir yıldan beri Yunanistan ve Türkiye'ye yaptığı yardım da bu kapsam içine alınacak ve bir kereye mahsusmuş gibi sunulan yardımlar süreklilik kazanmış olacaktı (Oran, 2003: 534).

Ayrıca meclis yardımı onaylamadan önce İspanya'nın da Marshall Planı içinde yer alması 104'e karşı 188 oy ile kabul edilmişti. Aslında İspanya'nın Avrupa Kalkınma Programına zarar vereceği düşünülüyordu. Ancak İspanya'nın yok edilmesi yerine onun ıslah edilmesi daha iyiydi. Eğer Onaltılar bu konuda hem fikir ise İspanya'nın başvurusu kabul edilebilirdi. Zaten İspanya'nın ıslahı Franco'nun savunulması için değil, Franco Hükümeti'nin bile demokrasi yolunda adım atacağından ümitli olduğundan kaynaklanıyordu (Ek 62/ The Times, Thursday, April 1, 1948; pg. 4).

Plan, 3 Nisan 1948 tarihinde Truman'ın onayı ile yürürlüğe girdi. Aynı tarihte 3 Nisan 1948'te "Dış Yardım Kanunu" çıktı. ABD bu yardım ile ilk yıl 6.000.000.000 dolarlık yardım yaptı (Armaoğlu, 2002: 444). Bu yardımın 1.300.000.000 doları işgal altındaki ülkelere ve hükümetlere, 225.000.000 doları Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardım olarak; 400.000.000 doları Çin'e, 35.000.000 UNICEF'e ve 71.000.000 dolar IRO'ya (Mülteciler Teşkilatı) tahsis edilmişti (Orkunt, 1978: 143). Dış Yardım Yasası Amerika Cumhurbaşkanı tarafından bu yılın baharında Marshall Planına geçerlilik kazandırmak üzere imzalandığı zaman amacı savaştan yara almış Avrupa'nın ekonomik kalkınmasına yardımcı olmaktı (Ek 63/ The Times, Friday, December 24, 1948; pg. 8).

Dış Yardım Kanunu ile ilgili ABD'nin yapmış olduğu 18. Oturumda daha yasa yürürlüğe girmeden bununla ilgili çalışmalar yapılmış ve karar alınmıştı:

"ABD'nin 18. Kongresi

İkinci Oturum

16 Ocak Salı günü Washington'da başladı ve 1.948 kişi katıldı.

Bir Kanun

Dünya barışını ve refahını desteklemek, ulusal çıkarlar ve ABD'nin ekonomik, mali ve diğer tedbirlere ilişkin dış politikasını gerekli olan şartlar doğrultusunda sürdürerek özgür kurumlar hayatta kalabilir ve tutarlı bir biçimde ABD'nin gücünü ve sağlamlığını sürdürebilir.

Senato ve Amerikan Temsilciler Meclisi tarafından kanunlaştırılmış Kongre toplantısında, bu kanun adından “1948 Yılıın Dış Yardımı” olarak söz ettirebilirdi.

BÖLÜM I

101. Kısım. Bu bölüm “1948 Yılıın Ekonomik İşbirliği Kanunu” olarak bahsedilebirdi.

POLİTİKANIN İNŞAA VE İFADE EDİLMESİ

102.Kısım. (a) Avrupa milletleriyle ABD arasındaki samimi ekonomik ve diğer ilişkilerin tanımı ve Savaşın körüklenmesi oluşan kesinti ulusal sınırları kapsamıyordu. Kongre, Avrupa’da nihai bir barışın kurulmasını tehlikeye atan durumu ortadan kaldırma, ABD’nin ulusal çıkarları, genel refahı ve ABD’nin hedeflerini gerçekleştirmenin yollarını bulacaktır. Avrupa ülkelerinin kendi özgürlüğünün ilkelerini yeniden inşa ya da sürdürme, özgür kurumlar ve bağımsızlık ruhu ekonomik şartların büyük oranda sağlanmasıyla mümkündür. Avrupa ülkeleri, durağan uluslararası ekonomik ilişkilerin ve başarıların, sağlıklı bir ekonomik bağımsızlığın olağanüstü bir dış yardımla sağlanabileceğini biliyordu. Bu hedeflerin başarılması, Planda işbirliği yapan tüm milletler Avrupa’nın yeniden inşası, kuvvetli bir üretim hareketine, dış ticaretin geliştirilmesine, içsel ekonominin sağlamlığını yaratma ve sürdürme ve ekonomik işbirliğini geliştirmesine bağlıydı. Para kurundaki dengenin korunması ve geliştirilmesi için muhtemel basamakların sağlanması ve ticari engellerin yok edilmesiyle sağlanacaktır. Ticari engellerin kaldırılmasıyla büyük bir yurtiçi pazarın varlığından yararlanmanın avantajlarını düşür ve inanıyordu ki Avrupa ülkeleri benzer kazanımlar sağlayabilirdi. Amerikan toplumunun politikası olarak ifade ediliyordu ki ...” (http://en.wikipedia.org/wiki/Marshall_Plan).

Truman Doktrini çerçevesinde Yunanistan, Çin ve Türkiye’ye hayati öneme sahip yardımlar yapılırken Marshall Planı ile Avrupa ülkelerinin kalkınması için cömert yardımlar yapılmıştı. Ancak Temsilciler Meclisi’ndeki Cumhuriyetçiler 18. Kurul’daki oylarıyla Marshall Planı’nın desteklenmesindeki isteksizliklerini göstermişlerdi (Ek 64/ The Times, Saturday, July 17, 1948; pg.4).

2.2.7. O.E.C.D.'nin Kuruluşu

Dışişleri Bakanı Marshall, Batı Avrupa ülkelerine yardıma hazır olduklarını işin koordinasyonunu sağlamak için bir örgüt etrafında toplanmasını istediklerini açıkladı. Bu öneriyi yerinde bulan Türkiye dahil diğer 16 Batı Avrupa ülkesi de bunu kabul ettiler (Tokgöz, 1999: 110).

Artık Quai d'Orsay'daki toplantının ertelenmesi söz konusu olamazdı. Toplanma konusunda Fransa ve İngiltere hem fikirdi. Toplantıda Onaltıların da anlaşmaya varabileceği düşüncesinde büyük beklentileri vardı. İngiltere ve Fransa arasında değerlendirme bu şekildeyken Washington'dan toplantının kesin kararı için zaman istediler (Ek 65/ The Times, Friday, January 16, 1948; pg. 4).

Toplantının erteleme konusunda şiddetli bir tartışmanın olduğunu bilen İngiliz Dışişleri Bakanı Bevin herhangi bir şeyin söylenmesinin diğer ülkelerde kolaylıkla yanlış yorumlanacağı düşüncesine sahip olacağından bu konuda dikkatli davranmayı ve konunun hükümet meselesi gibi sunulmasına özen gösterdi. Toplantının yapılması, dünya barışının sağlanması ve Sovyetlerin propagandasının önüne geçilmesi gerekmektedir. Zaten Batı'da komünist gücü ellerinde tutma gücüne sahipken Doğu'da bunu yapabilmelerini engelleyecek bir güç ile de karşılaşmamışlar komünist metodunun ülkelerde acımasızca uygulamışlardı. Ne Polonya ne de diğer Doğu Avrupa ülkelerinin örgütlenmesi Sovyet kontrolünde gerçekleşmemişti. Yunanistan'ın Sovyet kontrolüne girmesi için çabalayan ve bunu da gerek İngiltere gerekse BM'nin yorulmasını fırsat bilerek yapan Sovyetler burada Komünistlerin güçlenmesini sağlamıştı. Komünist sistemi içine dahil olan Yunanistan bu durumdan kurtulmak istediği için BM harekete geçmişti. Sadece Yunanistan konusunda atılan bu adımın diğer devletlerin istememesi onları Sovyet egemenliğinden kurtaramamıştı. İşte Sovyetler propaganda yaparak Avrupa ve Marshall Planına karşı çıkmış, Avrupa'da daha fazla ileri gidememesi ve Avrupalıları bir arada tutmak için İngiltere öncülüğünde birlik oluşturma yoluna gitmişti. 12 Temmuz 1947 tarihindeki ilk toplantıdan sonra İngiltere ve Fransa kendi aralarında bu konuyu uzun uzadıya görüşmüşler ve harekete geçmek gerektiği konusunda ortak bir fikre sahip olmuşlardı. Çünkü Batı Avrupa'nın

bağımsız devletleri hep beraber olduğu için harekete geçmenin tam zamanıydı (Ek 66/ The Times, Friday, January 23, 1948; pg. 4).

İngiliz ve Fransızlar arasındaki görüşmelerde farklılıklar olup olmadığını birçok zayıf ülke merak etmişti. Sayın Bevin verdiği uzun demeçte Batı yolundaki canlılığın daha da kuvvetlendirilmesi gerektiğini ve bunun sadece Batı Avrupa'da değil Yunanistan'ında içinde olduğu ülkeler için yapılması gerektiğini belirtti. Böylece görüşmelerin akıbeti konusunda merak edilenleri de açıklamış oldu (Ek 67/ The Times, Monday, February 2, 1948, pg. 3). Ayrıca toplantıya ilişkin olarak Benelüks ülkeleri ve İngiltere ile Fransa arasında imzalanacak olan anlaşma tasarısına yönelik Fransızlar değişiklik önermiş ama taslak genel itibarıyla onaylanmıştı. Bu sebeple de İngiliz-Fransız Dunkirk Anlaşma süreci yakından takip edilmişti (Ek 68/ The Times, Monday, February 9, 1948; pg. 4).

İngiliz ve Fransızlar, Onaltılar arasında yapılacak toplantının gelecek hafta olmasını önerdi ve davet ettiği diğer on dört ülkeden cevap beklemeye başladı. Ancak geniş yer tutan davetlere sadece verilen resmi teyitler dikkate alınıyordu. Bu sırada Çekoslovak Hükümetindeki komünist darbesi toplantıya katılacak ülkeleri tedirgin etmişti. Konferansa ilk olarak İtalya katılacağını belirterek cevap verdi (Ek 69/ The Times, Monday, March 1, 1948; pg. 4).

Ardından birçok ülkenin Dışişleri Bakanları toplantıya katılacaklarını bildirmiş olduğundan Marshall Planı kapsamında Paris'te olacaktı. Konferans Quai d'Orsay'da pazartesi ve salı günleri yapılacak olup konferansı M.Bidault ve Bevin'den başka Avusturya'dan Herr Gruber, Belçika'dan M. Spaak, İrlanda'dan McBride, İtalya'dan Kont Sforza, Lüksemburg'dan M. Bech, Hollanda'dan Baron van Boetzelaer, Norveç'ten Hr. Lange, Portekiz'den Dr. Da Matta, İsveç'ten Hr. Unden, Türkiye'den Necmeddin Sadak temsil edeceklerdi. Yunan temsilcisi M. Tsaldaris kısa zamanda konferansa katılacakken İsviçre temsilcisi M. Petitpierre'in Paris'e gelmesi uygun bulunmamış ve İzlanda'da davete henüz cevap vermemişti (Ek 70/ The Times, Tuesday, March 9, 1948; pg. 4).

Marshall Planı çerçevesinde on altı Devlet Bakanları Paris'te bir araya gelmişler ve toplantı yapmışlardı. Toplantıda iktisadi durum ile ilgili rapor oluşturulmuş ve sürekli

bir teşkilat kurulma kararı ile ABD ile yapılacak ikili anlaşmalar tasarısının hazırlanması kararı alınmıştı (Soysal, 1997: 55). Toplantıda ileri sürülen başlıca teklifler, geniş bir Avrupa Gümrük Birliği hazırlamak, Almanya'nın Avrupa İktisat Sistemine ithalini arttırmak suretiyle Avrupa kaynaklarından daha iyi bir tarzda yararlanmak, Batı ve Doğu Avrupa arasında ticaret anlaşmaları akdi, özel teşebbüsün teşviki, mübadele, pasaport, vize kontrol tedbirlerinin kaldırılması ve kambiyo ların iktisadi seviyeye göre ayarlanmasıydı. Kısacası, Avrupa ve ABD arasında sıkı bir işbirliği sağlanmalıydı (Ayn Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 15 Mart 1948, Paris).

Marshall Planı ile Quai d'Orsay'da saat 11.00'da bir araya gelen Onaltılar'a Sayın Bevin başkanlık edecek olup konseyin ilk toplantısı yapılacak ve 16 Nisan 1948 tarihinde Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'nın (OECD) kurulma sürecini başlatmış olacaktı. Geçen ay Paris'te bir araya gelen Onaltılar kalıcı bir organizasyonun kurulması için hazırlıklar yapmış ve çalışmanın grubunun detayları hazırlaması için anlaştıktan sonra dağılmışlardı. Çalışma grubu bir ay boyunca çalışmış ve son rütüşleri yaparak imzalanmak üzere hazırlamışlardı. Tüm ülkeleri kapsayan anlaşma ekonomi konferansında ülkelerin birlikte çalışmasına ve Avrupa'nın ekonomisinin restore edecek, güçlerin tanımlanacağı yeni bir organizasyon Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü (OEEC) adı ile kurulmasına karar verildi. Toplantıda aynı zamanda bir müdüriyet oluşturulup sekreter seçimi de yapıldı. Ayrıca toplantıdan sonra 17 Nisan 1948 tarihinde İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg kendi aralarında Brüksel adı verilen bir anlaşma imzaladı (Ek 71/ The Times, Friday, April 16, 1948; pg. 4).

Truman Doktrini, Avrupa'ya büyük çaplı bir ABD yardımı yapılabilmesinin kapılarını açmıştı (Bostanoğlu, 1999: 248). Bu teşkilat ile savaşta büyük zarar gören ülkelerin yeniden imarı yönünde ABD yardımlarını düzenlemek ve üye ülkeler arasında iktisadi işbirliğini sağlamak amacıyla 1948-1961 yılları arasında başarılı çalışmalar yapmış ancak ismi daha sonra İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) olarak değiştirilmişti (Tokgöz, 1999: 110).

Teşkilatın Paris'te sürekli olarak konseyi bulunacaktı. Teşkilat, Marshall Planı yani E.R.P.'ye göre ABD yardımı Avrupa kalkınması için çalışacaktı. Ancak yardım ortadan kalktıktan sonra bile üye devletler arasında iktisadi işbirliği devam edecekti.

Spaak, OEEC başkanı olarak seçilmiş olup Trieste Serbest Arazisi, Saare ve Federal Almanya kuruluşu üye olacaklardı (Soysal, 1997: 57-58). Bu teşkilat aynı zamanda gerekli malzemelerin devletlere geçişini kolaylaştırmayı üstlenir. Nadir ve stratejik hammaddelere kavuşmanın yolunu açan bu örgüt aynı zamanda ülkelerdeki ABD özel yatırımlarının gelişmesini de destekleyecekti (Tanilli, 2003: 306).

ABD, OEEC ülkeleriyle kabul edilen kanuna göre anlaşma yapılacaktı. Bu anlaşma ile devletlerin ekonomik durumları iyileşene kadar iç tedbirler alınması, ABD sermayesine kolaylık göstermesi, stratejik hammaddeleri ABD emrinde tutması gerekmekteydi. Yardım taksimi OEEC tarafından hazırlanacak taksimi ABD tarafından yapılacaktı (Soysal, 1997: 62). Kurulda Avrupa Devletlerinin ihtiyaç duyduğu kaynaklara yönelik yıllık program için hazırlanan formlar onaylandı ve on altı ülke ile Almanya'nın Batı bölgesine gönderildi. Cevaplar için temmuz ayı beklenecek yine yapılacak yardımlarla ilgili olarak miktarın görüşülmesi için bir araya gelinmesi düşünülüyordu (Ek 72/ The Times, Monday, June 7, 1948; pg. 3).

OEEC'ye 12 Eylül tarihinde anlaşma ulaştığı zaman yaklaşık olarak ödenecek miktar 4.875.000 dolar olarak belirlenmişti. Miktar, Avrupa yararına Onaltılar için harcanacaktı. Son olarak ECA'ya ulaştırılacak belge ile birlikte son dokümana da imza atılacaktı (Ek 73/ The Times, Friday, October 15, 1948; p. 4).

Yapılan yardımlar eğer ki iktisadi işbirliği idaresinin onaylayacağı alanlarda kullanılırsa ABD'ye karşı borçlanılmazdı (Ülman, 1961: 119).

Stratejik maddelerin Doğu ülkelerine yollanmasına konan yasaklar Doğu ve Batı arasındaki ticaret ilişkilerini en aza indirdi. Bunun yanında bu durum Batı'nın Birleşik Devletlerle iktisadi bağımlılığını arttırdı (Tanilli, 2003: 306).

AGÜ'lerde sanayinin kurulması için teknolojik açıdan ileri düzeyde gelişmeye ihtiyaç duyulmuş ve her türlü teçhizat sanayileşmiş ülkelerden sağlanmaya çalışılmıştı. Sanayileşme beraberinde teknolojik bağımlılığı getirmiştir. Teknoloji tamamen ithal edildiği için bu durumda borçlanma ister istemez kapitalizme bağımlılığı da beraberinde getirmiştir. Böylece teknoloji mal olarak değil ama sermaye olarak kapitalist ülkeler tarafından ihraç edilir hale gelmeye başlamıştı (Başkaya, 2001: 130-132).

Plan yürütülmeye başlandığında, ABD'nin yardım kapsamındaki ülkelere karşı gözetimi arttı. Hazırladıkları planları ABD'nin önüne koymak zorunda kaldılar. ABD planda hoşuna gitmediği konulara müdahalede bulundu ve kendi görüşünü dayattı. Tabii müdahale sadece ekonomi ile sınırlı kalmadı, yardım edilen ülkelerin politikalarına yayıldı. ABD müdahalesi anlaşmada şart koşulmuştu. Eğer ki ulusal çıkarlarla anlaşılamazsa yardımdan vazgeçilebilirdi ve bu korku devletlerde uysallığa neden oluyordu (Tanilli, 2003: 305-306).

Yardımlar 1952 yılından itibaren ödenmeye başlanacaktı. 1952 yılından 1956 yılına kadar yardımın sadece faizleri ödenecek, sonra da ana para ve faizleri bir arada eşit taksitlerle ödenmeye başlanacaktı (Ülman, 1961: 120).

Marshall Planı, 30 Haziran 1952 tarihinde sona erdikten sonra da ABD yardımları çeşitli isimler altında devam edecekti. Avrupa Kalkınma Programı (European Recovery Programme) daha sonra Karşılıklı Yardım Programı (Mutual Defense Assistance Programme) ve Karşılıklı Güvenlik Programı (Mutual Security Programme) takip edecekti (Soysal, 1997: 50).

2.2.8. Brüksel Paktı

ABD'nin Marshall Planı ve Truman Doktrini'ni ortaya koyması, Sovyetlerin de Kominform'u kurması ile ikiye ayrılan dünyada Avrupa' da birleşme yolunda adım atmış ve İngiltere ile Fransa 4 Mart 1947 yılında Dunkerke Anlaşmasını imzalamıştı (<http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/II12.pdf>, 11 Mart 2010). Anlaşmanın ABD saldırganlığına karşı olduğu eleştirileri reddedildi. Batı Birliğinin düşünüldüğü ancak bununla ilgili herhangi bir politika oluşturulmadığı bildirildi. Zaten politika olmadan birliğin oluşturulması bina inşa edilmeden yapılacak evin çatısı niteliğinde olacaktı (Ek 74/ The Times, Thursday, March 4, 1948; pg. 4). İmzalanan anlaşmanın asıl nedeni ise Sovyetlerin askeri gücünden endişelenmeye başlamasıydı. Anlaşmayı İngiltere adına Ernest Bevin, Fransa adına Georges Bidault imzalamıştı (http://tr.wikipedia.org/wiki/Dunkirk_Antla%C5%9Fmas%C4%B1, 11 Mart 2010). Dunkerke Anlaşmasının amacı, Aynı Tarihi gazetesinde belirtildiğine göre, yeni bir Alman taarruzuna karşı İngiliz- Fransız Birliği'nin sağlanması ve bu iki ülkenin Alman

taarruzuna karşı işbirliği yapmasıydı (Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 7 Mart 1948, İstanbul).

Dunkerke Antlaşması bir yıl sonra imzalanacak olan Brüksel Antlaşması'na öncülük edecekti (<http://analoji.com/dunkirk-antlasmasi-4-mart-1947-598.html>, 11 Mart 2010).

17 Mart 1948 yılında Benelüks, İngiltere ve Fransa arasında imzalanan anlaşmaya göre imza atan taraflardan birine karşı saldırıda bulunulması halinde diğer taraflar yardıma gidecekti (Sever, 1997: 56). Anlaşma on maddeden oluşmakta olup elli yıl yürürlükte kalacaktı (Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 17 Mart 1948, Paris). Bu anlaşma ile ortak savunma, ekonomik, sosyal ve kültürel işbirliği örgütü, Batı Avrupa'da kurulmuş oldu (Uçarol, 2000: 670). Anlaşmaya diğer Avrupa devletlerinin de katılabilmesi için açık kapı bırakılmıştı (Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 13 Mart 1948). Türk Hükümeti, özellikle ABD'nin bu anlaşmayı desteklediğini öğrendikten sonra aynı desteği kendileri için de beklediler (Sever, 1997: 56).

Ayrıca Brüksel'de bir araya gelecek olan beş güç Batı Birliği için görüşmelerde bulunacak ve aralarındaki ticaret akışını kolaylaştırmak için kendi uzmanlarını bilgilendireceklerdi. Müzakerelerde otuz uzman bulunacak ve Marshall Planı başvurusu ile ticaret bilanço açıkları tartışılacaktı. Bunun yanında daha fazla ticaret yardımı ile dolara alternatif bulmanın yolları aranacaktı (Ek 75/ The Times, Thursday, April 29, 1948; pg. 4).

Brüksel Antlaşması'nın birleştirdiği ülkelerin gücü, Sovyet Bloğu ile dengeyi sağlamak için yeterli değildi. 1948 yılı Aralık ayında Washington'da, Brüksel Antlaşmasına imza atan ülkeler ile Kanada ve ABD arasında görüşmeler başladı. Şubat 1949'da Norveç ve Moskova'nın bütün baskılarına rağmen diğer İskandinav ülkeleri görüşmelere katıldı (<http://www.populertarih.com/kurulusundan-bugune-nato>, 11 Mart 2010). Doğu Avrupa ülkeleri savaş yorgunu olduklarından dolayı Marshall yardımını dört elle kucaklamışlar ancak kısa sürede gelen Sovyet vetosu ile uydu ülkelerinin yardım almasını engellemişti. Bu defa Sovyetler uydularına aynı vetoyla üstünlük sağlayamamıştı (Ek 76/ The Times, Monday, April 11, 1949; pg. 4).

ABD Başkanı Truman, Batı Birliği'nin çekirdeğini kuvvetlendirecek Avustralya'nın da birliğe dahil olması gerektiğini belirtti. Çünkü Brüksel'de imza edilen birliğin

yardım politikası Marshall Planı dahilindeydi. Ancak bununla birlikte endişeye neden olacak birkaç sebep vardı. Öncelikle birliğe Sovyetlerin müdahalede bulunması, ardından İngiltere'nin Avrupalı komşularını korumak için verdiği sözler karşısında bunu yapabilmek için ekonomisini güçlendirmesi gerektiği idi. Avustralyalılar ise İngiliz başarısını imparatorluk olmasına ve uluslardan meydana gelmesine bağlıyorlardı. Bu nedenle de Avustralya birliğe dahil olarak dikkatleri üzerine çekmek istemiyordu (Ek 77/ The Times, Saturday, March 20, 1948; pg. 3).

Ekonomik problemlerini halletmek ve uluslararası ticaret akışının sağlanması için beş ülkenin Ekonomi Bakanları bir araya geldi. Çözüm olarak da sermaye yaratılması gerektiği ve Marshall Planı altında tahsis edilen birkaç ürünün satışının artırılmasıydı. Tabii ürünlerin satış fiyatı artıkça daha fazla dolar kaynağı sağlanacağından birliğin ihtiyaç duyulacağı sermaye sağlanmış olabilirdi. Bu konuda fikir birliğinde olan Bakanlar böylece Batı Birliği finansmanı konusunda manevra yapabilmelerini sağlayacak sermayeye de ulaşmış olacaktı (Ek 78/ The Times, Saturday, May 1, 1948; pg. 4).

İngiltere ve Fransa'nın bir araya gelmesiyle oluşturulan birliğin daha sonra geliştirilmesi Avrupa'yı gelecekte birleştirmek adına umut verici olmuş ve Marshall Planı ile bu birliğin tamamlandığı düşüncesi yer almıştı. Türkiye'de bu durumda memnun olup Yakın ve Ortadoğu'nun güvenlik temelini atıldığı ve herhangi bir politikaya karşı dengenin sağlandığı düşüncesindeydi (Ek 79/ The Times, Monday, January 26, 1948; pg. 3; Issue 50978).

Dört İskandinav ülkesi Danimarka, İzlanda, Norveç ve İsveç Dışişleri Bakanları da kendi aralarında yaptıkları rutin toplantı sonucu bir araya gelecekler ve kendi aralarında Marshall Planı ile Batı Birliği'ni görüşeceklerdi. İskandinav ülkeleri Batı Birliği içinde yer almak istiyordu. Aslında Norveç bunu dile getirmiş, İsveç tarafsızlığından dolayı birlik konusunda bir atılım yapmamış, Danimarka ise iki bakış açısı arasında kalmıştı. İzlanda da seyirci niteliğinde olup hiç bir şeye karışmamaktaydı. Ortak bir yolun bulunması konusunda harekete geçmeleri gerektiği konusunda hemfikir olan Danimarka ve Norveç bunun ancak İsveç'te yapılacak seçimler sonrasında mümkün olacağını bildiklerinden seçimden önce beklemeyi tercih

ettiler (Ek 80/ The Times, Thursday, September 9, 1948; pg. 4). Özellikle seçimlerden sonra Başbakan olan Erlander Marshall Planı'nı hoşgörü ile karşılamıştı. Çünkü ona göre Sosyalist Partilerin sahip olduğu küçük bütçeler İsveç'in ayağa kalkmasını sağlayamazdı (Ek 81/ The Times, Monday, May 3, 1948; p. 3). Ancak İsveç Parlamentosunda Finlandiyalılar Sovyetlerden aldıkları tebliğleri İsveç ve İsveç Basınına kızgın bir şekilde iletmiş, İsveç, Norveç ve Danimarka Marshall planı içinde yer aldığı için artık tarafsız olamayacakları belirtilmişti (Ek 82/ The Times, Tuesday, March 2, 1948, p. 4).

Brüksel Paktı Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasındaki bağı daha da kuvvetlendirmiş ve bu ülkeler Marshall Planına sadık kalmışlardı. Ancak Batı Avrupa ile askeri bir birlik oluşturmaya henüz karar verilmemiş İskandinav ülkelerinin durumu da bu karar da etkili olmuştu. Finlandiya ise Sovyet taraftarı bir politika izlediği için görüşmelerin dışında tutulmuştu (Ek 83/ The Times, Monday, January 3, 1949; pg. 11). Özellikle Finlandiya'nın dışarıda tutulmasıyla ilgili olarak görüşme yapmak üzere 24 Şubat tarihinde bir araya gelinmesi kararlaştırılmıştı. Bunun yanında toplantıda kuzey ülkeleri arasında ekonomik ve politik işbirliği oluşturulma yönünde gümrük birliği konuşulacaktı (Ek 84/ The Times, Monday, February 9, 1948; p. 4, Issue 50990).

2.2.9. E.C.A.'nın Kuruluşu ve İşlevi

Marshall Yardımı kabul edildi ancak bu yardımların belli bir kurumdan dağıtılması gerekiyordu. Bu nedenle Marshall Yardımı çerçevesinde tahsis edilen yardımların dağıtımını için ABD bünyesinde Ekonomik İşbirliği İdaresi (ECA) adında bir örgüt kurulmasına karar verildi (Oran,2003: 540). Örgüt ayrıca merkezi denetim işlevinin yanında dış yardımların ve yardım süreçlerinin işleyiş şeklinin ABD halkı tarafından kabul görmesini sağlayacak bir görevinin de bulunuyor olmasıydı. ECA'nın yapısında Washington'a bağlı Paris'teki büyükelçi yetkisi ile görev yapan Özel Temsilcilik ile bu temsilciliğe bağlı Marshall Planı kapsamındaki ülkelere diplomatik muafiyete sahip Özel Görev'lerden oluşturulmuştu (Ören, 2006: 46).

Örgüt tüm konularda kontrolü elinde tutacak olup Marshall Planı politikasının şekillendirilmesinde sorumluluğunu Dışişleri Bakanlığı ile paylaşacaktı. Böyle

olmasının nedeni ise üretimin canlandırılması, ticaret ve ekonomik problemlerin çözümlenmesinde teknik örgüte ihtiyaç duyulduğundan Dışişleri personelinin bu görevin altından teknik komite olmadan gelinmeyeceği düşüncesi idi (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 7 Ocak 1948, Washington). Örgüt konunun uzmanlarından oluşan bir çalışma grubundan meydana geliyor, yönetici olarak da Washington'da Paul Hoffman, Paris için de Avarell Harriman görevlendirilmişti (Hogan, 1997:5). ECA'nın resmi misyonu Avrupa ekonomisine destek vermek için Avrupa para birimini destekleyerek Avrupa üretimini teşvik etmektir. Bunun ABD için ekonomik çıkarı ise Avrupa'da yeterince ABD'de ithal edilmiş malların olması ve uluslar arası ticareti kolaylaştırmasıydı. ECA'nın resmi olmayan hedefinde de Avrupa'da Çekoslovakya, Fransa ve İtalya'da beliren komünist partiler içinde giderek artan Sovyet etkisini çevrelemektir (http://en.wikipedia.org/wiki/Marshall_Plan).

ECA fonlarının geçici tahsisatlarıyla on bir Batı Avrupa ülkesine Haziran ayında 1.186.000 dolar verilmesine, bu tutarın 908.000 dolarının tahsisat, 278.000 dolarının ise borçlanma yoluyla olması kararlaştırıldı. Bu kapsamda Belçika ile Lüksemburg 3.000.000 17.000.000 20.000.000 dolar, Danimarka 10.000.000, 10.000.000, 20.000.000 dolar, Fransa 300.000.000, 75.000.000, 375.000.000 dolar, İtalya 140.000.000, 25.000.000, 165.000.000 dolar, Hollanda 80.000.000, 25.000.000, 105.000.000 dolar, Norveç 5.000.000, 15.000.000, 20.000.000 dolar, İngiltere 300.000.000, 100.000.000, 400.000.000 dolar olan bu miktarlar borçlanma ve tahsisat miktarlarını gösteriyordu. Avusturya'nın tahsisatı 70.000 dolar, İzlanda ve İrlanda'nın borcu ise 10.000.000 ile 1.000.000 dolardı. Diğer ülkelere tahsis edilecek miktarlar ise daha sonra belirlenecekti (Ek 85/ The Times, Saturday, May 15, 1948; pg. 4).

ECA ile anlaşan İngiltere kalkınma projelerini uygulamak şartıyla %21 oranında pay alabilecekti. Zaten İngiltere, Marshall Planı ile 185.000.000 dolar almış ama buna dokunamamıştı. Müzakere yolu için projelerin uygulanabilmesi gerekmektedir. Bu durum aynı zamanda diğer ülkeleri de teşvik edecek ve ECA anlaşmaları hızlıca sonuca bağlanacaktı (Ek 86/ The Times, Wednesday, August 11, 1948; pg. 4).

ECA fonları sağlandıktan sonra altı aylık süre için Avrupa'da sağlanan önemli gelişmeler vardı. Sovyet direnişine karşı Marshall Planı altında ülkelerin başarıyla

ilerlediğini belirten Hoffman özellikle Senatör Vandenberg'in ABD yardımları ile Avrupa'nın birkaç yüzyıllık gelişmeden daha fazla bir ilerleme sağladığı yönündeki düşüncesini de destekledi (Ek 87/ The Times, Monday, October, 11, 1948; pg. 4). Ayrıca Hoffman daha sonra vermiş olduğu demecinde tekrar iyileşme yönündeki memnuniyetini belirtirken silahlanma konusunda Marshall Planı ile çatışmamak suretiyle bunun gerçekleşebileceğini ancak bunun birbirleri ile çatışmama şartıyla olacağını amacın güvenliği sağlamak olduğunu belirtti (Ek 88/ The Times, Friday, October 22, 1948; pg. 3).

ECA idare başkanı Thomas Finletter de geçen süre için olumlu yorumlar yaptı. Özellikle İngiltere'nin göstermiş olduğu gelişmeden duyulan memnuniyet fazlaydı (Ek 89/ The Times, Wednesday, November 24, 1948; pg. 2). Özellikle şeker, yer fıstığı, kauçuk ve demir dışındaki materyallerde büyük gelişme sağlanmış olması gelişmeyi göstermekteydi. Ancak yapılan yardımlarda İngiltere'ye ayrılan payın büyük olması ilerleme sağlanmasında rol oynayan büyük bir etkendi (Ek 90/ The Times, Wednesday, November 24, 1948; pg. 4).

Avrupa'daki Marshall Planı özel temsilcisi Averell Harriman başkanı olduğu ofis bugün Avrupa'daki kalkınmanın ilk dört aylık istatistiklerini açıklamış dört ayda toplam 101.400.000 dolarlık bir meblağ olduğu belirtilmişti. Avrupa'daki en büyük satın alım miktarı Almanya'ya ait olup onu İngiltere, Hollanda izliyor, ardından Avusturya, Fransa, Norveç ve Yunanistan gibi ülkeler geliyordu. Yapılan ECA yardımları ülkelerin toparlanmasını sağlıyordu (Ek 91/ The Times, Friday, September 3, 1948; pg. 4).

Yunanistan, Marshall Planı çerçevesinde yapılacak olan yardımların azaltılmaması, ihtiyaçlarının ECA fonundan sağlanması ve yardımın 1952 yılına kadar devam etmesi ile ülkelerindeki mülteciler için ayrı bir ödenek oluşturulması yönünde ECA Başkanı Hoffman'a isteklerde bulundu (Ek 92/ The Times, Monday, August 22, 1949; p. 4).

Marshall Planı ülkeleri arasında engellerin kaldırılması yönünde 1949 yılında adım atılmış ve serbest ticaretin Avrupa'da sağlanması hedeflenmişti. Böylece Batı Avrupa ülkeleri arasında yaşam şartlarının iyileştirilmesi, kişisel ilişkiler arasındaki ticaret engelinin kaldırılması ve maliyetin düşürülmesi hedeflenmişti. Tüm bunların altında

ise dünya barışı ve ekonomik istikrar yer alıyordu (Ek 93/ The Times, Thursday, October 6, 1949; pg. 4).

1950 yılına gelindiğinde ECA başkanı Hoffman hala Avrupa ülkeleri arasındaki ticaret engellerinin kaldırılmasını ve Avrupa Ödeme Birliği oluşturulması gerektiğini savunuyor; bunun için gerekirse 150.000.000 dolar kaybetmeyi göze aldıklarını, yapılacak yardımlar ile ilgili de nakit para kullanılması gerektiğini belirtti. Ayrıca İngiltere olsa da olmasa da bu birliğin kurulmasını ancak daha sonra İngiltere'nin sorunlarını hallettikten sonra birliğe dahil olması gerektiğini söyledi (Ek 94/ The Times, Monday, March 13, 1950; p. 4).

1950 yılını Ağustos ayına gelindiğinde ise Başkan Truman'a sunulan raporda Avrupa Kalkınma Programı dahilinde yer alan ülkelerin bilançosundaki başarı ve nakit para güveninin tekrar sağlanması yönünde önemli kazançlar sağlandığı yer alıyordu. Ayrıca raporda dünya ticaretinin değişimine yönelik birkaç esasta yer alıyordu. Bu dönemde devletler sağladıkları gelişmeler ile ABD'den ithali kesmiş ancak ABD dış satımı buna rağmen %60 oranında artmıştı. Buna sebep olan ise İngiltere'de yaşanan devalüasyondur. Ancak buna rağmen ülkeler bu dönemde II Dünya Savaşı öncesi duruma gelme konusunda büyük bir ilerleme sağlamıştı (Ek 95/ The Times, Friday, August 18, 1950; pg. 3).

Marshall Planı çerçevesinde yardım alan ülkeler ve yardım miktarları ise şu şekildeydi:

<u>Ülke</u>	<u>Toplam</u>	<u>Ülke</u>	<u>Toplam</u>
<u>İngiltere</u>	3,297.000	<u>Norveç</u>	372.000
<u>Fransa</u>	2,296.000	<u>Yunanistan</u>	366.000
<u>Almanya</u>	1,448.000	<u>İsveç</u>	347.000
<u>İtalya</u>	1,204.000	<u>İsviçre</u>	250.000
<u>Hollanda</u>	1,128.000	<u>Türkiye</u>	137.000
<u>Belçika ve Lüksemburg</u>	777.000	<u>İrlanda</u>	133.000
<u>Avusturya</u>	488.000	<u>Portekiz</u>	70.000
<u>Danimarka</u>	385.000	<u>İzlanda</u>	43.000 (Avcıoğlu , s.1979:

462).

2.2.10. Marshall Planı'nın Avrupa'daki Yankıları

Sovyetler Birliği'nde Marshall Planı'nın Truman Doktrini'nden sonra ortaya çıkması doktrinin uygulanması şeklinde yorumlanmış ve programa kendisi katılmadığı gibi Doğu Avrupa ülkelerinin de katılmasını yasaklamıştı (Sander, 2002: 260).

Durumun bu hale gelmesinde Doğu ve Batı arasındaki siyasi görüşün 1947 yılına geldiğinde artması etkili olmuştu. Özellikle bu dönemde Sovyetlerin en katı sosyalleştirme ve kökleştirme biçimine döndüğü sırada Marshall Planı, komünizmden kurtulmanın çaresi olarak görülmüştü. Paris Görüşmelerini terk eden Molotof ardından Polonya ve Çekoslovakya'ya yardım talebinde bulunmaması için baskı yapınca Avrupa daha da bölünmüş bir hale gelmişti. Marshall Yardımı ile desteklenen İngiltere, Fransa, İtalya ve Batı Almanya hızla gelişirken doğuda komünistlerin denetimleri sıkılaştırmıştı (Kennedy, 1991: 437-440).

Sovyet Dışişleri Bakanı Molotof, Marshall Planını kabul etmeyip 2 Temmuz 1947'de Paris'ten ayrıldıktan sonra Doğu Avrupa ülkeleriyle ticaret anlaşmaları imzalamıştı. 10 Temmuz'da Sovyetler Birliği ile Bulgaristan arasında, ardından 11 Temmuz'da Çekoslovakya, 14 Temmuz'da Macaristan, 25 Temmuz'da Yugoslavya, 4 Ağustosta Polonya ve 26 Ağustosta Romanya arasında anlaşmalar imzalandı. Bu anlaşmalar ile Doğu Avrupa ülkeleri ekonomik bir birleşme yoluna gidiyordu. Bu birleşme de Batı'nın Marshall Planı kılığındaki tasarılarının bir sonucu oldu (Türkaya, 1969: 129). Molotof Planı adını verdikleri ikili ticaret sistemi aslında komünist uydularının Sovyet kontrolü altına girmesinden başka bir şey değildi (Armaoğlu, 2002: 444-445). Bununla ilgili kafalarda oluşan soru Marshall Planı'na karşılık olarak Molotof Planı'nın oluşturulduğu yönündeydi. Ancak bu durum Komünist ülkelerin var olan ekonomik pozisyonlarını henüz güçlendirmemişti (Ek 96/ The Times, Monday, February 13, 1950; pg. 6).

Sovyetler, Marshall Planı'nı eleştirmişlerdi çünkü Marshall Planı Avrupa kalkınması için değil Almanya'nın yeniden inşası içindi. Bu durum, ABD tekeli hakimiyetine karşı olduğu bilinen sosyalizm ve onun ekonomisini de etkiliyordu. Çünkü komünistlerin dışarıda bırakılması yerel hükümetlerde yer almalarını engelliyordu (Ek 97/ The Times, Tuesday, November 4, 1947; pg. 5).

1947 yılının Eylül ayında Sovyetler Birliği, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Polonya, Çekoslovakya, Fransa ve İtalya komünist parti liderleri Polonya’da bir araya gelerek Kominform’u, Komünist Enternasyonalı kurduklarını açıkladılar. Gerek belgelerde gerek verilen demeçlerde ve gerekse yapılan konuşmalarda ABD’ye, Truman Doktrini’ne ve Marshall Planı’na karşı çıkılması Kominform’un kuruluşu nedeni ortaya koyan gerekçelerdi (Armaoğlu, 2002: 47). Artık dünya bu birliğin de ortaya çıkması ile resmen ikiye bölünmüş oluyordu (<http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/III12.pdf>). Bu durum Avrupa kıtasında da ayrılıklara neden olacaktı. Ayrılıkların olması savaş çıkacağı anlamına gelmiyordu. Her iki ülkenin uyduları yapılan yardımlar ile kalkınmayı sağlayacaktı. Bu nedenle Batı Marshall Planı, Doğu ise Kominform etrafında birleşmişti (Ek 98/ The Times, Thursday, October, 16 1947; pg. 5).

Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinin bir araya gelerek oluşturdukları ekonomik işbirliğinden Kominform’un komünist akımı olduğu, ülkeleri ekonomik açıdan yakınlaştırdığı sonuçları çıkarıldı. Sovyetler Birliği iyileşmeyi hedefliyor, en az birkaç Avrupa ülkesini daha içine alarak ortak bir noktada buluşmayı hedefleyen bir adım olarak görülüyordu. Amacı, Marshall Planı’na bir cevap olarak hazırlanması, Truman Doktrini gibi geri kalmış ülkelere yardımı hedefliyordu. Özellikle Sovyetler, Çekoslovakya ve Polonya’ya ABD ile yaptığı ticarete de sınırlama getirmiş kendi aralarındaki ticaretin geliştirilmesine çalışmıştı (Ek 99/ The Times, Friday, January 28, 1949; pg. 5).

Sovyetler bu amaçla Marshall Planı’yla Avrupa’ya yapılan yardımların yanı sıra kendi bölgesinde çalışanları cezp ederek ödüllendirme yoluna gitmişti. Öncelikle Doğu Almanya’daki çalışma şartları ile yaşam şartlarının iyileştirilmesine çalışıldı. Bu amaçla, günün sekiz saatinde eşit şartlarda çalışmak ve eşit ödeme yapmak, sendikalar ile demokratik organizasyonlarda, tatil döneminde de ödeme yapmak; yönetim ortaklığı ile sosyal sigorta birleşmesi de sağlamaktı. Bu çalışmaların destekçisi politik sendikalar, gazeteler ve tüm yayın organlarının idareci ile yöneticileri olmuştu. Bu haklar ile Sovyet Bölgesi’ndeki çalışanlara daha fazla hak verilmiş oluyordu. Sovyetler Almanyası’nda yapılan bu iyileştirmenin amacı, sanayi ve nakliyenin geliştirilmesine yönelikti. Yapılan çalışmalar ile kar sağlandığı görüldü ancak Almanya’da yapılan

çalışmaların altındaki asıl niyetin Sovyetler ve komşuları için ihracatta kullanılacak üretimin sağlanması oldu. Bunun için günlük çalışacak işçilere ve disipline ihtiyaç vardı (Ek 100/ The Times, Saturday, October 11, 1947; pg. 4).

ABD hükümeti, Çekoslovak Komünist hükümet darbesinden sonra Fransa ve İtalya’da da aynı şeyden korkuyordu. Özellikle krizin yükselmesiyle Fransa ve İtalya için acilen yardım yapılması gerekiyordu. Yiyecek ve petrol yardımı yapılmazsa eğer bu ülkeler bu ihtiyaçlarını kendi kaynaklarından sağlayamazlardı. ABD yardımı hem Batı Avrupa’nın toparlanması hem de demokratik güçlerin kuvvetleneceği ümidini arttırmıştı. Eğer ki program başarılı olursa Fransa ve İtalya’ya yapılan yardımlar ile bu ülkeler kış mevsimini özgür ve bağımsız olarak geçirebilirlerdi (Ek 101/ The Times, Tuesday, September 30, 1947; pg. 4).

Batı Avrupa’da ise Fransız Başbakanı Ramadier bir taraftan kabinedeki komünistleri uzaklaştırırken diğer taraftan da “*her aldığımız borç ile bağımsızlığımızı daha da kaybediyoruz*” diyordu (Türkkaya, 1969: 129). Ancak bütçedeki 126.000.000.000 franklık açığın kapatılması için rezerve ihtiyaç vardı ve bu açığı kapatmak için Fransa yeterli rezerve sahip değildi. Bu nedenle yardıma ihtiyaç duyan önemli ülkeler içinde yer alıyordu (Ek 102/ The Times, Monday, June 23, 1947, pg. 4).

Aynı zamanda İtalya’da da komünistlerin iş başına geçmesinden korkan ABD, seçim döneminde yaptığı yardımlarla komünist olmayanların iş başına geçmesinde başarılı olmuş, böylece İtalya’da Fransa’dan sonra komünist tehlikesinden kurtulmuştu (Öymen, 2004: 109-110). Çünkü İtalya Marshall Planı’nın gerçekleştirilmesine yardımda bulunabilirdi. Ham maddeler ile kömürün Avrupa’ya taşınması, bunların ihracı ile uğraşabilir; teknisyen ve gemi yapımı için işçi sağlayabilirdi. Bu nedenle İtalya, Avrupa kalkınmasında önem arz ediyordu (Ek 103/ The Times, Tuesday, June 24, 1947; pg. 4).

Bunun yanında Romanya, Polonya ve Bulgaristan gibi Doğu Avrupa ülkelerinde de komünist olmayan unsurlar saf dışı bırakılmışlardı (Kennedy, 1991: 435). Polonya saf dışı bırakılmış olduğundan duyduğu memnuniyetsizliği belirtti. Çünkü onlara göre BM yasası ihlal edilmişti. Aslında Polonya için önemli olan ABD ile yapmış olduğu ticaretti. ABD’den yapılan ithal için Polonya ile anlaşma yapılması gerekiyordu.

Polonya'ya göre böyle bir anlaşma iç ve dış politikaya müdahale anlamına geleceğinden hoş karşılanmamıştı (Ek 104/ The Times, Wednesday, November 3, 1948; pg. 3). Yugoslavya'da ise Mareşal Tito'nun politik egemenlik kurması, Batı'nın Moskova'nın planlı ilerleyişinde yeni bir adım olarak yorumlandı (Kennedy, 1991: 436). Ancak Yugoslavya'nın Marshall Planı kapsamında yer almasının en büyük nedeni, planın ülkeleri yeni yükümlülüklerle mecbur bırakması idi. Bu nedenle Tito, Paris'teki toplantıya katılmayı reddetmişti. Tarafsız kalarak plandan yararlanma fikrine ise ABD olumlu bakmamıştı. Bu nedenle de Yugoslavya Marshall Planı içinde yer almamıştı. Bundan sonra da Tito tarafından ABD'nin Yugoslavya'nın etrafını ablukaya aldığı ve seyahatlerinin garanti altında olmadığı şikayetini yapmıştı (Ek 105/ The Times, Friday, August 8, 1947; pg. 4).

Tito'ya göre;

“Marshall Planı Fransa, İtalya, İngiltere ya da diğer ülkelerdeki halka yardım etmiyordu. Yardım politik ya da ekonomik hayat karşısında Avrupalı halk üzerinde yürütülen bir çeşit emperyalist politikaydı. Bunun yanında İsviçre, İsveç ve Danimarka gibi sanayileşmiş ülkeler varken Türkiye gibi sanayileşmemiş ülkeler de planı kabul edip sonra da kendi sanayilerinin dolar etkisi altında kalmasından korkuyorlardı. Bunun yanında plan ABD finansmanlarını koruduğunu gibi Avrupalı Sağcı Sosyalist liderleri bir uşak gibi ABD kapitalisti yapıyordu” (Ek 106/ The Times, Tuesday, February 10, 1948; pg. 3).

ABD siyasi lügatinde komünistlik ya da daha yaygın şekliyle kızılık dünyanın en kötü işlerini yapmanın adı haline gelmişti. Demokrasiyi ve insan haklarını çiğnemek, insanları ezmek, öldürmek, bir parti kadrosu olarak tüm dünyayı ele geçirerek kanlı bir diktatörlük kurmak komünistlere ait özellikler olarak anlatılıyordu (Öymen, 2004: 110).

ABD içinde bile komünizm ile savaşmak için yasaların kendilerine yardımcı olacağını, demokrasinin bunun için en iyi yol olduğunu belirten Başkan Truman “ıslah hareketlerini önlemek” ve “haksız ayırımı” için ırkçı gruplara karşı olduklarını dile getirdi (Ek 107/ The Times, Saturday, June 5, 1948; pg. 4). Bu amaçla ABD hem kendi içinde hem de Güneydoğu Asya'daki komünizmi engellemek için Burma, Endonezya, Malaya ve Hindicini'deki komünist hareketlerini yakından takip ederek ülkelerin

ellerinden tutmaya çalışmıştı. İngiltere, içinde olduğu durum itibariyle komünist hareketleri durdurmak için kaynaklarını kullanamamakta bu durumda kopukluk meydana getiriyordu. New York Times gazetesi ise İngiliz politikasının programlı olduğunu ve gerek Truman Doktrini gerekse Marshall Planı ile İngiltere'nin ABD'nin bir parçası haline geldiğini belirtmişti (Ek 108/ The Times, Saturday, September 18, 1948; pg. 4).

ABD, özgür bir dünya ve kalıcı barışı yaratmada kararlıydı. Yardımlar ile komünizm felsefesine karşı mücadele ediyordu. Komünizm kendisini yönetmeyen yetersiz ve zayıf bir yönetime dayanıyor, bu nedenle de güçlü liderlerin kuralına gerek duyuluyordu. Yargılama olmadan cezalandırmaya giden, köleliğe dayanan bir sistemdi. Baskı söz konusu olup sosyal yanlışlıkların sadece şiddetle çözümleneceğine fikrine sahip olan komünizm dünyayı ikiye bölen bir sistemdi. Demokrasi içinde bunları barındırmayan bağımsız milletlerin çıkarlarını hedefleyen sistemdi. Bu farklılıklar sadece ABD'yle ilgisi olmayıp bağımsız devletlerde de kalıcı barışın sağlanması ve devletlerin kalkınması için gerekliydi (Ek 109/ The Times, Friday, January 21, 1949; pg. 4).

Sovyet Birliği'ne göre de; bütün kötülüklerin kaynağı ABD idi. Başta silah tüccarları olmak üzere büyük sermaye sahiplerinin çıkarını koruyan koyu kapitalist bir ülkeydi. Yeni emperyalist metotlarla dünyanın tümüne egemen olmak ve ülkelerin tüm kaynakları ile halkını sömürmek istiyordu (Öymen, 2004: 111).

Bir tarafta Marshall Planı sonucu ortaya çıkmış OEEC, diğer tarafta Kominform ile oluşturulan COMECON kuruluşlarıyla dünyanın her tarafı iki bloğun doğrudan doğruya veya dolaylı propaganda alanı haline geldi (Öymen, 2004: 110).

Kominform'un kurulmasından sonra 5-8 Ocak 1949 tarihinde Moskova'da Sovyetler Birliği, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Romanya temsilcileri arasında yapılan toplantı sonunda Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON) kurduklarını açıkladılar (Uçarol, 2000: 667). Bu kuruluş, Doğu Avrupa'da Sovyet Ekonomik Tekelinin birleşmesini simgeleyen ve Batı ile ilgisi olmayan bir adımdı. Yardım yapılırken özellikle Tuna nehrinin bağlantısı kullanılacak, Sovyet nakliye organizasyonu olacaktı. Bu nedenle Tuna'nın teşkilat içinde bulunması Sovyetler için

bir avantaj niteliğindedir. Batılılar özellikle nakliye için bu kısmı kullandığında onlar için maliyete neden olacaktır. Bu nedenle Batılılar Marshall Planı ile ilgili yeni düzenlemelerin yapılması konusunda meşgul olacaklardı (Ek 110/ The Times, Monday, August 23, 1948; pg 3). Bu teşkilat, Marshall Planı ile Avrupa İşbirliği Komitesi'ne tepki olarak oluşturulmuştu. Ancak her zaman Washington'daki ECA yönetimi Sovyetlerin bu kuruluşlarının amacını Marshall Planı'nın yıkmak için yaptıkları bir propaganda savaşı olarak nitelendirmişti (<http://www.docstoc.com/docs/7107778/Marshall-Plan---Chapter-2>, s. 9, 11 Mart 2010).

Marshall Planı'nın tüm şüphe ve sabotajlara rağmen 1949 yılında başarı sağladığını, ABD'nin sesi olduğunu ve bu başarıdaki İngiltere'nin misyonu belirtildi. Marshall Planı ile ekonomi kalkındırılırken bunun yanında ekonomideki ayrılıklara son verilmiş ve işbirliği geliştirilmeye çalışılmıştı. Marshall Planı umudun oluşmasını sağlarken ümitsizlikleri ortadan kaldırmıştı (Ek 111/ The Times, Friday, April 1, 1949; pg. 3).

2.2.11. Türkiye'nin Marshall Planı Dışında Bırakılma Nedenleri

Türkiye'nin savaş sonrasında dış yardım araması sadece ekonomik nedenlere bağlanamaz. Savaş öncesi dönemde yüzünü İngiltere'ye dönen Türkiye savaş sonrası dönemde güç dengelerinin değişmesi ve Sovyetler ile olan ilişkilerin bozulması sonucu İngiltere'nin yerini ABD almıştı. Bu durumda da Türkiye ABD ile yakınlaşma yoluna gitmişti (Kepenek, 1996: 83).

Tek parti yönetiminin hakim olduğu Türkiye'de savaş sonrası ortamda değişen koşullarla birlikte İsmet İnönü ve CHP'nin tutumu değişmiş 1945 yılından itibaren siyasi partilerin kurulmasına olanak tanırken, otoriter ve tekelci anlayış 1946'dan itibaren gevşetilmeye çalışılmış ya da ortadan kaldırılmıştı. Bunun nedeni ABD ve İngiltere başta olmak üzere demokrat cephenin savaşın gerçek amacının dünyada demokrasinin gerçekleştirilmesi olduğunu açıklamaları ve demokrasi ile yönetilmeyen ülkelerin yönetilmeyeceğini ortaya koymalarıydı. Sovyet tehdidiyle birlikte ABD ve İngiltere'nin desteğini sağlamak için İnönü ülke yönetiminde egemen olan anti-demokratik yapının ortadan kaldırılarak demokratik rejimi, ülkede uygulamaya konulması gerektiğini İnönü anlamış bulunuyordu (Ekinci, 1997: 309-310).

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki Dostluk ve Tarafsızlık anlaşmasının yenilememesinden ortaya çıkan anlaşmazlık yüzünden ilişkileri bozulmuştu. ABD ile yakın ilişkiler kurmaya çalışan Türkiye, Truman Doktrini ile askeri, Marshall Yardımı ile de ekonomik yardım almayı başarmıştı. Bunun bedeli de hükümetin ülkeyi yerli ve yabancı özel sektöre açma istekliliği idi. Bu durum baskı altında verilmiş bir karar olmayıp CHP toplumsal değişimi sağlamak için siyasi ve ekonomik yapıyı gevşetmek için alınan bir karardı. Bu nedenle de Adnan Menderes, 1950 yılında hükümeti kurduğunda dış politikanın temelleri atılmıştı (Ahmad, 1992: 389-390).

Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de hükümetler ülkenin demokratik ve laik niteliğiyle Batılı değerleri paylaştığını sık sık vurgulamışlardı. Demokrat Parti iktidarı sırasında da Türkiye'nin Batılılaşması, Batı ulusları içinde hak ettiği yeri alması için politikalar üretilmeye devam edildi. Demokrat Parti iktidarı, ABD askeri ve ekonomik yardımlarını büyük bir memnuniyetle karşıladığı gibi Türk dış politikasının ABD dış politikasıyla uyumlaştırıldığı ölçüde, ABD yardımlarının artacağını da ümit ediyordu (Oran, 2003: 552).

“Küçük Amerika” ya da “Ortadoğu'nun Amerikası” olmak için ABD fonlarına ihtiyaç vardı. Bunu önce Truman Doktrini ile sağlayan daha sonra da Marshall Planı ile sağlamaya devam etmek istemektedir. Bu nedenle de ABD ile politikalarının uyumlaştırılması için özel sermayeye yönelik yasal düzenlemeler yapmıştır. Her ne kadar yapılan yardımdan çok fazla hoşnut kalmamış olsalar bile ABD çıkarlarının önemsizleşmesini istemedikleri için bu hoşnutsuzluğu dile getirmemişlerdir. Çünkü Türkiye'nin payı ne kadar büyük olursa o kadar fazla yardım alabilirdi (Ahmad, 1992: 399-400).

Avrupa'nın ekonomik buhran içinde olması ve komünistlerin iş başına geçme olasılıklarından dolayı ABD ekonomik yardım yapmak üzere harekete geçmişti. Savaşta yara almış Avrupa devletlerine her türlü yardımı yapacaklarını belirten Marshall bu devletlerin bir araya gelmesini istemişti. Batı Avrupa devletlerinin bir araya gelerek Paris'te yaptıkları toplantı sonucunda Avrupa Devletleri'nin ihtiyaçlarını gösteren bir rapor hazırlamışlardı (Gönlübol, 1996: 219). Avrupa İktisadi İşbirliği Komitesi'nin hazırladığı raporun daha iyi değerlendirilmesi için 16 Avrupa ülkesinin

ekonomileri ABD’li uzmanlarca ayrı ayrı incelenmişti (Tekeli, 1981: 10). 1947 yılında gelen ABD’li uzman Max Thornburg, çeşitli çevrelerle temas kurmuş, Türkiye’nin kalkınması için raporlar hazırlamıştı. Bu raporların hedefi, “Türkiye’de gelişen liberal eğilimlerle dolar diplomasiyi birleştirmek”ti (Cem, 1998: 348). Max Thornburg raporda, devletçiliğin terk edilmesini, Karabük Demir-Çelik Fabrikasının satılmasını, lokomotifleri bırakıp çelik sapan ve el aletleri yapılmasını, yapay gübre fabrikası dahi kurulmamasını tavsiye ediyordu. Thornburg’a göre Türk Hükümeti’nin yapacağı en iyi iş yabancı sermayeye yerli sermaye ile eşit haklar tanıyan yabancı sermayeyi teşvik yasası çıkarmak, yabancı sermaye ile yerli sermayeyi eşit hale getirmektir. Ayrıca raporlarda ABD dergi ve kitaplarının da Türkiye’ye getirilmesi tavsiye ediliyordu (Oran, 2003: 488).

Ancak Türkiye’nin savaş sonrası 250.000.000 dolarlık döviz ve altın rezervi, 100.000.000 dolara yakın da dış ticaret fazlası varken hiçbir ekonomi mantığına dayanmayan dış yardım çabası içine neden girdiği anlaşılmamaktaydı (Boratav, 1990: 80). Bunun yanında bir de incelenen raporlarda Türkiye’nin tahribata maruz kalmadığı ortaya konmuştu. Bu nedenle de Türkiye’nin yapılacak yardımın ilk on beş ayında yer almamıştı (Tekeli, 1981: 11).

24.12.1946 tarihinde derlenen hesaplara göre de endüstrinin iç ve dış finansmanı (toprak sanayi ile bir kısım kimya sanayi hariç) 696.920.000 lira olarak hesaplanırken bu miktar Etibank ve Sümerbank’a aitti. Dışarıyla olan bağlantıda bu miktar 6.193.403 İsviçre frangı, 2.277.485 sterlin, 2.277.485 dolar idi. Rakamlar beş yıllık harcamanın toplamını gösteriyordu. 1947 yılındaki gelir; 1.021.232.000 lira iken gider; 1.136.215.000 lira, tahsisat da; 1.615.023.000 lira idi (Aydemir, 1968: 406-407).

Türkiye’nin yardım alamaması kamuoyunda büyük yankı görmüştü. Politik açıdan da yalnız kalabilme endişesi yaratmıştı. Tabii ki bu durum muhalefetin işine yaramış ve iktidarı suçlamıştı (Gönlübol, 1996: 220). Çünkü Türkiye dört yıl üç ay için 615.000.000 dolar kredi talep etmişti. 16 ülke içinde kredi talep edip de alamayan tek ülke Türkiye’ydi (Tekeli, 1981: 11). Hatta Türkiye’nin Marshall Planı kabul edildiği halde plan içinde yer almama nedenleri de 19 Nisan 1947 tarihli Ulus gazetesinde belirtilmişti (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 19 Nisan 1947, Ulus, Ankara).

Bunun yanında Türkiye Marshall Planı'nda da yer almak ve Türkiye'ye yeni bir heyet gönderilmesini istiyordu (İkdam-Gece Postası, 8 Mart 1948). Bunun için tarıma yönelmesi ve özel sektöre yer vermesi gerekiyordu. CHP'den ayrılanların DP'yi kurmaları ile CHP kendini yeni koşullara uymak zorunda hissetti ve daha az devletçi hükümler içeren 1947 Planı'nı oluşturmuş olsa da bu planda uygulanamayan diğer birçok plan arasında yerini almıştı. Ancak CHP bu plan ile DP ile yarışma isteğinde olduğunu göstermiştir (Buğra, 1995: 172-173).

1947 yılında İktisadi Kalkınma Planını hazırlama görevi Türkiye Ekonomi Kurumuna verilmişti. Başında da Kemal Süleyman Vaner bulunmaktaydı. Planda tarım ve ulaştırma ağırlıklı nokta olurken sanayi son sıradadır. Planın finansmanı için 3.700.000.000 liraya gereksinim duyulmuştu. Bunun 1.800.000.000 lirası dış kaynaklardan karşılanması düşünülmüştü (Çavdar, 2003: 337-338). Türkiye'nin yardım isteğinin reddedilmesiyle 1948-1952 yılları arasında yapacağı 4.000.000.000 liralık yatırımdan söz eden Vaner Planını bir kenara iterek başka beş yıllık program hazırlamak zorunda kalacaktı (Tezel, 2002: 329). Kısacası Vaner Planı 1948-1952 yıllarını kapsayan tarıma dayalı Marshall Planını alabilme ümidiyle yapılmıştı (Tekeli, 1981: 16-26). Bu plan hem yeniliği hem global hem de sektörel olarak milli gelir artışı hızı hedeflerini belirten, çalışma ve büyüme hızını kullanan ilk plan olması bakımından farklılık göstermekteydi (Tezel, 2002: 74). Bunun yanında plan, daha önce devletçiliğe dayanarak hazırlanan planlardan farklı olmasıydı (Günalp, 1987: 39). Ancak 1947 yıllı plan Türkiye'de egemen olan çevrelerin değişen ekonomik yaklaşımlarını ortaya koyan bir belge olmaktan ileri gidememişti (Çavdar, 2003: 338).

TBMM kürsüsünden Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak gönderilen bilgilerin yanlış olduğunu ve kredinin verilmeme nedenini şöyle açıklamıştı:

“Türkiye'nin ihtiyaçlarını teşkil eden hesaplar, beş senelik kalkınma planına dayanmaktadır. Bu ilerleme planının Türkiye ekonomisinin ilerlemesi ve Avrupa kalkınmasına yardım bakımından faydalı olduğunu inanmaktadır. Ancak Marshall Planı, milli ekonomi kalkınma planı değil, harpten yıkılmış Avrupa'nın inşasıdır” (Tekeli, 1981: 12-13).

Bunun üzerine de soruyu soran Emin Erişirgil, kürsüye gelerek görüşmelerin olumlu sonuçlar ortaya çıkaracağını ve Türkiye'nin Avrupa kalkınmasında yer almak istediğini belirtmişti (Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 2 Şubat 1948, Ankara).

ABD yönetimine göre ise Türkiye'nin acil olarak ekonomik yardıma ihtiyaç duymadığı ve yardıma katılmak istiyorlarsa bunu yardım almaktan ziyade yardım vermek şeklinde yapmalıydı. Bunu da tarımsal ve madensel ihtiyaçları karşılayarak yapabiliirdi (Sever, 1997: 55). Marshall Planının ABD açısından amacı; bu bölgenin dünya ticaretine açılmasıydı ve Türkiye'yi Batı Avrupa'nın gıda ve hammadde sağlayıcısı haline getirmektir (Oran, 2003: 487).

Kamuoyu baskısı ve ekonomik ihtiyaçlar yüzünden Türkiye, tekrar ABD'ye başvurmuş gerek coğrafi konumu gerekse bu konumun yarattığı mali ve iktisadi güçlüklerin sadece dış yardım ile kalkılabileceği düşüncesiyle (Gönlübol, 1996: 221) Hazine Umum Müdürü Sait (Naci) Ergin'i Paris ve Washington'a yollamıştı. Ancak iktisadi yapıda ortaya çıkan ve yardıma katkı sağlayacak olumsuz gelişmeler ile halkın tepkisi sonucu ABD durumu tekrar ele alacak ve yardımın ilk döneminde 10.000.000 dolarlık yardım ile Türkiye'yi Marshall Planına dahil edecekti (Tekeli, 1981: 14). Bunun yanında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Türkiye'nin yardım ile liberalleşebileceği düşüncesindeydi (Kocabaş, 2009: 464). Ayrıca Türkiye ve Yunanistan'ın içinde bulunduğu nedenler tekrar Temsilciler Meclisi'nde gündeme getirilerek yardım yapmanın gerekliliği üzerinde durulmuştu (Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 15 Mart 1948, Washington).

1-2 Şubat 1948 tarihinde Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, TBMM'de sözlü bir soru üzerine Marshall Yardımı çerçevesinde Türkiye'ye ayrılacak yardım miktarı hakkında izahat vermişti (Soysal, 1997: 53).

Türkiye, Avrupa İktisadi İşbirliği anlaşması imzalanmadan önce Marshall Planı'na dahil edilmiş, teşebbüs ve temaslar olumlu sonuç vermişti (Cumhuriyet, 14 Nisan 1948). 4 Temmuz 1948 yılında Türkiye-ABD arasında imzalanan anlaşma (Gönlübol, 1996: 219-222) 8 Temmuz'da onaylanarak 13 Temmuz 1948 tarihli ve 6956 sayılı resmi gazetede yayımlanmıştı (Sander, 1979: 49).

Anlaşma imzalandıktan sonra Amerikan Kongresine gelecek yıllar içinde yapılması uygun görülen yardım hakkında bilgi vermesi için Marshall Planı Avrupa Yöneticisi Büyükelçi Averal Harriman, Türkiye'nin plan çerçevesi içinde ne gibi düzenlemekte olduğuna ait bilgi toplamak için Aralık 1948 tarihinde Ankara'ya gelmiş, kendisini Avrupa Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı Başkanı Paul Hoffman izlemişti (Sander, 1979: 50).

Harriman'ın Ankara'da yaptığı basın toplantısında da “ *Türkiye'nin tabii kaynaklarının gelişmesi için değil bütün Avrupa ve ABD için de büyük bir önemi haizdir*” diyerek Türkiye'nin önemini belirtiyordu (Turgay, 1976: 30).

1949 yılına gelindiğinde Türkiye gibi Marshall Planı'ndan yararlanamayan Portekiz'in de yardıma dahil edilmesine karar verilmiş bu amaçla ilk olarak 10.000.000 dolarlık yardım yapılmıştı. Dolar kazanımı sağlanması için aynı zamanda Portekiz'in sömürgelerinden mantar tıpa, porto şarabı ve turist ticaretinde yararlanılmak üzere seramik sağlanması düşünülmüştü (Ek 112/ The Times, Monday, July 25, 1949; pg. 4). Bunun yanında İngiltere, Fransa, Hollanda ve Belçika gibi devletlere bağlı topraklardan yararlanılması konusunda komite ve iş birliği kurulma düşüncesi yer almıştı (Ek 113/ The Times, Saturday, January 29, 1949; pg. 4).

2.2.12. Türk Politikasında Marshall Yardımına Yönelik Değişimler

II. Dünya Savaşı faşizmin yenilgisiyle sonuçlanmıştı. Ardından Türkiye yeni bir dönem olan çok partili hayata geçiş yapmış ve böylece tek parti dönemini sona erdirmişti (Işıklı, 2005: 483).

1947 yılına kadar Türk dış politikasının en önemli unsuru Türkiye'nin içine düştüğü yalnızlık ve Sovyet tehdidinin 1945 yılında somut bir hal almasıydı (Makal, 2002: 44). Bu durum Türkiye ile ABD yaklaşmasını doğurdu. Ancak ABD, Türkiye'nin ekonomik politikasını şiddetle eleştiriyor, iç ve dış ticarete serbest ekonominin uygulanamayışı, kamu kesiminin ekonomiye egemen olmasına bağlıyordu (Kepenek, 1996: 84). Hatta bu durumla ilgili olarak 1946 yılından itibaren Türkiye'nin ABD tarafından takip edildiğini tam anlamıyla olmasa bile demokratikleşme sürecinde olduğunu belirtmişti (Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 17 Haziran 1947).

Türkiye'nin batıya yönelmesi siyasi açıdan tek parti temellerini sarsmıştı. Özellikle demokratikleşmedikçe herhangi bir yardım elde edemeyeceğini biliyordu. Bu süreç, hem iktidarı hem de muhalefeti (muhalefet bu dönemde CHP yönetimine karşı parti içinde oluşan karşıt görüştü. Daha sonra bunların partiden ayrılarak 1946 yılında DP partiyi kurmaları ile muhalefetin tamamen ortaya çıkmış olacaktı) etkiledi. Marshall yardımı, yeni koşulların değerlendirilmesiyle çok partili siyasal hayata geçme yönünde İktidar için bir uyarı oluşturdu, muhalefet ise bunu güç ve varlık kazanmak için kullandı (Makal, 2002: 45-46).

ABD, Türkiye'yi kurmayı planladığını yeni uluslararası ekonomik sistemin bir parçası olarak düşünmekteydi. Bunun gerçekleştirilmesi için Türkiye, sistemin getirdiği yeni kurumlara katıldı (Kazgan, 2004: 80). Önce Truman Doktrini sonra da Marshall Planı ile yardım almaya başlayan Türkiye, yabancı sermayeye koyduğu sınırlamaları gevşetmeye başlamış, daha sonra Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu ve Petrol Kanunu ile gevşetmeyi sürdürmüştü. Yine bunun yanında 1947 yılında IMF, Dünya Bankası ve Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü'ne (OECE) üye olup kapitalizmin üst kurumlarına da katılmış oldu (Boratav, 1990: 77-79). Ancak bu kurumlara katılarak gerek CHP gerekse DP hükümetleri yabancı sermayenin gevşetilmesini abartmışlardı (Akşin, 1995: 315).

1947 yılı yeni ve tamamen farklı bir doğrultuya yönelinen yıl olmuştu. İthalata %100'ü aşan bir sıçrama yaparken ihracat sabit kalmış ve dışa bağımlı hale gelmişti. 1946 yılındaki dış ticaret fazlalığına rağmen 1946-1953 yılları arasında mali açık 500.000.000 doları bulmuş ve bu açık, ABD yardım ve kredileri ile kapatılmıştı (Boratav, 1990: 80-81).

Türkiye'nin yabancı sermayeye katılma isteğini gösteren en önemli olay, 1948 tarihli İktisat Kongresi olmuştu. Kongrede devletçiliğin yavaş yavaş tasfiyesi ve dövizle sermaye kaynaklarının kıtlığının aşılması için yabancı sermayeye açılması gerektiği belirtildi. Dış sermayeye açılma programı dış dünyada kurulan sistemle içeride etkinliğini arttırmış olan toplum katlarının ortak görüşlerinin bir ürünü olarak da görülebilirdi (Kazgan, 2004: 77-81).

ABD'nin tavsiyesi ile dış ticarete liberasyona giden Türkiye, OEEC'nin de tavsiyelerine uymuştur. DP liberasyona gitmekte sakınca görmemişti. Ancak liberasyon yüksek gelir gruplarının mevcut durumunu daha da arttırmış, bu durum kısa sürede de ithalat ve döviz sıkıntısının yaşanmasına yol açmıştı. Dış ticaret açığı bu dönemde %100 artmıştı (Avcıoğlu, 1979: 705).

Liberalizme dönüş, uluslararası düzeyde bizzat İnönü'nün Truman Doktrini sonrasında açılmaya başladığı dünya kapitalist sistemi ve ABD ile eklemleşme sürecinin en geniş uzantılarıydı (Gevgili, 1987: 80). Çünkü 1946-1950 dönemlerinde daha CHP iktidardayken koşullara uyum sağlamak üzere, 1949 yılında Marshall Yardımı ile traktör ithaline başlamıştı (Kazgan, 2004: 82). Hem traktör hem de motorlu araçların ithali Marshall Planı ile ABD ihracatını arttırmaya yönelikti (Günalp, 1987: 39). 1949 yılında sağlanan iktisadi yardımların boyutu devlet bütçesinin yarısına yakındı. Getirilmiş araç ve gereçler gümrüklerden çıkarılarak üretimde kullanılmaya başlamıştı (Toker, 1991: 229).

Kısa süreli yararlarına rağmen ECA yardımı, Türk ekonomisinde dengesizliğe neden olmuştu. Bu dengesizliği düzeltmek için de ABD'nin teşvikiyle Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası 1950'de Türk ekonomisiyle ilgili bir rapor hazırladı. Raporda, tarımda makineleşme ile Türkiye'nin başına işsizliğin artması gibi toplumsal sorun çıkarabileceği ve karayollarının pahalıya mal olacağı gerekçesiyle daha uzun süreye yayılması gerektiği yer alıyordu (Sander, 1979: 52).

1950 Mayıs'ında DP yönetiminin başa geçmesiyle ekonomik olarak liberalizm'e büyük bir yakınlaşma başlamış, 29 Mayıs 1950 tarihinde "iktisadi sahada devlet sektörünü mümkün olduğu kadar daraltıp hususi teşebbüs sahasını mümkün olduğunda genişletme" devletin temel politikası haline gelmiş ve işe, devlet fabrikalarının satılmasıyla başlanmıştı (Avcıoğlu, 1979: 701).

1938 yılından önce Türkiye, dış ticaretini dengede tutmak, borç ödemek ve silah satın almak zorunda olduğu halde 1950'den sonra özellikle dış kaynaklardan oldukça fazla yararlanmıştı. DP döneminde ariyeler, ihracatçı krediler v.b. dahil 2.166.000.000 dolar dış finansman olanağından yararlanmıştı. Bu paranın 780.000.000 doları Marshall

Planı ve ECA yardımları ile sağlanmıştı. Bu kaynaklar da özel yatırıma teşvik için kullanılınca Türkiye, özel yatırımın teşvikçisi olmuştu (Avcioğlu, 1979: 717-718).

Başkan Truman, Türkiye hakkındaki raporunu ABD Kongresine sundu. Başkan Truman Kongrede, Sovyetlerin düşmanca davranışlarına rağmen Türkiye'nin Batı'nın yanında olmasından ve ona yakınlık duymasından çok mutlu olduğunu belirtmişti. ABD, 30 Haziran 1949 tarihine kadar Türkiye'ye yaklaşık 100.000.000 dolar yardımda bulunmuştu (Turgay, 1976b: 59).

ECA, Marshall Planı ile 1949 yılında Türkiye'nin Batı Avrupa ve ABD ekonomilerine doğrudan katkıda bulunabileceğini tasarlamaktaydı. ECA'nın hazırladığı raporda, gübrelemenin geliştirilmesi, tarımda makineleşmeye gidilmesi ve yeni sulama tesislerinin yapılması ile Türkiye'nin tarımsal üretiminin artacağı ve böylece Türkiye'nin Batı Avrupa'ya tarım ürünleri ihraç edebileceği belirtilmekteydi (Sander, 1979: 51). Marshall Planı hakkında Washington'a açıklanmış olan kararlardan anlaşıldığına göre ABD, bu plan ile Türkiye'deki her ilin ziraatını düzenleyip arttırmak ve ardından bu ürünlerin Avrupa ülkelerine gönderilmesi sağlamaya çalışmaktaydı. Bu durumda Türkiye Doğu Avrupa'nın yerine geçebilecek ve Batı Avrupa'ya yiyecek yetiştiren bir ambar haline gelecekti (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 19 Ocak 1948, İstanbul). Kısacası, Marshall Planı'yla amaçlanan Türkiye'deki tarımsal üretimin kapasitesini arttırmak ve Türkiye'ye OECD ülkelerinin ihtiyacını karşılatmaktı (Çavdar, 2003: 337).

1950 yılına gelindiğinde Marshall Yardımının somut yararları DP döneminde görünür hale geldi. 1950-1954 döneminde DP'nin istisnasız bütün seçimleri kazanması bu gelişmeler sayesindeydi. Bu dönemde tohumluk, ucuz ve kolay kredi verildi. Traktör ve tarım araçları dağıtıldı. Enflasyon artınca çiftçinin dengeyi sağlaması için tahıl fiyatı arttırıldı. Gelirler arttı ve bayındırlık işleri hızlandırıldı (Toker, 1991: 229).

CHP ve iktidar, dışa karşı daha demokratik görünmek için Türkiye'de işçi sendikaları kurmuştu (Ekinci, 1997: 316). Aslında Türkiye'de sendikaların kuruluşu 1945 yılında başlamıştı ancak 1946 yılında Sendika sayıları hızla artıp komünistler ile ilişki içinde oldukları düşünüldüğünden kapatılmaya başlanmıştı. 1947 yılına gelindiğinde ise Sendikalarla yapılan yeni anlaşmalarla Sendikaların yeniden yürürlüğe girmesi

sağlanmıştı (Öztürk, 2004: 37). Hatta bu Sendikalar İngiltere'den daha çok ABD'deki teşekküllere benzemekteydi (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 20 Mayıs 1947, İstanbul). Sendikalar, 1947 yılından itibaren serbest olmalarına rağmen 1950 yılına kadar devletin sıkı denetimi altında olmuşlardı ancak DP başa geçtiğinde denetim kaldırıldı (Öztürk, 2004: 104). İşçiler, DP'yi desteklemekteydi çünkü CHP'nin sendikaları kapatmasından dolayı CHP'ye antipati duyuluyordu ve bunun yanında DP'liler işçilerin grev hakkını destekliyordu (Koç, 2003: 189-195). DP'nin desteklenmesinin diğer bir nedeni ise ülkede bulunan yüksek orandaki işsizlikti (Işıklı, 2005: 483-485).

Bu dönemde karayolları yapımında büyük bir hamle yapıldı ancak karayollarına fazla önem verilince demiryolları ikinci plana düştü (Kazgan, 2004: 83). DP döneminde yatırımlarda artış başlayınca Gayri Safi Milli Hasıla %101 miktarına ulaşmıştı. Bu artış 1959 yılına kadar sürerken sadece tarım alanında yaşanmamış aynı zamanda sanayi alanına da yansımış ve özel işyerlerinin sayısı artmıştı (Avcıoğlu, 1979: 728-730).

1950'lilerde DP, özel sektörü desteklemişse de bunu kar için yapmıştı. Stratejik açıdan planlama ilkesinden ayrı olarak özellikle devletçiliği dışlamışlar ve sonuçta giderek artan ekonomik sorunlara zemin hazırlamışlardı. Bu sorunlarla baş etmek için ise müdahalede bulunmanın dozunu arttırarak çözüme gitmeye çalışmışlardı. Tabii sistematiklikten uzak olarak yapılan müdahale rant faaliyetlerini cazip hale getirmiş; ekonomik sorunlara eklenen spekülasyon ve vurgunculuk ile iyice ağırlaşmıştı. Daha da arttırılan denetim mekanizmaları artık yönetimin suçlanmasına kadar gitmişti (Buğra, 1995: 177).

Bu durumda da DP parti döneminde liberalizme yönelinmeye karşı DP'lilerin sorumsuzlukları, yanlış para politikaları ve belirsizlik yaratacak özel sektörü olumsuz etkileyen politikaları üzerine çekmişler ve parti akılcılıktan uzak devletçilik politikası üzerinde fazla durmamıştı (Buğra, 1995: 175). Türkiye'nin modern alt yapı yatırımları ile Pazar için üretime açılan tarım kesiminin destek alımları ve gelişen sosyal hizmetler sonucunda şişen kamu bütçeleri artık açıktan finansman yoluyla karşılanmaktaydı. Dış satımların yükseltilmemesine karşın alımın yüksek olması Türkiye'yi dış bağış, borç ve krediye yöneltecekti. Batı'da, komünizme karşı en doğuda kale olan Türkiye'ye

yardım etmek zorunda kalacaktı (Gevgili, 1987: 105). Marshall Planı'nın uygulandığı dönemde Türkiye'ye daha çok borç verilirken 1952 yılından sonra Türkiye'deki ekonomik koşullar da göz önüne alınarak ABD yardımlarının çoğu hibe biçiminde oldu (Oran, 2003: 553).

1952 yılının Nisan ayında Ulus Gazetesi'nde DP'lilerin Ağzından Peyami Safa mevcut durumu anlatmak için şöyle diyordu:

“Köylünün paraya ve istihsal vasıtalarına ihtiyacı var. Ziraat Bankası'nın kasalarını açtık. Zirai krediyi bir milyara kadar arttıracamız. Marshall Planı yolları yapıyor ve üretim tekniğimizi arttırıyor. Tabiatla bize yardımını esirgemiyor; mahsul bereketli. Köylünün yüzü gülüyor. Bu memleketin %80'i bize bağlandıktan sonra geri kalanlardan pervamız yoktur. %20'yi dolduran aydın, memur, emekli, öğretmen, üniversiteli, tüccar, sanayicinin muhalefeti bize vız gelir” (Toker, 1991: 177).

ABD, Türkiye'ye 1949-1953 yılları arasında toplam 225.100.000 dolar tutarında ekonomik yardım yaparken, 305.700.000 dolar askeri yardım yapmıştı (Oran, 2003: 553).

Türkiye'nin Adnan Menderes döneminde izlediği dış siyasetinin mimarlarından Fatih Rüştü Zorlu, daha sonra onun biyografisini yazacak olan Semih Günver'e şunları söylemişti:

“Türkiye'yi büyük, güçlü ve saygın bir ülke yapmak istiyorsak önce onu ekonomik olarak geliştirmeliyiz. Bu şerefli ama bir o kadar da zor görev, siyasi işler bürosunda değil, bu büroda (Dışişleri Bakanlığı'nın Ticaret ve Ekonomik Bürosu) yerine getirilebilir. Bak! Bütün Avrupa, ABD'nin peşinde, Marshall Planı ve Truman Doktrini nedir? Herkes Washington'dan yardım alıyor; bu arada biz uyuyoruz. Bu şubeyi dış yardım ve uluslar arası ekonomik işler için kuruyorum. Bu şubenin başına geçeceksin ve birlikte çalışacağız” (Ahmad, 2002: 143-144).

Marshall Planı ile Türkiye'ye beklenilenden daha az yardım yapıldı. Türk ekonomisinin temel hedeflerinin ABD tarafından belirlenmesi sonucunda Truman Doktrini ile gelen yardımlar gibi Marshall yardımları da 1950'lilerin başlangıcından

itibaren Türkiye'nin her alanda dışa bağımlı hale gelmesine yol açan önemli nedenlerden biri oldu (Oran, 2003: 542). Marshall Planı'nın temel içeriği, Türkiye'nin askeri, siyasal ve ekonomik bağımlılığını arttırmaktı. Bu nedenle ABD yayılımcılığı, Türk ekonomisinde yeni güçlükler doğurmuştu. Buna en güzel örnek, 1946 yılındaki dış ticarete fazlalık varken 1947 yılında 59.800.000 liralık açığın olmasıydı. Bu nedenle de ABD'nin Türkiye'nin dış ticaretindeki ağırlığı, yapmış olduğu yardımlarla birlikte daha da hissedilir hale gelmişti (Rozaliyev, 1978: 202).

Özellikle DP döneminde 10 yıl boyunca Türk ekonomisi güçsüzleşti. Türkiye, ABD ile arasında bağ olduğunu düşünürken aslında aralarında herhangi bir ortaklık olmayıp Türkiye, Washington'a bağılıydı. Bu durum, Türkiye'nin her geçen gün daha fazla yardım isteğinde bulunduğu anda anlaşılıyordu (Ahmad, 1992: 400).

1952 yılına gelindiğinde liberalleşme deneyimi uzun sürmemiş ve korumacı sisteme geri dönmüştür. Korumacı sistem giderek katılaşmıştı çünkü devletçi politikanın terk edilmesi ile 1946 yılından itibaren dış ödemeler dengesinde açık vermeye başlanmış ve Türkiye'nin elindeki altın ve döviz stoku erimişti. Bunun en büyük nedeni ise ihracatın neredeyse hiç olmamasına karşın ithalatın %100 oranında artmasıydı (Buğra, 1995: 181).

2.2.13. Amerikan Yardımının Sonuçları

Truman Doktrini arkasındaki felsefe, Sovyetler Birliği'nin ve dünya solunun ABD'nin dünya ekonomisine ilişkin amaçlarının gerçekleştirilmesi ile çevrelenebileceği inancıydı. Doktrin, sadece Avrupa ve Ortadoğu'yu ilgilendirmekte, ABD diplomasisinin ve dış politikasının etkinliğini belirleyen stratejiyi çizmekteydi. Truman Doktrini için Sovyet tehlikesi ve yardım olarak Türkiye ile Yunanistan gösterilmiş olsa da aslında Avrupa'nın geleceği söz konusu olmuştu (Bostanoğlu, 1999: 242-243).

Kocabaş'a göre doktrin, dünyada hem Soğuk Savaş Döneminin hem de ülkemizde ABD nüfuzunun başlangıcı olarak değerlendirildi (Kocabaş, 2009:463).

Marshall Planı da kısa süre de Batı Avrupa ve Japonya'yı ayağa kaldırdığı için AGÜ'de de aynı sonucu verebilir umudunu ortaya çıkarmıştı (Başkaya, 2004: 45-46). Bunun sonucu olarak 1948-1952 yılları arasında yardım alan ülkelerin 16.400.000

dolar kamusal bağış ve 14.400.000 dolar kamusal borcu bulunmaktaydı. Bunlardan Batı Avrupa ve Kanada dışındaki Avustralya ve Japonya dahil 5.500.000 dolar bağış ve 3.000.000 dolar kamusal dış borç elde ettikleri saptanmıştı (Sönmez, 1998: 69). Dışa açılma programının temel ögesi dış kaynaklı sermaye olduğundan dolaysız yatırım, kısa ve uzun süreli ticari krediler ile resmi dış yardım üç açıdan dış kaynaklı sermayeye ulaşma amacını taşıyordu (Kazgan, 2004: 79-84).

ABD yardımının özellikle Marshall Planı'nın ortaya çıkmasında, savaştan sonra Avrupa'nın içine düştüğü durum ve komünistlerin idareyi yer yer ele geçirmesiydi. Elbette bu tehlike karşısında ABD kayıtsız kalamazdı ve kalmadı da. Gerek Truman Doktrini gerekse Marshall Planı ile ABD duruma el koymuştu (Esenbel, 2000: 65). Hem Marshall Planı hem de Truman Doktrini Sovyetler Birliği'nin yayılmacı siyasetine yönelik hazırlanmıştı (Ekinci, 1997: 343).

Tabii ki Marshall Planı Avrupa kalkınmasında tek başına bir işe yaramazdı. Avrupa'nın komünizmden kurtarılması gerekiyordu. Marshall Planı bunun için bir başlangıçtı. Komünizm ile birlikte ekonomi ile de savaşılması gerekiyordu (Küçük, 2007: 259). Gerek yapılan askeri yardımlar gerekse Marshall Planı ile ABD parasının ve sermayesinin egemenliği ve Batı'nın Sovyetler karşısında güçlenmesi hedefleniyordu. Komünizm bununla sınırlandırılabilirdi (Kazgan, 2004: 79).

Bu amaçla 1948 yılında askeri açıdan oluşturulan başka bir birlik NATO olacak ve bu birlik altında birlik içinde yer alan ülkelere yardım yapılmaya devam edecekti. Çünkü Truman Doktrin için düşünülen bir yıllık süreçten sonra böyle bir askeri birliğin oluşturulması ile yardıma devam edilecekti. Bu birliğin oluşmasındaki amaç güvenlik ve barışın sağlanması içindi. Bunun yanında ülkelerin acil savunmaya ihtiyaç duyduklarını belirten birkaç ülke gereğinin yapılmasını istediklerinden Atlantik Paktı imzalanmıştı (Ek 114/ The Times, Saturday, April 9, 1949; pg. 4). Fonlar Marshall Planı ile sağlanırken NATO Atlantik Paktında yer alan Yunanistan, Türkiye, İran, Filipinler, Kore ve Çin için 1.222.5000 doların 1.000.000 doları dolarına izin verilecekti. Ancak Hoffman bunun silahlanma için değil Avrupa iyileştirilmesi için harcanması fikrindeydi (Ek 115/ The Times, Saturday, June 17, 1950; pg. 3). Marshall Planı bağımsız bir dünya için kendini ekonomik kaynaklar bulmaya adanmış, Atlantik

Paktı ise dünya barışı için kendini askeri kaynaklar bulmaya adanmıştı. Ancak Atlantik Paktı bunun için kendine fon bulamamıştı (Ek 116/ The Times, Thursday, March 2, 1950; pg. 6).

Ekonomik olarak, 1950 yılına gelindiğinde Batı Avrupa'nın yardımlar ile daha iyi durumda olduğu gözlemlenmiş olup 1952 yılına gelindiğinde Avrupa'nın dolar ihtiyacının 1/4 oranında indirebileceği düşünülmekteydi (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 8 Şubat 1950, Paris). 1951 yılında Marshall Planı'nın üçüncü yılı kutlanırken Marshall Planı ilk yöneticisi Foster, planın ilk üç yılındaki başarısından ve gelecek yıl da aynı şekilde başarılı olacağından ümitli olduğunu, gelecek yıldan itibaren tüm enerjisini komünizme karşı oluşturulacak bağımsız bir dünya için harcayacağını bildirdi (Ek 117/ The Times, Monday, April 2, 1951; pg. 6).

Ayrıca Marshall Planı ülkelerinden Avusturya, Belçika, Lüksemburg, Danimarka, Fransa, Federal Almanya Cumhuriyeti, Yunanistan, İzlanda, İtalya, Norveç, Portekiz ve İsveç için yapılacak yardımlar çerçevesinde bu ülkelerin petrol ihtiyacının karşılanması için Marshall Planı fonundan 33.000.000 dolarlık petrol alımı yapılacak ve bu ülkelerin ihtiyacı sağlanacaktı. 27.000.000 dolarlık fon ise petrol ürünlerinin karşılanması için harcanacak ve durum ile ilgili ABD'ye ECA aracılığıyla rapor sunulacaktı (Ek 118/ The Times, Friday, June 29, 1951; pg. 3).

Truman Doktrini ardından da Marshall Planı ve Avrupa Konseyi'ne üyeliği ile Türkiye, yaşamış olduğu yalnızlığa son vermişti (Akşin, 2004: 231). Bu nedenle, hem Truman Doktrini hem de Marshall Planı güvenlik açısından gelecek için sağlam güvence ve kredi bulmak açısından memnuniyetle karşılandı (Oran, 2003: 494). Türkiye'ye Marshall Planı dahilinde 17.692.000 dolarlık tahsisat verilmişti (Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: Temmuz 1951, Washington).

Türkiye'nin olası bir Sovyet tehdidine karşı ABD desteğini almasının sadece Truman Doktrini ve Marshall Planı ile sınırlı kalmayacağı kısa sürede anlaşılacaktı (Sever, 1997: 55). ABD, Türkiye'ye devamlı olarak askeri ve iktisadi yardımda bulunacaktı (İkdam- Gece Postası, 13 Nisan 1949). Ancak Marshall Planı ve ABD yardımları devletçiliğin fiziki altyapı yatırımlarına yakışır bir yaklaşım haline gelmesini sağlamıştı (Çavdar, 2003: 339).

Ekonomi programından savunma programına geçerken 1.000.000 dolardan daha az bir meblağ ayrılacak olursa miktar gelecek yıl için iki katına çıkarılacak ve bu fazlalık, ihtiyacı olan Avusturya, Yunanistan, Almanya ve İtalya için kullanılacaktı (Ek 119/ The Times, Monday, April 2, 1951; pg. 6).

1948 yılında başlayıp 1952 yılında sona eren Marshall Planı yerine Karşılıklı Güvenlik Teşkilatı 1 Ocak 1952 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Güvenlik Teşkilatı idarecileriyle Marshall Planını idare edenler aynıdır fakat Güvenlik Teşkilatı'nın Marshall Planı'ndan farkı daha çok askeri ağırlıkta olmasıydı (Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 2 Ocak 1952, Ulus, Ankara). Aynı zamanda Marshall Planı altında Ortak Güvenlik Acentesi oluşturulmasına karar verilerek bu acente çerçevesinde Türkiye'ye daha fazla silahlanması için Amerikan yardımı yapılacak, bu yardım ile mevcut ordu durumu arttırılarak ordu eğitimine önem verilecek, mühimmat ve ordu gereçlerine harcanacaktı (Ek 120/ The Times, Monday, January 14, 1952; pg. 4).

Ortak Güvenlik Acentesi ile İngiltere'de de gelişme sağlanmış ve dört yıllık verimlilik hakkında raporlar oluşturulmuştu. Özellikle eğitimin yeni bir şekil alması gerektiğini belirten raporlarda İngiltere'nin verimliliğini yükseltmek adına İngiltere'den birçok tekniker, sanayici ve işçinin bulunduğu bir grup ABD'ye giderek fabrika ve tarlaları ziyaret etmişler, oradaki verimlilik konusunda bilgilendirilmişlerdi (Ek 121/ The Times, Tuesday, August 12, 1952; pg. 3).

1952 yılında Yunanistan Marshall Planı çerçevesinde almış olduğu yardımın %43ünü savunma için kullanacak olup aynı zamanda NATO içinde adım atılmış olacaktı. Tek sorun Marshall Planı ile yapılacak yardımın Yunanistan tarafından yeterli bulunmamış olmasıydı (Ek 122 / The Times, Wednesday, January 2, 1952; pg.3). Ancak yapılan yardımlar ile Yunanistan'da ilerleme sağlanmış ticaret genişlemesi yaşanmıştı. 1951 yılı boyunca ülkede gerillaların sebep olduğu zarar giderilmeye çalışıldı ve zarar Marshall Planı bütçesinden sağlanmıştı. Bunun yanında Kıbrıs'ta da gelişme sağlanmış, dış ticaret gelişmesinde önemli rol oynamıştı (Ek 123/ The Times, Wednesday, April 23, 1952; pg. 9).

1953 yılına gelene kadar Sovyetler, resmen toprak talepleri olmadığını bildirmiş olmalarına rağmen Türkiye ile ayrı bloklarda yer almadıklarından aralarında Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşmasına benzer bir anlaşma yapılmamıştı (Soysal, 1969: 209). Farklı cephelerde olduklarını gösteren en belirgin durum ise Türkiye'nin Marshall Yardımını alması ve NATO'ya katılmasıydı (Bilge, 1992: 334). Hatta Türkiye, Marshall Yardımını aldığı dönemde Türk-Sovyet gerginliği daha da artmıştı (Pektaş, 2003: 179).

Harriman gelecek on yıl için insanlığın geleceğini tayin edeceklerini, komşulukların iyileştirileceğini, kalıcı barışın sağlanacağını geçmiş on yıla göre büyük bir ilerlemenin olacağını belirtti (Ek 124/ The Times, Saturday, December 31, 1949; pg. 3).

SONUÇ

Truman Doktrini'yle başlayan Marshall Planı'yla devam eden Amerikan yardımları Avrupa'nın içine düştüğü yalnızlık politikasına son vermek ve onu komünizm genişlemesine karşı korumak için ortaya konmuş olan ekonomik ve askeri yardımlardı.

II. Dünya Savaşı'nın yaratmış olduğu yıkımdan kurtulmak ve tekrar ayağa kalkmak için güçlü bir devletin korunmasına ihtiyaç duyan Avrupa devletleri özellikle İngiltere kendinden doğan boşluğu doldurmak ve güçlü konuma gelerek politikasına devam etmek için ihtiyaç duyduğu yardımı ABD'den görmüş hatta onun güç olarak ortaya çıkmasında da etkili olmuştu.

İngiltere'nin ABD'yi içine kapanmaktan kurtarıp gözünü dünyaya çevirmesini sağlayan en etkili hareketi Yunanistan ve Türkiye'den kuvvetlerini çekmesiyle Sovyet politikasının genişlemesi olmuştu. İkinci Dünya Savaşı sırasında aynı kutupta yer alan İngiltere, ABD ve Sovyetler savaş sonrasında yaptıkları konferanslar ile uzlaşamayacaklarını anlasalar da ABD ile İngiltere aralarında sorun yaşanmaması için çaba göstermişler ancak bunda başarılı olamamışlardı.

Özellikle Boğazlar konusunda direten ve sıcak denizlere ulaşmak için çaba gösteren Sovyetler karşısında ABD ve İngiltere Türkiye tarafında yer almışlar ve Türkiye'ye destek olmuşlardı. ABD Truman Doktrini ile Türkiye'ye askeri destek sağlarken Türkiye'de Sovyetler karşısında ABD desteğini alırken kendini güvende hissetmiş ve savaş sırasındaki yalnızlığına bu yardım ile son vermişti. Yardımı kabul ederek Batı tarafında yer aldığını gösteren Türkiye ile Sovyetler arasında gerginlik oluşmuş, daha sonra da hem gerginlik hem de korku Türkiye açısından devam etmiş, Marshall Planı içinde yer almak için elinden geleni yapmıştı.

Amerikan yardımları The Times gazetesinde yer alırken ülkelerin kalkınması ile Sovyet propagandası birlikte verilmiş, yardımların başarıya ulaştığı ülkelerin kalkındığı yolunda haberler yapılmıştı. Marshall Planı Avrupa Ekonomisini kalkındırmada Truman Doktrini'ne göre daha fazla yer almasında ulaştığı alan ile tesiri bunda etkili olmuş, hatta yardımların ülke çapında genişletilmesi, Asya'ya kadar ulaşması konusunda da talep görmüştü.

Tabii yardımların büyük boyuta ulaşması ABD ekonomisini zora sokarken halkın tepkisi ile kararın kabul edilmesi konusunda izlenen politikalar ve yardımın gerekliliği zorlukların üstesinden gelinmesini sağlamış, komünizm etkisi bertaraf edilmek için hareket geçilmişti. Bu arada yardımlar ilk başladığında sadece Batı Avrupa ile sınırlı kalmayıp savaştan yara alan savaşın etkisini yaşayan hatta Sovyetlerin komünizm propagandasına karşı onlarında yardıma dahil edilmesi için yapılan görüşmeler sonuçsuz kalınca Sovyetler kendilerinin kabul etmediği yardımı Doğu Avrupa ülkelerinin de kabul etmemesi ambargo uygulamış bu nedenle yardım Batı Avrupa ile sınırlı kalmıştı.

ABD çabasının rağmen Sovyetlerin yardım içinde yer almamaları tamamen Sovyetlere aleyhine kullanılmış ve yardımlarla onların çevrelenmesi, komünizmin engellenmesi hedeflenmişti.

Avrupa kalkınması için yapılan ekonomik yardımlar çerçevesinde Avrupa'nın ekonomisinin iyileştirilmesinin ardından devam eden Soğuk Savaş ile sıra tekrar devletlerin savunmasının güçlenmesine ve savunma birliği içinde yer alarak NATO'nun kurulmasını sağlamıştı. Böylece bu askeri birlik ile Sovyetlere karşı devletlerin daha güvenli olarak hareket etmesi ve kendilerini güvende hissetmeleri amaçlanmıştı.

Marshall Planının son bulması ve NATO'nun ortaya çıkışıyla birlikte ABD'nin yapmış olduğu ekonomik yardımlar yerini askeri yardımlara bırakıyor ancak bunun yanında ABD ekonomik yardımlarına farklı isimler ile devam ediyordu. Soğuk Savaş ile birlikte ABD'nin askeri yardımlara yönelmesi de her an savaş çıkabileceği ve egemenliği altındaki devletlerin Sovyet tarafına, komünizm etkisi alna girebileceği düşüncesinden de kaynaklanıyordu.

ABD'nin yapmış olduğu yardımlar yardım alan ülkeleri kendisine bağladığı için aslında bir nevi bu ülkeler ABD'nin uydusu konumuna geliyordu. Ancak sonuç ne olursa olsun yapmış olduğu yardımlar ile ayağa kalkan Avrupa bunun da sonucuna katlanmak zorundaydı. Bu nedenle The Times gazetesine baktığımız zaman eleştirilerin olumsuz yönde olmadığını aksine ülkelerin bu yardımı büyük bir memnuniyet ile karşıladığını görüyoruz.

Türkiye dahil yardım alan birçok ülke bu yardımı ancak kendisini kalkındıracak yatırımlar yaptığında olumlu sonuçlar almıştı. Ama Türkiye aldığı yardımları kendisini kalkındırmak için kullanmayınca yardımlar kesildiğinde zor durumda kalmış hatta ülkede yüksek enflasyon yaşanmış ve kapılarını tamamen özel sektör açmasıyla dışa bağımlı hale gelmişti. Bu durumda ülkede kaos yaşanmasına sebep olmuş ve kaos darbe ile durdurulabilmişti.

Sonuç olarak ise ABD yardımları ülkelerin kalkınmasını sağlamış olumlu etkiler yapmıştı tabii bu durumdan çıkar sağlayan sadece yardım alan ülkeler olmamış aynı zamanda ABD’de önemli kazanç elde etmişti.

KAYNAKLAR

- “Amerika, Türkiye’ye Devamlı Olarak Askeri, İktisadi Yardımda Bulunacak”, 13 Nisan 1949, **İkdam- Gece Postası**, s. 1.
- “Amerika’nın Avrupa’ya Askeri Yardımı”, 5 Nisan 1948, **İkdam-Gece Postası**, s. 1.
- “Amerikan Askeri Yardımı ve Türkiye”, 8 Mart 1948, **İkdam-Gece Postası**, s. 1.
- “Amerikan Senatosu’nun Tarihi Kararı”, 23 Nisan 1947, **İkdam-Gece Postası**, s. 1.
- “Amerikan Yardımı ve Rus Muhalefeti”, 8 Nisan 1947, **İkdam- Gece Postası**, s. 1.
- “Amerikan Yardımı ve Truman’ın Nutku”, 21 Nisan 1947, **İkdam- Gece Postası**, s. 1.
- “Bütün Dünya’nın Gözü Paris’e Çevrildi”, 20 Eylül 1948, **İkdam-Gece Postası**, s. 1.
- “Marshall Planından Biz de Faydalanacağız”, 14 Nisan 1948, **Cumhuriyet**, s. 1
- “Ortadoğu’yu Koruyan Kale: Türkiye”, 5 Mart 1948, **İkdam- Gece Postası**, s. 1.
- “Truman Teklifi Büyük Çoğunlukla Kabul Edilecek”, 13 Mart 1947, **Akşam**, s. 1
- “Truman, Marshall’ı Yardım Planının Tatbiki İçin Baş İdareci Tayin Etti”, 24 Mayıs 1947, **Akşam**, s. 1
- “Türkiye ve Yunanistan’a Yardım Nasıl Kabul Edildi?”, 29 Nisan 1947, **İkdam- Gece Postası**, s. 1.
- “Türkiye’ye Anglo-Sakson Yardımları”, 9 Nisan 1947, **İkdam-Gece Postası**, s. 1.
- “Üçler Konferansı Bugün Öğleden Sonra Toplanıyor”, 27 Haziran 1947, **Akşam**, s. 1
- ACAR, Yalçın, (1999), **Tarihsel Açıdan Türkiye Ekonomisi ve İzlenen İktisadi Politikalar (1923-1963)**, Vipaş Yayınları, Bursa.
- AĞAOĞLU, Samet, (1993), **Siyasi Günlük, Demokrat Partinin Kuruluşu**, Haz. Cemil Koçak, İletişim Yayınları, İstanbul.
- AHMAD, Feroz, (1992a), **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul.

- AHMAD, Feroz, (2002b), **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- AKŞİN, Sina ve Diğerleri, **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Cem Yayınevi, İstanbul.
- AKŞİN, Sina, (2004), **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**, Kırılmaç Yayınları, Ankara.
- ARMAOĞLU, Fahir, (2001), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)**, Alkım Yayınları, İstanbul.
- ATAÖV, Türkkaya, (1969), **Amerika, Nato ve Türkiye**, Aydınlık Yayınevi, Ankara.
- Atatürk Sonrası Türkiye, <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/II12.pdf>
- AVCIOĞLU, Doğan, (1979), **Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)**, Cilt II, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, (1968), **İkinci Adam**, Cilt II, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Aydın Tarihi, 21 Temmuz'da 1947 "Washington".
- Aydın Tarihi, 22 Haziran 1947, Tanin – İstanbul, <http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=524&Yil=1947&Ay=6>
- Aydın Tarihi, 23 Haziran 1947, Cumhuriyet - İstanbul, <http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=524&Yil=1947&Ay=6>
- Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr/> 27 Haziran 1947: Paris.
- Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr/> 28 Haziran 1947, Londra.
- Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=524&Yil=1947&Ay=6> "21 Haziran 1947"
- Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr/> 1 Mart 1948, Washington.
- Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr/> 10 Mayıs 1947, Kansas City.
- Aydın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr/> 13 Mart 1948.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 15 Mart 1948, Paris.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 15 Mart 1948, Washington.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 17 Haziran 1947.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 17 Mart 1948, Paris.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 18 Eylül 1947, Lake Success.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 18 Temmuz'da 1947, Ankara.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 19 Haziran 1947, Ulus, Ankara.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 19 Mart 1948, Washington.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 19 Nisan 1947, Ulus, Ankara.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 19 Ocak 1948, İstanbul.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 2 Ocak 1952, Ulus, Ankara.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 2 Şubat 1948, Ankara.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 20 Haziran 1947, Ulus, Ankara.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 20 Haziran 1947, Washington.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 20 Mayıs 1947, İstanbul.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 21 Nisan 1947, Akşam, İstanbul.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 22 Nisan 1947, Washington.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 23 Şubat 1948, Ankara.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 25 Haziran 1947, Atina.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 27 Eylül 1947, Ankara.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 27 Haziran 1947, Ankara.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 28 Temmuz'da 1947, Ankara.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 29 Temmuz'da 1947.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 3 Mart 1947.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 4 Haziran 1947, Washington.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 7 Mart 1948, İstanbul.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 7 Ocak 1948, Washington.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 8 Ekim 1947, İstanbul.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 8 Şubat 1950, Paris.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: 9 Ocak 1948.

Ayın Tarihi, <http://www.byegm.gov.tr>: Temmuz 1951, Washington.

BAĞCI, Hüseyin (1990), **Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası**, İmge Yayınları, Ankara.

BAŞKAYA, Fikret (2001), **Az Gelişmişliğin Sürekliliği**, İmge Yayınları, İstanbul.

BAŞKAYA, Fikret (2004), **Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü**, Maki Yayınları, Ankara.

BİLGE, A. Suat (1992), **Türk-Sovyet Birliği İlişkileri 1920-1964 Güç Komşuluk**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

BORATAV, Korkut (1990), **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

BOSTANOĞLU, Burcu (1999), **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, İmge Yayınları, Ankara.

BUĞRA, Ayşe (1995), **Devlet ve İşadamları**, İletişim Yayınları, İstanbul.

BULAÇ, Ali (2001), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Zaman Gazetesi Yayınları, İstanbul.

BÜLBÜL, Bilgehan (2006), **Marshall Planı ve Türkiye'de Uygulanışı 1948-1957**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.

- CEM, İsmail, (1998), **Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi**, Can Yayınları, İstanbul.
- ÇAVDAR, Tefik (1995) , **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, İmge Kitapevi, İstanbul.
- ÇAVDAR, Tefik (2003), **Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900-1960)**, İmge Kitapevi, Ankara.
- DERİNGİL, Selim (2007), **Denge Oyunu, II. Dünya Savaşında Türkiye’nin Dış Politikası**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Dunkirk Antlaşması, 4 Mart 1947, <http://analoji.com/dunkirk-antlasmasi-4-Mart-1947-598.html>, 11 Mart 2010.
- Dunkirk Antlaşması,
http://tr.wikipedia.org/wiki/Dunkirk_Antla%C5%9Fmas%C4%B1, 11 Mart 2010.
- EKİNCİ, Nejdet (1997), **Türkiye’de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- ESENBEL, Melih (2000), **Türkiye’nin Batı İttifaka Yönelişi**, İsis Yayınları, İstanbul.
- George F. Kennan, http://en.wikipedia.org/wiki/George_F._Kennan, 11 Mart 2010.
- GEVGİLİ, Ali (1987), **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- GÖNLÜBOL, M., A.H., Ülman ve diğerleri (1996), **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1945)**, Siyasal Kitapevi, Ankara.
- GÜNALP, Haldun (1987), **Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri**, Yurt Yayınları, Ankara.
- GÜRÜN, Kamuran (1991), **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1945)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- HOGAN, Michael J. (1997) , “Blueprint For Recovery”, **The Marshall Plan**, Washington, <http://usa.usembassy.de/etexts/marshall/pam-blu.htm>, 11 Mart 2010.

- Implementation, http://en.wikipedia.org/wiki/Marshall_Plan, 11 Mart 2010.
- İŞIKLI, Alparslan (2005), **Sendikacılık ve Siyaset**, İmge Yayınları, Ankara.
- KAZGAN, Gülten (2004), **Tanzimattan 21.yy'a Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KENNEDY, Paul (1991), **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar**, Çev. Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- KEPENEK, İlhan ve Nurhan Yenitürk (1996), **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- KOCABAŞ, Süleyman (2009), **T.C. Devleti Tarihi 4, İnönü Dönemi Milli Şef Yönetimi- Demokrasiye Geçiş (1938-1950)**, Vatan Yayınları, İstanbul.
- KOÇ, Yıldırım (2003), **Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Tarihi, Olaylar, Değerlendirmeler**, Türkiye Yol-İş Sendikası Yayınları, Ankara.
- Kuruluşundan Bugüne NATO, <http://www.populertarih.com/kurulusundan-bugune-nato>, 11 Mart 2010.
- KÜÇÜK, Yalçın (2007), **Türkiye Üzerine Tezler**, Cilt 2, Salyangoz Yayınları, İstanbul.
- MAKAL, Ahmet (2002), **Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963**, İmge Yayınları, Ankara.
- Marshall Plan - Chapter 2, Selling The Marshall Plan, <http://www.docstoc.com/docs/7107778/Marshall-Plan---Chapter-2>, 11 Mart 2010.
- Marshall_Plan, http://www.docstoc.com/docs/6105877/Marshall_Plan, 11 Mart 2010.
- McNEIL, William H. (1989), **Dünya Tarihi**, Çev. Alaeddin Şenel, İmge Kitapevi, İstanbul.

- MILWARD, Alan S. (1984), **The Reconstruction of Western Europe 1945-1951**, Methuen and Co LTD., England.
<http://www.google.com/books?hl=tr&lr=&id=5oc4gKNUjVAC&oi=fnd&pg=PP15&dq=66.%09MILWARD,+Alan+S.,+%281984%29,+The+Reconstruction+of+Western+Europe+1945-1951&ots=fOZRaaTlaP&sig=-53OaMHWVfUp5CtZCBw6bLZbm9M#v=onepage&q&f=false>, 11 Mart 2010.
- Monroe Doktrini, http://tr.wikipedia.org/wiki/Monroe_Doktrini, 11 Mart 2010.
- ORAN, Baskın (2003), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul
- ORKUNT, Sezai (1978), **Türkiye ABD Askeri İlişkileri**, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- ÖREN, Tolga (2006), **Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı: Türkiye Örneği**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ÖYMEN, Altan (2004), **Değişim Yılları**, Doğan Kitap, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Kenan (2004), **ABD Sendikacılığı ve İlk İlişkiler AFL-CIO'nun Avrupa Temsilcisi Irwing Brown İle Söyleşi**, Tüsdav Yayınları, İstanbul.
- PEKTAŞ, Şerafettin (2003), **Milli Şef Döneminde Cumhuriyet (1938-1950)**, Fırat Yayınları, İstanbul.
- Potsdam Konferansı, http://tr.wikipedia.org/wiki/Potsdam_Konferans%C4%B1, 11 Mart 2010.
- ROZALIYEV, Y.N. (1978), **Türkiye'de Kapitalizmin Gelişme Özellikleri (1923-1960)**, Çeviren: Azer Yarcan, Onur Yayınları, Ankara.
- SANDER, Oral (1979), **Türk Amerikan İlişkileri (1947-1964)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- SANDER, Oral (2002), **Siyasi Tarih (1918-1994)**, İmge Yayınları, Ankara
- SCHAIN, Martin (2001), **The Marshall Plan: Fifty Years After**, Palgrave, Amerika.
http://www.amazon.com/Marshall-Plan-Transition-European-Studies/dp/0312229623#reader_0312229623, 11 Mart 2010.

- SCHICK, Irvin Cemil ve E. Ahmet Tonak (1998), **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Belge Yayınları, İstanbul.
- SEVER, Ayşegül (1997), **Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye Batı ve Ortadoğu 1945-1958**, Boyut Kitapları, İstanbul.
- SOYSAL, İsmail (1990), **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları (1945-1990)**, Cilt:2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- SOYSAL, İsmail (1969), **Türkiye'nin Dış Münasebetleri ile İlgili Başlıca Siyasal Anlaşmaları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- SOYSAL, İsmail (1997), **Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye Olaylar Kronolojisi (1954-1975)**, İsis Yayınları, İstanbul.
- SÖNMEZ, Sinan (1998), **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm Sömürgecilikten Küreselleşmeye**, İmge Kitapevi, Ankara.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (2002), **Uluslar arası İlişkilere Giriş**, Der Yayınları, İstanbul.
- ŞAHİN, Enis (2006), "**İngiliz The Times Gazetesi'ne Göre Samsun (1908-1925)**", Editör: Cevdet Yılmaz, Geçmişten Geleceğe Samsun I. Kitap, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Eğitim Hizmetleri Daire Başkanlığı, Samsun.
- TANILLI, Server (2003), **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, 20. Yüzyıl Yeni Bir Dünyanın Aranışında, Cilt VI**, Adam Yayınları, İstanbul.
- TEKELİ, İlhan ve Selim İlkin (1981), **Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi ve Kalkınma Planı**, Ankara.
- TEKELİ, İlhan ve Selim İlkin (2004), **Cumhuriyetin Harcı Modernitenin Altyapısı Oluşurken**, Cilt 3, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TELLİ, Ferhat (1998), **İdeolojilerin Dünya Savaşı Soğuk Savaş**, Ygs Yayınları, İstanbul.
- TEZEL, S. Yahya (2002), **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

- TOKER, Metin (1971), **Türkiye üzerinde 1945 Kabusu: II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Türk - Sovyet ve Türk - Amerikan İlişkileri Üzerine Bir İnceleme**, Akis Yayınları, Ankara.
- TOKER, Metin (1990), **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1950)**, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- TOKER, Metin (1991), **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1950-1054**, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Truman Doktrini, <http://www.tarihvebugun.org/2010/03/truman-doktrini.html>, 11 Mart 2010.
- Truman Doktrini, http://www.turkcebilgi.com/truman_doktrini/ansiklopedi, 11 Mart 2010.
- TURGAY, Bedia ve Feroz Ahmad (1976), **Türkiye'de Çok Partili Politika'nın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Bilgi Yayınevi. İstanbul.
- UÇAROL, Rıfat (2000), **Siyasi Tarihi (1789-1999)**, Filiz Kitapevi, İstanbul.
- ÜLMAN, A. Haluk (1961), **II. Dünya Savaşı'nın Başından Truman Doktrinine Kadar Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri (1939-1947)**, Sevinç Matbaası, Ankara.
- WALKER, Martin (1999), **Basının Gücü**, Çev. Gülden Şen, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- YALÇIN, D., Y. Akbıyık ve Y. Özkaya (2006), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Atatürk Araştırma Merkezi (ATAM), Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

1984 yılında İzmir'e bağlı Bayındır ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimine Bayındır ilçesinde devam etti. 2004 yılında Sakarya Üniversitesi Tarih Bölümünde lisans eğitimine başladı.

2008 yılında tarih bölümünden mezun oldu ve aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalı Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı.

2006–2007 eğitim-öğretim yılının ikinci döneminde Erasmus öğrenci değişim programı kapsamında Macaristan'ın Miskolc üniversitesinde eğitimi aldı. 2008-2009 eğitim-öğretim yılında Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi bölümünde sözleşmeli okutman olarak görev aldı.